

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

WYDZIAŁ WOJSK LĄDOWYCH

NOWE KONCEPCJE I SPOSOBY ANGAŻOWANIA BOJOWEGO JEDNOSTEK WOJSK LĄDOWYCH W SYTUACJACH KRYZYSOWYCH

Praca naukowo-badawcza
p.k. „KONCEPCJE”

~~Biblioteka Główna
Akademii Obrony Narodowej
S/5731
05-005731-002-0~~

WARSZAWA

68676

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

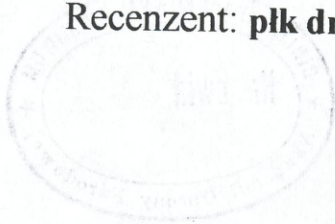
WYDZIAŁ WOJSK LĄDOWYCH

**NOWE KONCEPCJE I SPOSOBY ANGAŻOWANIA
BOJOWEGO JEDNOSTEK WOJSK LĄDOWYCH
W SYTUACJACH KRYZYSOWYCH**

**praca naukowo-badawcza
pk. „Koncepcje”**

Recenzent: płk dr hab. Józef MICHNIAK

Zespół autorski:

płk dr hab. Andrzej BUJAK.....– (kierownik zespołu)
rozdział 1, 3, 4.

kpt mgr Adam Brzozowski.....– rozdział 2.

Skład komputerowy, grafika i redakcja techniczna

mgr Grażyna Górska-Cader

SPIS TREŚCI:

Wstęp	3
Rozdział 1. PROCEDURA BADAWCZA.....	5
1.1. Cel badań.....	6
1.2. Problemy badawcze	7
1.3. Koncepcja badań i ich przebieg.....	9
1.4. Metody, techniki i narzędzia badawcze	11
1.5. Wykładnia niektórych terminów	14
Rozdział 2. ZARYS TEORII KRYZYSU (SYTUACJI KRYZYSOWYCH) ORAZ REAGOWANIA KRYZYSOWEGO	19
2.1. Kryzys jako zjawisko społeczne i jego implikacje	19
2.2. Zagrożenia kryzysowe bezpieczeństwa Polski	32
2.2.1. Militarne i niemilitarne zagrożenia Polski	36
2.3. Reagowanie kryzysowe w koncepcjach działań strategicznych	49
2.4. Operacje reagowania kryzysowego	54
Rozdział 3. UŻYCIE WOJSK LĄDOWYCH W WYBRANYCH DZIAŁANIACH REAGOWANIA KRYZYSOWEGO	58
3.1. Specyfika użycia wojsk w operacjach reagowania kryzysowego innych niż wojna.....	58
3.2. Udział Wojsk Lądowych w przeciwdziałaniu kryzysom wynikającym z zagrożeń asymetrycznych	82
3.3. Udział Wojsk Lądowych w działaniach obronnych.....	94
3.4. Udział Wojsk Lądowych w przeciwdziałaniu zagrożeniom niemilitarnym	112
Rozdział 4. PRGONOZY ZMIAN W REAGOWANIU KRYZYSOWYM (PRZECIWDZIAŁANIU SYTUACJOM KRYZYSOWYM).....	120
ZAKOŃCZENIE	152
BIBLIOGRAFIA	155
Załączniki:	
1. Fazy kryzysów politycznych i typy ujęć teoretycznych.....	160
2. Działania prewencyjno-stabilizacyjne – zadania strategiczne Polski	161
3. Działania wojenne – zadania strategiczne Polski	163
4. Operacje wojskowe inne niż wojenne (MOOTW) – typologia USA	165
5. Operacje reagowania kryzysowego - podejście polskie zawarte w <i>Doktrynie narodowej</i> <i>operacje połączone OP/01</i>	170
6. Koncepcja wsparcia działań ratowniczych oraz usuwania skutków katastrof i klęsk żywiolowych przez pododdziały i oddziały Wojsk Inżynieryjnych.....	175

Wstęp

Polskie siły zbrojne u progu XXI w stanęły przed szeregiem nowych zadań i wyzwań. Znikły dwa przeciwstawne obozy, znacznie zmalało prawdopodobieństwo wybuchu konfliktu zbrojnego na wielką skalę. Czynnikiem o historycznym znaczeniu, mającym wpływ na strategiczne warunki obronności Polski, jest jej członkostwo w Sojuszu Północnoatlantyckim. Następuje coraz szybszy rozwój środków walki, z których wiele było zastosowanych w trakcie wojny w Zatoce Perskiej. Powodują one powstawanie nowej rzeczywistości, którą możemy nazywać „wojskowo-technologiczną rewolucją”¹. Pod wpływem odprężenia polityczno-militarnego, które ma miejsce na świecie, zmieniła się też rola czynnika militarnego. Staje się on w coraz większym stopniu środkiem utrzymywania pokoju, zniechęcania i odstraszenia, a tym samym zapobiegania agresji². Czy w tej sytuacji jest sens mówienia o wojnie, analizowania minionych konfliktów i wyciągania wniosków na przyszłość?

A jednak, na miejsce starych zagrożeń pojawiły się nowe, które obecnie wiążą się z destabilizacją polityczną i gospodarczą we wschodniej Europie, szczególnie w państwach powstałych po ZSRR, wzrostem nacjonalizmów regionalnych³, konfliktami religijnymi oraz międzynarodowym terroryzmem i zorganizowaną przestępczością⁴. Możliwych źródeł ewentualnych konfliktów jest jednak znacznie więcej. Francis Fukujama w końcu lat osiemdziesiątych pisał o nacjonalizmie regionalnym i fundamentalizmie religijnym, co znalazło już swoje potwierdzenie w wydarzeniach na Półwyspie Bałkańskim. S. Huntington oraz H. Kan i A. Wiener w swoich dociekaniach jedno z zasadniczych zagrożeń przełomu XX i XXI wieku widzą w konfrontacji różnych cywilizacji ziemskich. Z kolei R. Scales komendant U.S. Army War College w książce *Przyszła wojna* (Future Warfare) wyodrębnia pięć

¹ G. R. Sullivan, J. M. Dubik, *Land Warfare in the 21st Century*, Carlisle Barracks, Pensylwania, U.S. Army War College luty 1993, s. 12.

² Por. A. i H. Toffler, *Wojna i antywojna*, Warszawa, MUZA S.A. 1997, s. 11.

³ Np. Wejście do rządu Austrii skrajnie prawicowej partii Jörga Hajdera.

⁴ Por. Z. Ścibiorek, J. Zieliński, *Uwarunkowania operacji militarnych wojsk lądowych na obszarze kraju*, Myśl Wojskowa 1999, nr 3, s. 19.

źródeł konfliktów: podziały biedny-bogaty, problemy etniczne, walkę o dominację, przeciwstawne interesy ekonomiczne, walkę o strefy surowców naturalnych⁵.

Wszystkie te zagrożenia wpływają na stan bezpieczeństwa naszego państwa, pomimo faktu, że dzisiaj wiele z nich wydaje się być bardzo odległych i nierealnych. Mają one zasadniczy wpływ na kierunki rozwoju nie tylko polskiej myśli wojskowej, wszystkie armie świata próbują sprostać realiom XXI w. Jeżeli chcemy przeciwdziałać wojnie oraz aktywnie uczestniczyć w utrzymaniu pokoju, musimy dokładnie poznać rządzące nimi mechanizmy i przygotować do nich naszą armię⁶ w myśl starej rzymskiej sentencji „*si vis paceum, para bellum*” (jeśli chcesz pokoju, gotuj się do wojny).

Bez względu na te zachodzące zmiany i przewartościowania należy pamiętać, że podstawowym zadaniem polskich sił zbrojnych jest **zachowanie bezpieczeństwa obywateli oraz niepodległości i nienaruszalności terytorium**⁷. Wymaga to, z jednej strony, prowadzenia ciągłych badań nad naturą obecnych i przyszłych sytuacji kryzysowych, z drugiej zaś, ciągłego doskonalenia założeń i koncepcji angażowania bojowego wojsk w sytuacjach kryzysowych.

Takie podejście do powyższych kwestii uzasadniało podjęcie badań problematyki wymienionej w temacie niniejszego opracowania. Rozwinięcie uzasadnienia, procedurę badawczą i mieszczące się w niej problemy, cele, hipotezy i metody przedstawione zostały w odrębnym rozdziale (rozdział pierwszy).

Praca ta składa się z czterech rozdziałów. Rozdział drugi został poświęcony wybranym kwestiom teorii kryzysu (sytuacji kryzysowych), a więc założeniom teoretycznym, które legły u podstaw powstania tej teorii, jak również wybrane aspekty teorii kryzysu w państwie oraz typologię i aspekty teoretyczne zagrożeń kryzysowych. Rozdział ten jest swoistym punktem wyjścia do rozważań przedstawionych w kolejnych rozdziałach. W rozdziale trzecim zostały przedstawione wyzwania i zagrożenia (militarne i niemilitarne) dla bezpieczeństwa Polski stanowiące bezpośrednie źródło powstawania sytuacji kryzysowymi. Zostały w nim też omówione

⁵ H. Scales, *Future warfare*, Carlisle Barracks, U.S. Army War College 1999.

⁶ Por. B. M. Szulc, *Nauka i sztuka wojenna na przełomie wieków*, Warszawa, AON 1999, s. 5.

⁷ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, art. 26.

kwestie związane z reagowaniem kryzysowym. Rozdział czwarty, oprócz wniosków opisujących teoretyczne i praktyczne aspekty angażowania bojowego wojsk w obecnych i perspektywicznych sytuacjach kryzysowych, to również wskazanie różnorodnych uwarunkowań, które stanowią jednocześnie podstawy do dalszego rozwijania teorii.

W treści opracowania zespół autorski, na podstawie analiz opublikowanych wyników badań⁸, dociekań uznanych analityków i teoretyków wojskowych⁹, nowych dokumentów normatywnych rządu Rzeczypospolitej Polskiej¹⁰ jak i NATO¹¹, prowadzonych obserwacji i badań, starał się wyspecyfikować i przedstawić w tej pracy najbardziej istotne determinanty opisujące sytuacje kryzysowe i konstruowane na ich podstawie nowe koncepcje oraz sposoby angażowania sił wojsk lądowych w tych sytuacjach.

W realizacji procedury badawczej autorzy dążyli do uzyskania możliwie wysokiego stopnia prawdziwości prezentowanych wyników, jednak ich ocena będzie możliwa w stosownej perspektywie czasowej na podstawie nowelizowanych treści teoretycznych oraz zbieranych doświadczeń militarnych i szkoleniowych.

Autorzy mają nadzieję, że przedstawione rozważania stanowiąc będą materiał inspirujący do prowadzenia dalszych badań i przemyśleń.

⁸ Np.: *Ewolucja zadań strategicznych systemu obronności*, praca naukowo-badawcza, cz. I, pod kier. nauk. J. Pawłowskiego, AON, Warszawa 2001r., *System reagowania kryzysowego*, praca naukowo-badawcza pod kier. nauk. A. Tomaszewski, AON, Warszawa 2003r.

⁹ Np.: Balcerowicz B., *Uniwersalne problemy strategii obronnej państwa średniej wielkości oraz ich odniesienia do obronności Polski*, AON, Warszawa 1996r.

¹⁰ Np. *Strategia bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, <http://www.msz.gov.pl/polzagr/strategiabezprp.html> z dnia 01.11.2003

¹¹ Koncepcja strategiczna Sojuszu, przyjęta przez głowy państw i szefów rządów biorących udział w spotkaniu Rady Północnoatlantyckiej w Waszyngtonie 23-24 kwietnia 1999r.

Rozdział 1. PROCEDURA BADAWCZA

1.1. CEL BADAŃ

Wojskowe badania naukowe prowadzą do formułowania zasad, praw, prawidłowości i hipotez, które opisują, wyjaśniają oraz pozwalają przewidywać zjawiska zachodzące w czasie walki zbrojnej. Jednym z istotnych obszarów badawczych są pojawiające się zagrożenia i będące ich skutkiem sytuacje kryzysowe.

Do niedawna systemy obronne państw były dostosowane były realizacji zadań w ramach pokoju i wojny. W wyniku wielu przemian końca XX i początku XXI wieku znacznie zmniejszyło się prawdopodobieństwo konfliktów zbrojnych na dużą skalę, ale za to pojawiły się nowe kategorie zagrożeń bezpieczeństwa. Ta sytuacja spowodowała, że bardzo dużą uwagę zaczęto przywiązywać do problematyki związanej z sytuacjami kryzysowymi powodowanych przez różnorodne zagrożenia, zarówno o charakterze militarnym jak i niemilitarnym. Jednocześnie przyjęto założenie, iż współczesny system obronny państwa (sojuszu) powinien być zdolny do przeciwstawienia się wielu różnorodnym zagrożeniom powodującym sytuacje kryzysowe (na obszarze kraju i poza jego granicami), ograniczenia rozwoju tych kryzysów i przywracania stanu pokoju na obszarach gdzie one się pojawiają.

Taki stan rzeczy wymaga permanentnej identyfikacji całego spektrum nowych zagrożeń, doskonalenia istniejących systemów obronnych, w tym także bojowego angażowania wojsk w sytuacjach kryzysowych. Ścisłej rzecz ujmując — poszukiwanie zależności pomiędzy nowo pojawiającymi się zagrożeniami i wyzwaniem wywołującymi sytuacje kryzysowe a doskonaleniem starych oraz wypracowywaniem nowych koncepcji i sposobów bojowego angażowania wojsk w sytuacjach kryzysowych. Pogłębienie wiedzy w tym zakresie, zwiększenie jej obiektywności, pozwoli lepiej przewidywać i racjonalniej planować działania bojowe pododdziałów, oddziałów czy związków taktycznych wojsk lądowych w różnych sytuacjach kryzysowych.

Równie istotnym czynnikiem wskazującym na potrzebę naukowego opracowania tej problematyki, jest nie tylko wejście naszych Sił Zbrojnych do struktur

Sojuszu ale coraz częstsze realizowanie zadań o różnym charakterze w układzie sojuszniczym jak i międzynarodowym. Działanie w tych strukturach i osiągnięcie interoperacyjności w ich ramach, stanowi również jedną z zasadniczych przesłanek naukowego opracowania tego problemu.

Mając na uwadze powyższe refleksje oraz wskazaną we wstępie potrzebę dalszej eksploracji tej problematyki, a także dostrzegając wagę ustalenia możliwych nowych sposobów bojowego angażowania wojsk, sformułowano cel główny badań:

wskazanie takich sposobów bojowego wykorzystania jednostek wojsk lądowych, które zapewnią możliwość bardziej elastycznego reagowania wojsk w sytuacji powstania różnorodnych sytuacji kryzysowych.

1.2. PROBLEMY BADAWCZE

Na podstawie obecnego stanu wiedzy na rozważany temat i stosownie do określonego celu pracy przyjęto, iż główny problem badawczy będzie wyrażony w postaci następującego pytania dopełnienia:

jakie nowe koncepcje i sposoby angażowania bojowego wojsk lądowych zapewnią wzrost efektywności działań przy jednoczesnym zminimalizowaniu możliwości przerodzenia się sytuacji kryzysowej w stan wojny?

Z tak sformułowanego problemu głównego niniejszej pracy wynikają następujące problemy szczegółowe, przedstawione w postaci pytań dopełnienia:

- ✚ Jaka jest istota kryzysu, sytuacji kryzysowej i jej implikacje?
- ✚ Jakie są źródła sytuacji kryzysowych?
- ✚ Jakie są ogólne megatrendy i trendy w międzynarodowym środowisku bezpieczeństwa?
- ✚ Jakie są militarne i niemilitarne zagrożenia bezpieczeństwa Polski?
- ✚ Jakie są narodowe aspekty reagowania kryzysowego?
- ✚ Jaka jest specyfika użycia wojsk w operacjach reagowania kryzysowego innych niż wojna?
- ✚ Jakie są możliwe działania wojsk w zwalczaniu zagrożeń asymetryczne będących źródłem sytuacji kryzysowych?

- ✦ Jakie są uwarunkowania wykorzystania wojsk w przeciwdziałaniu zagrożeniom niemilitarnym?
- ✦ Jakie są prognozy zmian w reagowaniu kryzysowym i przeciwdziałaniu im?

W wyniku rozwiązania poszczególnych problemów cząstkowych, z zastosowaniem właściwych dla każdego z nich metod badawczych, można spodziewać się uzyskania odpowiedzi na wszystkie pytania stanowiące treść tych problemów. Będzie to potwierdzenie lub zaprzeczenie założeń wynikających ze wstępnych przemyśleń tych zagadnień zawartych w hipotezie roboczej, która powinna odpowiedzieć na wyżej sformułowane pytanie. Wstępna analiza materiałów źródłowych i wspomniane przemyślenia upoważniają do postawienia następującej hipotezy:

W międzynarodowym środowisku bezpieczeństwa początku XXI wieku pojawiło się wiele nowych wyzwań i zagrożeń które implikują nowe misje i funkcje wojsk.

Potrzeba opracowania nowych koncepcji i sposobów działania wojsk w ramach przeciwdziałania sytuacjom kryzysowym wynika nie tylko ze zmian jakie zachodzą w międzynarodowym środowisku bezpieczeństwa ale również związane z potrzebą wykorzystania nowych możliwości bojowych wojsk wynikających chociaż z wprowadzenia na wyposażenie wojsk systemów broni obeszładniających.

Szczególnie istotne jest opracowanie nowych koncepcji i sposobów działania wojsk w ramach sytuacji kryzysowych wynikających z rozwoju międzynarodowego terroryzmu.

Opracowanie bardziej skutecznych i efektywnych koncepcji oraz sposobów działania wojsk w ramach różnorodnych sytuacji kryzysowych pozwoli na skuteczniejszą odstraszenie potencjalnych agresorów (terrorystów).

Należy przewidywać dalszy rozwój koncepcji działania wojsk w ramach sytuacji kryzysowych, będących skutkiem zmian w wyposażeniu, uzbrojeniu, organizacji i możliwościach mobilnych wojsk jak również zmian w narodowych i sojuszniczych (międzynarodowych) koncepcjach reagowania. W koncepcjach tych należy oczekiwać konsolidacji międzynarodowych organizacji i struktur w celu synergicznego zwalczania zagrożeń wynikających z procesów globalizacyjnych.

1.3. KONCEPCJA BADAŃ I ICH PRZEBIEG

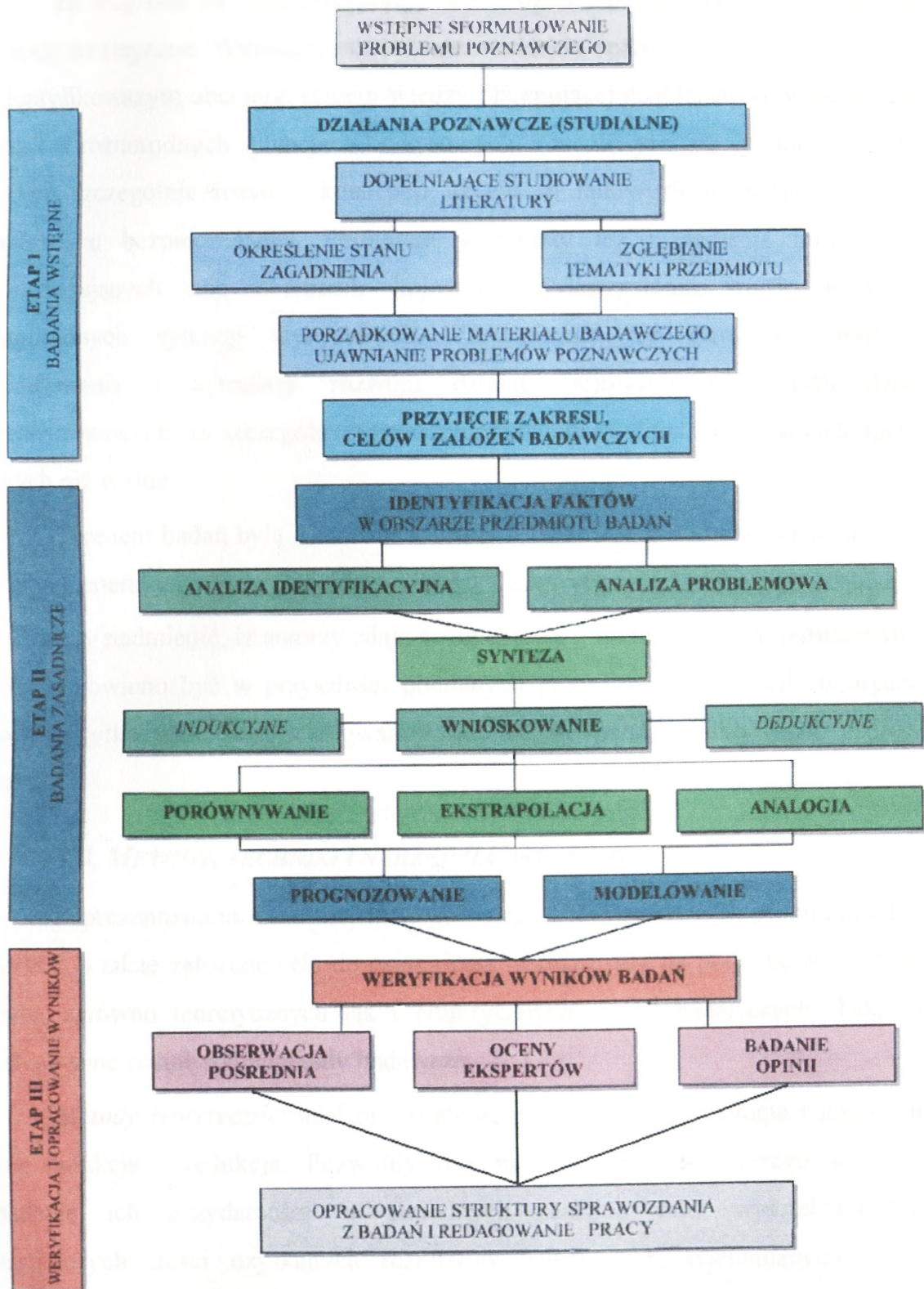
Stosownie do przedstawionych wcześniej problemów, celów i hipotez dobrane zostały metody i narzędzia badawcze. Ich dobór podyktowany był dążeniem do uzyskania, wartościowego materiału badawczego, na możliwie najwyższym poziomie wiarygodności naukowej.

Dostrzeżone problemy badawcze były rozwiązywane przez skoncentrowanie uwagi na dotychczasowych doświadczeniach z działań wojsk w ramach sytuacji kryzysowych, ocenie sposobów przygotowania do tych działań sił i środków oraz ogólnej teorii zawartej w oficjalnych dokumentach narodowych, jak również sojuszniczych (międzynarodowych).

Szczególną uwagę zwrócono na wyniki z przeprowadzonych eksperymentów oraz rezultaty programów badawczych. W tym zakresie były brane pod uwagę:

- ✚ Dokumenty normatywne NATO, regulaminy i instrukcje wydawane przez dowództwo NATO oraz kraje członkowskie tej organizacji.
- ✚ Opublikowane wyniki badań i dociekań.
- ✚ Podręczniki, instrukcje, materiały informacyjne i publikacje naukowe zawierające doświadczenia z przeprowadzonych ćwiczeń i szkoleń.
- ✚ Opisy zawarte w periodykach i opracowaniach specjalistycznych oraz w Internecie.
- ✚ Wyniki prac koncepcyjnych prowadzonych w MON, Dowództwie Wład i Akademii Obrony Narodowej, poświęconych różnym aspektom prowadzenia działań bojowych w ramach sytuacji kryzysowych.

Proces badawczy obejmował trzy etapy. Etap wstępny zawierał ustalenie zakresu, przedmiotu i celów badań, formułowanie wstępnych hipotez oraz niezbędnych do ich weryfikacji założeń badawczych. Z kolei drugi etap zawierał badania zasadnicze. Były one ukierunkowane na ustalenie podstawowych determinantów prowadzenia działań z wykorzystaniem broni obywatelskiej na obecnym i perspektywicznym polu walki w trakcie realizacji zróżnicowanych zadań. Etap trzeci obejmował kolejną weryfikację wniosków i redagowania pracy (rys. 1).

Rys. 1. Przebieg procesu badawczego

Źródło: Opracowanie własne.

Ze względu na charakter pracy, w szerokim zakresie wykorzystywane były metody teoretyczne. Wymagane tu było prowadzenie analiz porównawczych między zidentyfikowanym obecnym stanem wiedzy obejmującej problematykę wykorzystania wojsk w różnorodnych sytuacjach kryzysowych, a możliwymi kierunkami jej rozwoju w tym szczególnie rozwoju koncepcji użycia sił lądowych w perspektywicznym środowisku bezpieczeństwa. Porównań wymagały też osiągnięcia innych armii w interesujących nas obszarach bojowego wykorzystania wojsk w ramach różnorodnych sytuacji kryzysowych. Zastosowano też elementy interpolacji, modelowania i symulacji rozwoju działań bojowych w ramach działań antykryzysowych, ze szczególnym zwróceniem uwagi na działania w ramach operacji innych niż wojna.

Terenem badań była Akademia Obrony Narodowej, a także wybrane szefostwa Sztabu Generalnego WP i Dowództwa Wojsk Lądowych.

Należy nadmienić, iż autorzy zdają sobie sprawę z faktu, że szereg poruszanych tu kwestii powinno być w przyszłości poddanych procesowi weryfikacji empirycznej, bowiem tylko takie podejście gwarantować będzie pełną obiektywność podjętych badań.

1.4. METODY, TECHNIKI I NARZĘDZIA BADAWCZE

Zaprezentowana wcześniej treść głównego i szczegółowych problemów badawczych, a także założone cele do osiągnięcia, wskazywały na potrzebę zastosowania wielu, zarówno teoretycznych jak i empirycznych metod badawczych. Tak, więc zastosowane zostały obie metody badawcze.

Metody teoretyczne: analiza i synteza, porównywanie, analogia i uogólnianie oraz indukcja i redukcja. Pozwoliły one na sformułowanie szeregu wniosków, zbadanie ich przydatności w aktualnych realiach oraz wyselekcjonowanie zasadniczych treści uzyskanych rezultatów badawczych, obejmujących również przesłanki do formułowania wniosków dotyczących wykorzystania wojsk do realizacji różnorodnych zadań w ramach sytuacji kryzysowych.

Metody empiryczne: obserwacja naukowa, badanie sądów i modelowanie. Posłużyły one do zebrania wartościowego dla problematyki pracy, materiału

empirycznego, który wykorzystano w zakresie weryfikacji projektowanych rozwiązań, dając podstawę do dokonywania ocen i uogólnień kończonych wnioskami.

Z uwagi na aspekt prognozowania, znaczącym dla badań było również, zastosowanie metod innowacyjnych, przede wszystkim w postaci *procedur heurystycznych*.

Podczas prowadzonych badań korzystano z różnorodnych **technik¹² i narzędzi badawczych¹³**. Podczas prowadzenia badań wykorzystano następujące techniki badań:

Technika analizy dokumentów – każdy dokument, rozpatrywany za pomocą tego rodzaju techniki, posiada dla badacza wartość niepowtarzalną. Stara się on znaleźć w nim zwłaszcza odzwierciedlenie indywidualnych właściwości charakterystycznych dla analizowanego wytworu i jego twórcy. Czyniono tak, polegając przeważnie na własnej intuicji i wyczuciu. Stąd też technika ta ma wyraźnie subiektywny charakter. Polega głównie na dowolnej interpretacji danego dokumentu przez poszczególnego badacza. Fakt ten znacznie utrudnia, a niekiedy wręcz uniemożliwia wszelkie intersubiektywne sprawdzanie końcowego wyniku przeprowadzonej interpretacji (analizy)¹⁴. Z punktu widzenia zakresu badania dokumentu uznaje się, że ma ona charakter wewnętrzny i zewnętrzny¹⁵. Analiza wewnętrzna polega na dokładnym poznaniu treści dokumentu, właściwym ich rozumieniu i wyjaśnieniu, w tym także na wyodrębnieniu z kontekstu składników pierwszoplanowych, myśli przewodnich i istniejących między nimi wzajemnych więzi. Warto podkreślić, że jest to najbardziej istotny rodzaj analizy pozwalający uzyskać badaczowi wymierne rezultaty badawcze. Z kolei analiza zewnętrzna dokumentu jest uzupełnieniem analizy wewnętrznej. Polega ona na ustaleniu czasu, warunków i okoliczności, w jakich powstał dokument, a także jego identyfikacji

¹² Przez *techniki badań* należy rozumieć kompleks sposobów zbierania materiału naukowego (danych) opartych na wytycznych prakseologicznych. Techniki badań to swoisty rodzaj instrukcji, która określa np. jak prowadzić ankietowanie, wywiad, testowanie itp., a zatem są to sposoby zdobywania szczegółowych informacji o przedmiocie badań.

C. Lewicki, *Zbiór zadań ze statystyki dla pedagogów*, Rzeszów 1996, s. 139.

¹³ *Narzędzia badawcze* to różnorodne środki techniczne i dokumenty stosowane w badaniach, np. magnetofon, kamera video, aparat fotograficzny, kwestionariusz ankiety, arkusz obserwacji itp.

¹⁴ Łobocki M., *Metody badań pedagogicznych*, Warszawa 1978, s. 237-240.

¹⁵ Zaczyński Z., *Praca badawcza nauczyciela*, Warszawa 1968, s. 176.

z autorem i adresatem, dla którego został sporządzony, czy też ewentualnego jego wpływu, jaki wywarł na bieg określonych wydarzeń¹⁶.

Techniki obserwacyjne – do tego typu technik zaliczamy zarówno obserwację uczestniczącą¹⁷, w której badacz aktywnie uczestniczy w procesach i zjawiskach podlegających badaniu, jak i otwartą, gdzie z kolei dokonuje się obserwacji, pozostając na zewnątrz rozgrywanych wydarzeń. Sprawą zasadniczą w posługiwaniu się techniką obserwacyjną jest umiejętność rozumienia tego, co jawi się uszom i oczom badacza¹⁸.

Techniki oparte na wzajemnym komunikowaniu się badacza z respondentami – do tego typu technik zaliczamy wszystkie formy wywiadu, ankiety oraz sposoby zdobywania pisemnych niestandardowych wypowiedzi. Techniki te ze względu na rodzaj pośrednictwa między badaczem a respondentem możemy podzielić na:

- *pośrednie* – zalicza się do nich różne formy ankiet i sposoby zdobywania niestandardowych wypowiedzi. Zaletą tych technik jest to, że zachowania respondenta nie są modyfikowane obecnością osoby drugiej. Wadą zaś, że badacz nie ma możliwości ustalenia, w jakich warunkach odbywało się udzielanie informacji (np. czy nie było wpływu osób trzecich).
- *bezpośrednie* – w ich zakres wchodzi wszelkie odmiany wywiadu. Pozwalają one uniknąć wad technik opartych na pośrednim komunikowaniu się, ale sprzyjają pojawieniu się niebezpieczeństwa wpływu ankietera (badacza) na rodzaj uzyskiwanych informacji.

Powyżej wymienione metody, techniki i narzędzia badawcze zastosowane zostały w różnych etapach procedury badawczej, w zakresie stosownym do charakteru rozpatrywanego problemu.

¹⁶ Zaczyński Z., Praca badawcza...op. cit., s. 177.

¹⁷ Pilch T., Zasady badań pedagogicznych, Warszawa 1998, s. 78.

¹⁸ Soloma L., Metody i techniki badań socjologicznych, Olsztyn 1995, s. 45-46.

1.5. WYKŁADNIA NIEKTÓRYCH TERMINÓW

W treści zawartej w poszczególnych rozdziałach i podrozdziałach można znaleźć wiele terminów, niekiedy różnie interpretowanych w materiałach źródłowych. Przedstawienie ich wykładni niewątpliwie wpłynie na zrozumienie przedstawianych kwestii w dalszej części opracowania. Jeżeli w opracowaniu będą występowały poniższe pojęcia (nazwy, skróty) to ich interpretacja będzie zgodna z treściami zawartymi w tym podrozdziale. Podrozdział ten został opracowany na podstawie terminów zawartych w opracowaniu *System reagowania kryzysowego*, pod red. A TOMASZEWSKI, (AON, Warszawa 2003r) i *Słownika terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, (AON, Warszawa 1996r.).

Zagrożenie – to możliwość wystąpienia jednego z negatywnie wartościowanych zjawisk.

Zagrożenie – sytuacja, w której pojawia się prawdopodobieństwo powstania stanu niebezpiecznego dla otoczenia. Przyjmując za podstawę dziedzin, w których może wystąpić zagrożenie, wyróżnia się *zagrożenia militarne* i *niemilitarne*. Wśród zagrożeń niemilitarnych można z kolei wyróżnić *zagrożenia polityczne*, *zagrożenia gospodarcze*, *zagrożenia psychospołeczne*, *zagrożenia ekologiczne*, *zagrożenia wewnętrzne* i *inne*.

Zagrożenie bezpieczeństwa państwa – taki splot zdarzeń wewnętrznych lub w stosunkach międzynarodowych, w którym z dużym prawdopodobieństwem może nastąpić ograniczenie lub utrata warunków do niezakłóconego bytu i rozwoju wewnętrznego bądź naruszenie lub utrata suwerenności państwa oraz jego partnerskiego traktowania w stosunkach międzynarodowych – w wyniku zastosowania przemocy politycznej, psychologicznej, ekonomicznej, militarnej itp.

Zagrożenie niemilitarne – część zagrożenia obejmująca taki splot zdarzeń w stosunkach międzynarodowych, w których z dużym prawdopodobieństwem może nastąpić ograniczenie lub utrata warunków do niezakłóconego bytu i rozwoju państwa, ewentualnie naruszenie jego suwerenności w wyniku zastosowania wobec niego przemocy niebrojnej.

Zagrożenie gospodarcze – rodzaj zagrożenia bezpieczeństwa, w wyniku którego może nastąpić osłabienie potencjału gospodarczego.

Zagrożenie ekologiczne – rodzaj zagrożenia, w wyniku którego może nastąpić niebezpieczeństwo dla istot żywych, na skutek zmiany środowiska naturalnego.

Zagrożenie polityczne – rodzaj zagrożenia, w wyniku którego może zaistnieć sytuacja sprzyjająca naruszeniu interesów przyjętych za podstawowe.

Zagrożenie polityczne – stan, w którym nasilają się działania zorganizowanych grup społecznych (politycznych) uniemożliwiających wypełnienie przez państwo jego głównych funkcji, a przez to osłabiające lub niweczące działania organów lub instytucji realizujących cele i interesy narodowe.

Zagrożenia zewnętrzne – rodzaj zagrożenia, w wyniku którego zwiększone jest prawdopodobieństwo utraty lub ograniczenia suwerenności czy też integralności terytorialnej państwa, źródłem tego zagrożenia jest inne państwo (najczęściej ościenne).

Zagrożenia wewnętrzne – rodzaj zagrożenia, w wyniku którego powstaje prawdopodobieństwo zmniejszenia się zdolności organów władzy do utrzymania ładu i porządku publicznego w państwie.

Zagrożenia bezpieczeństwa – to istniejące lub prawdopodobne w przyszłości zjawiska i procesy wywołane przez człowieka lub naturę, które same lub w splocie z innymi tworzą sytuację, w której państwo (określona społeczność) nie ma warunków dla swego bytu i rozwoju albo warunki te są mocno ograniczone. Przy tym zakłada się, że byt i rozwój państwa jest zależny od warunków wewnętrznych i zewnętrznych. Stąd też wyróżnia się zagrożenia wewnętrzne i zewnętrzne. Mogą one mieć bezpośredni lub pośredni wpływ na bezpieczeństwo. Zagrożenia wywołane przez człowieka rodzą się zwykle w sferze politycznej, społecznej lub ekonomicznej i mogą przybierać charakter zagrożeń militarnych lub niemilitarnych. Zwykle spłot wielu zagrożeń o dużym natężeniu prowadzi do powstania sytuacji kryzysowej.

Kryzys – sytuacja będąca następstwem zagrożenia, prowadząca w konsekwencji do zerwania lub znacznego osłabienia więzów społecznych, przy równoczesnym poważnym zakłóceniu funkcjonowania instytucji publicznych, jednak w takim stopniu,

że użyte środki niezbędne do zapewnienia lub przywrócenia bezpieczeństwa nie uzasadniają wprowadzenia żadnego ze stanów nadzwyczajnych przewidzianych w konstytucji RP.

Sytuacja kryzysowa – to kumulacja zagrożeń o dużym natężeniu, które uniemożliwiają lub mocno utrudniają normalne funkcjonowanie systemu (państwa, określonej społeczności). Sytuacja kryzysowa jest bowiem stanem pośrednim między normalnym (pokojem) a katastrofą (wojną). Przy tym stosując odpowiednie środki zaradcze (reagowanie kryzysowe) stan kryzysu może przerodzić się w stan normalny.

Reagowanie kryzysowe – to dostosowana do sytuacji celowo ukierunkowana działalność całego lub wybranych elementów systemu reagowania kryzysowego zmierzająca do likwidacji sytuacji kryzysowej i jej skutków (przywrócenia stanu normalnego). Reagowanie zwykle obejmuje: ocenę sytuacji, wypracowanie strategii antykryzysowej i wydzielenie stosownych sił i środków do jej realizacji, kierowanie operacją antykryzysową.

Do reagowania kryzysowego zwykle wydziela się określone siły i środki (stosowne do rodzaju i skali zagrożeń). Reagowanie kryzysowe może być realizowane siłami narodowymi lub międzynarodowymi. W niektórych przypadkach może ono być prowadzone bez użycia sił w sferze politycznej lub ekonomicznej.

Cykl życia kryzysu. Granice między stanem normalnym (pokojem) a stanem kryzysu (z wyjątkiem żywiołów i katastrof) są zwykle mało czytelne. O uznaniu określonej sytuacji za kryzysową decydują zwykle władze cywilne (państwowe lub terytorialne). Decyzję taką można uznać za początek kryzysu. Jego przebieg najczęściej będzie uzależniony od wielu czynników, a przede wszystkim: rodzaju, podłoża i skali kryzysu, zachowania się otoczenia; stopnia reagowania kryzysowego; warunków geograficznych, itp. Należy zauważyć, że wśród wymienionych czynników najbardziej aktywnym w pozytywnym znaczeniu będzie reagowanie kryzysowe.

W każdej sytuacji kryzysowej można wyróżnić trzy podstawowe fazy:

- ✚ faza narastania kryzysu,
- ✚ faza rozwoju kryzysu,
- ✚ faza przechodzenia kryzysu w stan normalny lub katastrofy (wojny).

Czas trwania każdej z tych faz będzie znów uzależniony od wcześniejszych czynników, a zwłaszcza od czasu i skali reagowania kryzysowego. Skuteczne reagowanie kryzysowe będzie zwykle prowadzić do przywrócenia stanu normalnego. Natomiast jego brak lub mała skuteczność – do narastania kryzysu i przejścia w stan katastrofy (wojny).

Niekiedy wyróżnia się również fazę pokryzysową, w której zwykle ma miejsce likwidacja skutków kryzysu i utrwalanie stanu normalnego.

Cykl reagowania kryzysowego, będzie nałożony na cykl życia kryzysu i będzie decydował o jego przebiegu i czasie trwania. Jak już podkreślano, obejmuje on: ocenę sytuacji, opracowanie planu reagowania, wydzielenie określonych sił i środków, postawienie im zadań i przemieszczanie w obszar kryzysu, kierowanie ich działaniami i bieżące wsparcie. Cykl reagowania musi uwzględnić rodzaj i charakter zagrożeń, uwarunkowania prawne, stanowisko władz (organizacji międzynarodowych) oraz warunki użycia sił.

Istnieją bezpośrednie zależności między cyklem życia kryzysu i cyklem reagowania kryzysowego.

Centrum Reagowania Kryzysowego MON (CRK – MON) – w literaturze nazywane często Centrum Kryzysowym MON. Centrum Reagowania Kryzysowego MON jest komórką organizacyjną tego ministerstwa powołaną decyzją ministra ON. Stanowi ono zabezpieczenie funkcjonalne działania Sztabu Kryzysowego MON powoływanego na wypadek konieczności użycia Sił Zbrojnych RP oraz innych sił i środków niemilitarnych w kolejnych etapach sytuacji kryzysowej w zakresie bezpieczeństwa militarnego i jest odpowiednikiem National Military Command Center (NMCC) w rozumieniu koncepcji US Air Force Electronic System Center, Hanscom AFB oraz MITRE Corporation.

Podstawowym stanowiskiem zarządzania dla obsady personalnej CRK MON jest Stanowisko Kierowania Reagowaniem Kryzysowym.

Stanowisko Kierowania Reagowaniem Kryzysowym (SKRK) – to miejsce pracy i infrastruktura teleinformatyczna zabezpieczająca funkcjonowanie sztabu kryzysowego i wspomagająca jego działania. Stanowisko musi zapewnić warunki

pracy dla osób funkcyjnych (zespołów) wewnętrzne powiązania informacyjne między zespołami oraz powiązania informacyjne z otoczeniem, sztab nadrzędny, sztaby (zespoły) innych resortów, sztaby państw sojusznicznych, podległe struktury). W przyszłości na bazie SKRK mogą być rozwijane także inne elementy systemu reagowania organizowane np. przez Dowództwo Operacji Połączonych czy Dowództwo Wsparcia.

W praktyce z informatycznego punktu widzenia, SKRK będzie lokalną siecią Zautomatyzowanych Miejsc Pracy oraz serwerów obsługiwanych przez system informatyczny, którego głównym zadaniem będzie wspomaganie pracy zespołów.

Operacje militarne inne niż wojna – szeroki zakres działań, podczas których możliwości militarne są wykorzystywane do celów innych niż działania bojowe na wielką skalę, zwykle kojarzone z wojną.

System Informatyczny SKRK (SI SKRK) – to infrastruktura teleinformatyczna wraz z oprogramowaniem wykorzystywanym przez osoby funkcyjne na SKRK. Zadaniem Systemu Informatycznego Stanowiska Kierowania Reagowaniem Kryzysowym (SI SKRK), zwanego także Systemem Informatycznym dla sztabów kryzysowych, jest ciągle monitorowanie rozwoju sytuacji i bieżąca jej ocena, koordynacja przygotowania, przemieszczenia i użycia Sił Zbrojnych RP oraz innych sił i środków niemilitarnych w operacjach kryzysowych zarówno na terenie kraju, jak i poza jego granicami.

Terroryzm – stosowanie gwałtu do osiągnięcia celów politycznych lub ekonomicznych w stosunkach międzynarodowych. Forma interwencji dokonywanej przemocą przez specjalne oddziały wojskowe lub policyjne albo przez organizacje terrorystyczne.

Rozdział 2. ZARYS TEORII KRYZYSU (SYTUACJI KRYZYSOWYCH) ORAZ REAGOWANIA KRYZYSOWEGO

2.1. KRYZYS JAKO ZJAWISKO SPOŁECZNE I JEGO IMPLIKACJE

W ostatnich latach słowo „kryzys” znalazło się w centrum uwagi i zainteresowania niemal wszystkich podmiotów na arenie państwowej i międzypaństwowej. Nastąpił dynamiczny wielowymiarowy oraz wieloaspektowy rozrost tego pojęcia i jego znaczenia. Z tej to przyczyny nie funkcjonuje współcześnie jakakolwiek uniwersalna teoria kryzysu, która byłaby zaakceptowana i przyjęta przez całość, lub też część teoretyków i praktyków zajmujących się tą problematyką. Istnieją jedynie próby uściślenia tego pojęcia lub też budowy teorii w ramach różnych gałęzi i dyscyplin naukowych.

Mamy więc do czynienia z teoriami kryzysu wyrosłymi na gruncie m.in. socjologii polityki, nauk politycznych (politologii), nauk wojskowych, ale też nauk o organizacji i zarządzaniu, ekonomii.¹⁹ Stanowią one lub też funkcjonują jako zbiory opisów i wyjaśnień odnoszących się do zjawisk, które przez specjalistów (badaczy) danej dziedziny uznane zostały za zjawiska kryzysowe, jednakże przyporządkowanie określonego zjawiska do kategorii kryzysu lub sytuacji kryzysowej posiada charakter wielce subiektywny (choćby w oparciu o wolę i intuicję badacza).²⁰

Jak podkreśla P. Sienkiewicz, „dotychczasowe badania nad kryzysami (sytuacjami kryzysowymi) charakteryzuje: brak spójnej logicznie konceptualizacji (jasnych podstaw analizy związków przyczynowo-skutkowych), brak danych empirycznych, nie zweryfikowane empirycznie sądy o naturze zależności między

¹⁹ Są one odbiciem i odwzorowaniem przyjmowanych przez te nauki metodologicznych podstaw badawczych i wynikających stąd ograniczonych aspektów poznania, a także funkcjonujących w ich ramach systemów pojęć i znaczeń.

²⁰ Por. J. A. Robinson, *Crises: An Appraisal of Concepts and Theories*, [w:] *International Crises: Insight, from Behavioral Research*, pod red. Ch. Hermanna, The Free Press, New York 1972, cyt. za: *Zarządzanie w kryzysie*, pod red. B. Wawrzyniaka, PWE, Warszawa 1985, s. 15, przypis 18.

cechami tworzącymi kryteria oceny kryzysów, wpływ sentymentów i resentymentów, sądów obiegowych i tzw. zdroworozsądkowych na opisy kryzysów.”²¹

Sytuacja taka utrudnia możliwość i podważa racjonalność całościowego zaadaptowania na potrzeby badań i niniejszego opracowania określonej teorii kryzysu. Dlatego też, celowym staje się przyjęcie tych niezbędnych i wybranych elementów różnych podejść i teorii, które umożliwią stworzenie spójnego systemu pojęć, norm i założeń opisujących w miarę wyczerpujący sposób to zjawisko.

Czym zatem jest *kryzys* i co stanowi jego istotę? Poszukiwanie należy rozpocząć od przeglądu znaczenia i potocznego rozumienia tego pojęcia.

„**Kryzys**” jest słowem pochodzenia greckiego „*krisis*”- wchodzącym pierwotnie w skład systemu pojęć medycznych - oznaczającym moment, chwilę przełomu (przesilenia) choroby.²² W ujęciu ogólnym postrzegany jest jako nieodwołalne rozstrzygnięcie, punkt zwrotny lub też gwałtowna zmiana (stała lub przejściowa), dotychczasowego stanu rzeczy na stan nowy, z reguły bardziej niekorzystny.

Odniesienie słowa „kryzys” do wyższych układów (systemów) - jakimi są instytucje, organizacje, społeczeństwa czy państwa - zasadniczo nie zmienia jego pojmowania. Stanowi ono określenie: punktu zwrotnego lub przełomowego, jakościowej gwałtownej i nieoczekiwanej zmiany układu (systemu) lub zmiany w tymże układzie (systemie).²³

Analiza haseł encyklopedycznych i słownikowych, wskazuje na fakt wyraźnego oddzielenia i zdefiniowania pojęcia kryzysu jako takiego („przesilenie”, „moment/okres przełomu lub załamania się”) od kryzysu związanego *stricto* z konkretną sferą ludzkiej działalności (np. w ramach systemu politycznego czy też społecznego). Możemy zatem mówić np. o kryzysie politycznym, ekonomicznym lub społecznym. Ten ostatni to: „skumulowany stan napięć i konfliktów społecznych, których nierozwiązanie na czas powoduje przerwanie dotychczasowego cyklu rozwojowego społeczeństwa, w odróżnieniu od konfliktów społecznych, które naruszają jego

²¹ *Teoria sytuacji kryzysowych*, praca pod kier. nauk. P. Sienkiewicza, AON, Warszawa 2002, s. 3.

²² *Wielka Encyklopedia Powszechna*, PWN, Warszawa 1968, s. 237.

²³ Por. R. Wróblewski, *Zarys teorii kryzysu*, AON, Warszawa 1996, s. 9.

ewolucyjny rozwój, ale go nie dezorganizują i nie zmuszają do ujmowania rozwoju danego społeczeństwa w kategoriach „skokowych” i radykalnych zmian jakościowych.”²⁴

Zatem *kryzys* to nie tylko punkt, chwila, moment, ale także określony stan układu (systemu) trwający w pewnym przedziale czasowym o dość płynnych i nieostrych granicach, mogący charakteryzować się różnym natężeniem i siłą oddziaływania czynników kryzysu i różnymi ich efektami.²⁵

Generalnie o kryzysie orzec można, że:

- ✦ „kryzys oznacza przełom między dwiema jakościowo różnymi fazami jakiegoś procesu;
- ✦ kryzys może być mniej lub bardziej dotkliwy, mieć różny zakres, czas trwania, ale zawsze kończy dotychczasowy sposób działania czy rozwoju sytuacji;
- ✦ kryzys jednocześnie rozpoczyna nowy etap działania czy rozwoju sytuacji;
- ✦ kryzys (w odniesieniu do podpunktu poprzedniego) nie jest zjawiskiem jednoznacznie negatywnym; może on być nawet szansą rozwoju danego systemu, gdyż nasilając zagrożenia i uciążliwości zmusza ludzi do wprowadzania zmian.”²⁶

Powoduje to, że kryzys jest najczęściej postrzegany i opisywany jako: specyficzny okres, specyficzny stan, specyficzny proces. W przypadku pierwszym oznacza to okres w funkcjonowaniu organizacji, w którym określone czynniki naruszają stan równowagi organizacji na tyle, że jest postrzegany jako stan realnego zagrożenia dla prawidłowego funkcjonowania i bytu w dotychczasowej formie. W drugim kontekście, to taki stan organizacji, w którym jej struktura organizacyjna podlega tak silnemu wpływowi wewnętrznych lub/i zewnętrznych warunków, że zachodzi realna obawa, iż dalsze niczym nie zrównoważone trwanie tych czynników

²⁴ *Encyklopedia Powszechna*, PWN, Warszawa 1984, t.2, s. 630.

²⁵ Por. C. Rutkowski, A. Kasprzewski, *Sily szybkiego reagowania jako narzędzie działań antykryzysowych państwa*, AON, Warszawa 1997, s. 47.

²⁶ *Zarządzanie w kryzysie*, op. cit., s. 11.

odkształca strukturę organizacji w stopniu nie mieszczącym się w założonym modelu organizacji. W przypadku trzecim to proces decydujący o przejściu z jednego, zgodnego z założonym wzorcem okresu funkcjonowania organizacji, do innego jakościowo okresu, do którego organizacja nie była w swych założeniach wcześniej przygotowana (powoduje to postrzeganie tego nowego okresu jako wymuszonego w stosunku do wcześniej przyjętych założeń).²⁷

Traktując kryzys jako specyficzny proces lub też skutek (stan) procesu, posiadający swoje źródła i przyczyny, to może być on: prognozowany, rozpoznawany, identyfikowany, analizowany i poddany ocenie, a zatem (na podstawie uzyskanych ocen i prognoz) mogą zostać podjęte określone kroki (czynności) zaradcze. Można więc przyjąć, że system posiadający odpowiedni potencjał jest w stanie rozwiązać daną sytuację kryzysową. Wobec tego kryzys, chociaż w ograniczonym zakresie, jest zjawiskiem sterowalnym.²⁸

Przyjmując za kryterium zdolność panowania nad kryzysem (sterowalność) oraz stopień jego ostrości, wyróżnia się cztery rodzaje kryzysów (często następujących po sobie jako kolejne fazy narastania trudności):

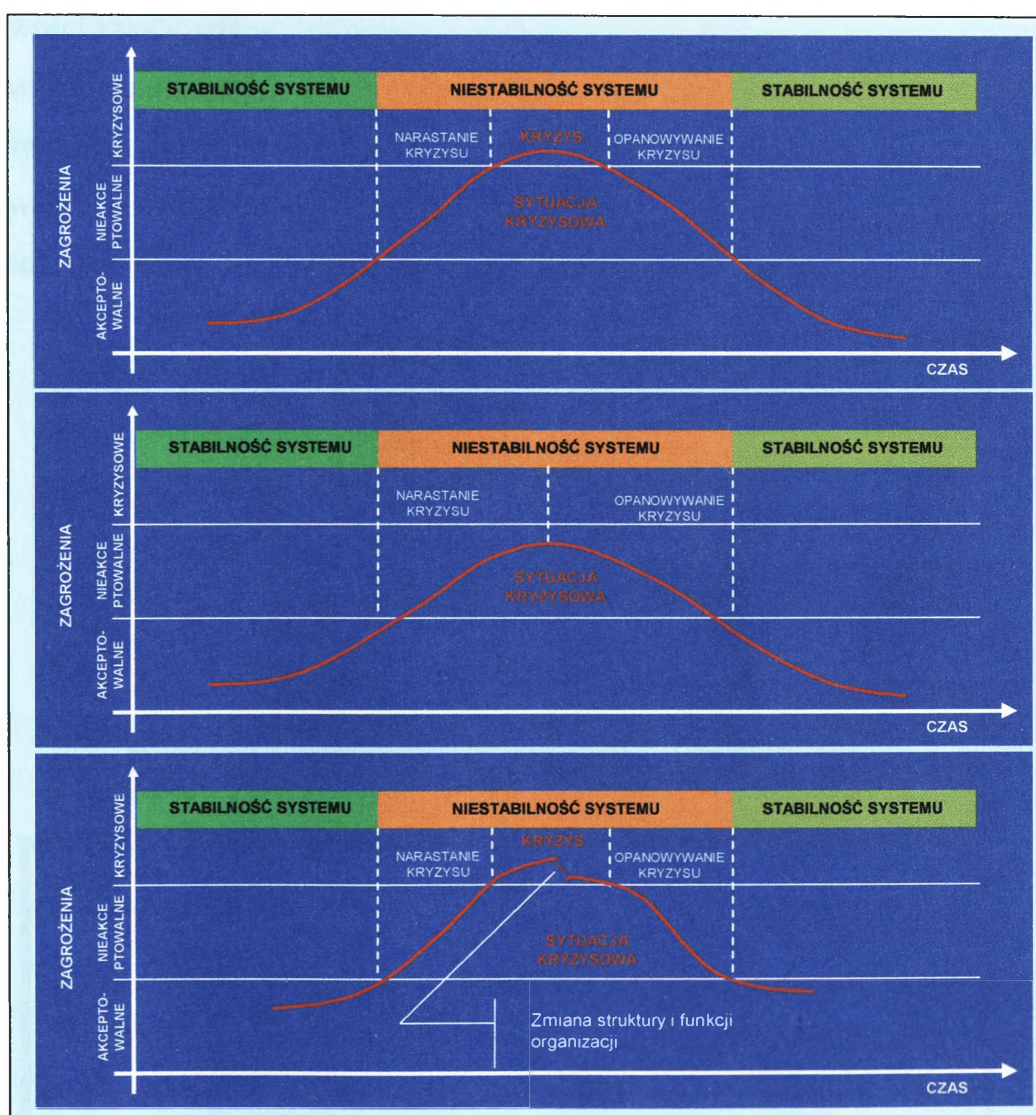
1. **Kryzys potencjalny:** symptomy kryzysu są stosunkowo słabe, pojawiają się informacje o obniżonej efektywności działania w różnych sferach (podsystemach) systemu.
2. **Kryzys ukryty:** ujawniają się pewne trudności w realizacji zadań i funkcji, ale nie można ujawnić jeszcze ich skutków.
3. **Kryzys palący, ale możliwy do opanowania:** w systemie zaczyna się odczuwać skutki utrzymujących i nasilających się od pewnego czasu trudności (np. utrwalanie się spadkowych tendencji).
4. **Kryzys palący, niemożliwy do opanowania:** żywiołowy rozwój zjawisk kryzysowych doprowadza do wyczerpania się wszelkich rezerw, destrukcja jest bardzo silna, presja czasu uniemożliwia podjęcie racjonalnej decyzji –

²⁷ Zob. C. Rutkowski, A. Kasprzewski, *Sily szybkiego reagowania jako narzędzie działań antykryzysowych państwa*, AON, Warszawa 1997, s. 35-36.

²⁸ *Teoria sytuacji kryzysowych*, op.cit., s. 4.

kierownictwo traci kontrolę nad sytuacją; pomoc w tej fazie może tylko otoczenie.²⁹

Kryzys („zerwanie”) systemu jest zjawiskiem rozciągłym w czasie i realizowanym w określonych warunkach funkcjonowania układu. „Zerwanie” jest tutaj wkomponowane w trójfazowy proces przejścia systemu od stabilności, poprzez niestabilność i powtórnie do stabilności, ale już o jakościowo innych własnościach, czyli sytuację kryzysową (por. rys. 2).

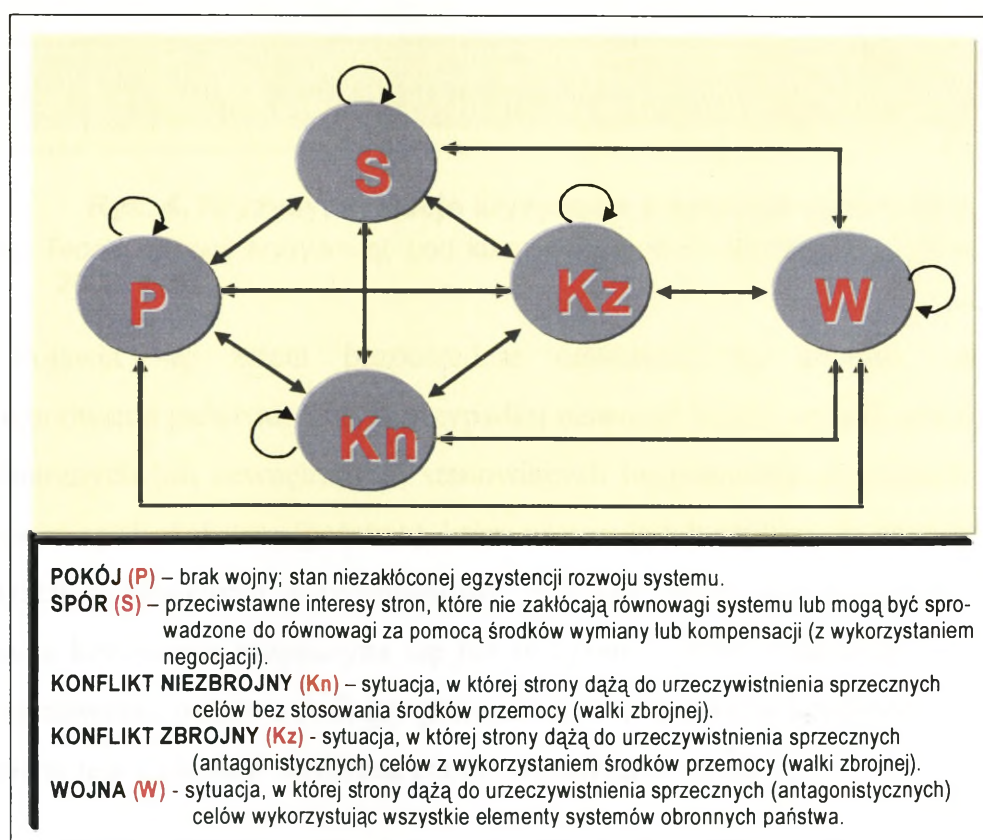
Rys. 2. Możliwe przebiegi sytuacji kryzysowej w hipotetycznej organizacji.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Problemy zarządzania kryzysowego w państwie*, pod kier. W. Kitlera, AON, Warszawa 2000, s. 44.

²⁹ Tamże, s. 5.

Zatem przez termin *sytuacja kryzysowa* należy rozumieć zespół czynników (okoliczności) zewnętrznych i wewnętrznych wpływających na dany system w ten sposób, iż zaczyna się i jest w nim kontynuowany proces zmian. Efektem końcowym tej zmiany może być jakościowo nowy system lub nowa struktura i funkcja w systemie.³⁰

Inaczej mówiąc, sytuacja kryzysowa to taka sytuacja systemu (systemowa), która charakteryzuje się kumulacją zagrożeń powodujących utratę stanu normalności i możliwości zakłócenia podstawowych cech systemowych (np. stabilności, równowagi, sterowalności itp.) sprzyjających utracie zdolności przetrwania i rozwoju systemu. Do podstawowych typów sytuacji systemowych zaliczamy sytuację: normalną, trudną, deprivacji, przeciążenia, obciążenia, zagrożenia, konfliktowa, kryzysowa (inne podejście do typologii sytuacji systemowych przedstawia rys. 3).³¹

Rys. 3. Sytuacje systemowe i model ich możliwej ewolucji.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Teoria sytuacji kryzysowej*, op. cit., s. 56-57.

³⁰ Zob. R. Wróblewski, *Zarys teorii kryzysu*, op. cit., s. 9-10.

³¹ *Teoria sytuacji kryzysowych*, op. cit., s. 50, 56-57.

Sytuację kryzysową traktować można również, jako zbiór sytuacji (stanów) systemowych zawierających się pomiędzy sytuacją normalną (stanem „pokoju”) a sytuacją katastrofy (stanem „wojny”) /rys. 4/.

Rys. 4. Kryzysy, sytuacje kryzysowe a sytuacje systemowe.

Źródło: *Teoria sytuacji kryzysowej*, pod kier. naukowym P. Sienkiewicza, AON, Warszawa 2002, s. 56.

Pojawia się zatem bezpośrednie odwołanie do kryzysu, jako okresu funkcjonowania państwa. W tym przypadku oznaczać będzie on taki rozwój wydarzeń wewnętrznych lub zewnętrznych, stanowiących bezpośrednie zagrożenie żywotnych interesów społeczeństwa (państwa), które następują tak szybko, że wymuszają one na władzach politycznych natychmiastowe podjęcie przez nie szczególnych działań. Sytuacja kryzysowa rozpoczyna się już w czasie pokoju i obejmuje pośredni okres funkcjonowania państwa (między pokojem a wojną) zwany kryzysem.³² Sam kryzys związany jest z klasami wydarzeń zamieszczonymi w tabeli 1.

³² Por. R. Wróblewski, *Zarys teorii kryzysu*, op. cit., s. 10.

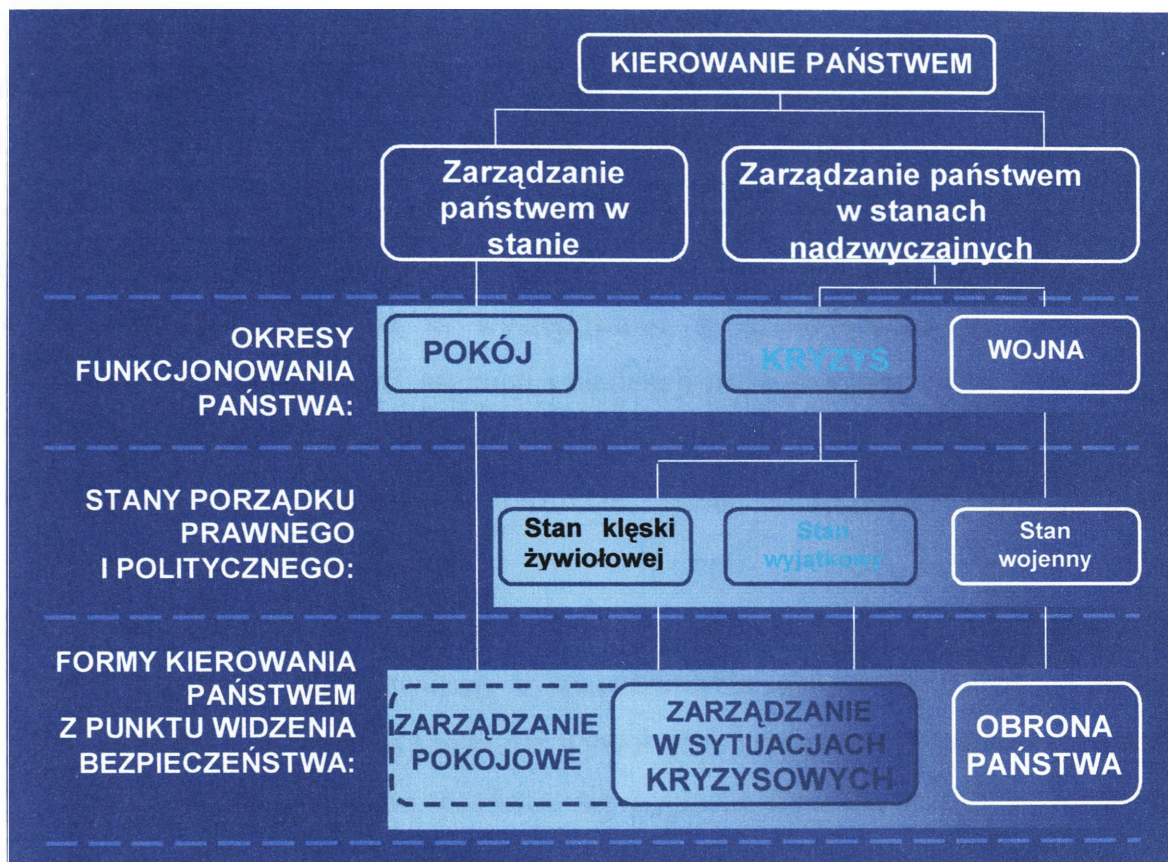
Tabela 1. Kryzys – klasy wydarzeń kryzysowych

Klasy wydarzeń kryzysowych ³³	
❶ Z dominacją czynników wewnętrznych:	<ul style="list-style-type: none"> – zamieszki lub fale strajków o znaczeniu państwowym, naruszające podstawy obronności; – duże klęski żywiołowe i katastrofy ekologiczne; – kryzys ekonomiczny, zbrojne przewroty polityczne; – niektóre powstania nie przerodzone w wojnę domową; – kryzysy polityczne zagrażające porządkowi demokratycznemu przez siły nacjonalistyczne lub faszystowskie: zdarzenia godzące w porządek konstytucyjny, terroryzm itp.
❷ Z dominacją czynników zewnętrznych:	<ul style="list-style-type: none"> – masowe migracje; – prowokacyjne zbrojne starcia (incydenty) graniczne nie mające charakteru wojny; – interwencja zbrojna państwa – mocarstwa; – jawne przygotowania państwa sąsiedniego do inwazji na dane państwo; – wojna domowa lub wojna między państwami sąsiadującymi z danym państwem; – konflikt zbrojny (wojna) między państwami z dalszego otoczenia danego państwa, zagrażający wprost lub pośrednio jego interesom bezpieczeństwa i angażujący to państwo po jednej z walczących stron; – interwencja militarna danego państwa w ramach koalicji, wynikająca z jego zobowiązań międzynarodowych, realizowana w ramach przywracania lub wymuszania pokoju; – sytuacje wewnętrzne innych państw wymuszające uznanie „prawa” danego państwa do wojskowej „interwencji humanitarnej”.

Źródło: R. Wróblewski, *Zarys teorii kryzysu*, AON, Warszawa 1997, s. 11-13.

Sytuacje w jakich funkcjonuje państwo w okresie *kryzysu* mają postać **stanów nadzwyczajnych**, które zgodnie z ustaleniami Konstytucji obejmować mogą następujące stany porządku prawnego i politycznego państwa: stan klęski żywiołowej, stan wyjątkowy (por. rys. 5).

³³ Tamże, s. 11-13.

Rys. 5. Zarządzanie (kierowanie) państwem a stany jego funkcjonowania. *!Współzależność pojęć.*

Źródło: R. Wróblewski, oprac. pod krypt. „KAPPA”, cz. II, AON, Warszawa 1998, s. 7.

Są to okresy funkcjonowania państwa wynikłe z powodu klęsk żywiołowych, katastrof ekologicznych lub zamieszek i fali strajków bez elementów przemocy zbrojnej.³⁴ Jednakże, jak podkreśla R. Wróblewski, zdecydowana większość sytuacji, w jakich może się znajdować społeczeństwo (państwo) w okresie **kryzysu** ma charakter **kryzysu polityczno-militarnego**. Kategoria *kryzysu polityczno-militarnego* dotyczy zjawisk społecznych odzwierciedlających stany relacji (stosunki) między interesami grupowymi (wewnątrz państwa lub między państwami), których przejawem są różnorodne wrogie działania (walka) stron konfliktu z użyciem przemocy zbrojnej w ograniczonej skali.³⁵

³⁴ Por. R. Wróblewski, *Zarys teorii kryzysu*, AON, Warszawa 1997, s. 13.

³⁵ Tamże, s. 13-14.

Generalizując stwierdzić można zatem, że kryzys polityczno-militarny jest przekroczeniem jakiegoś progu w procesie narastania sprzeczności, konfliktów i napięć społecznych, gdzie poszczególne kategorie definiowane są następująco (źródła powstawania oraz wpływu konfliktów społecznych na funkcjonowanie państwa przedstawia rys. 6.):

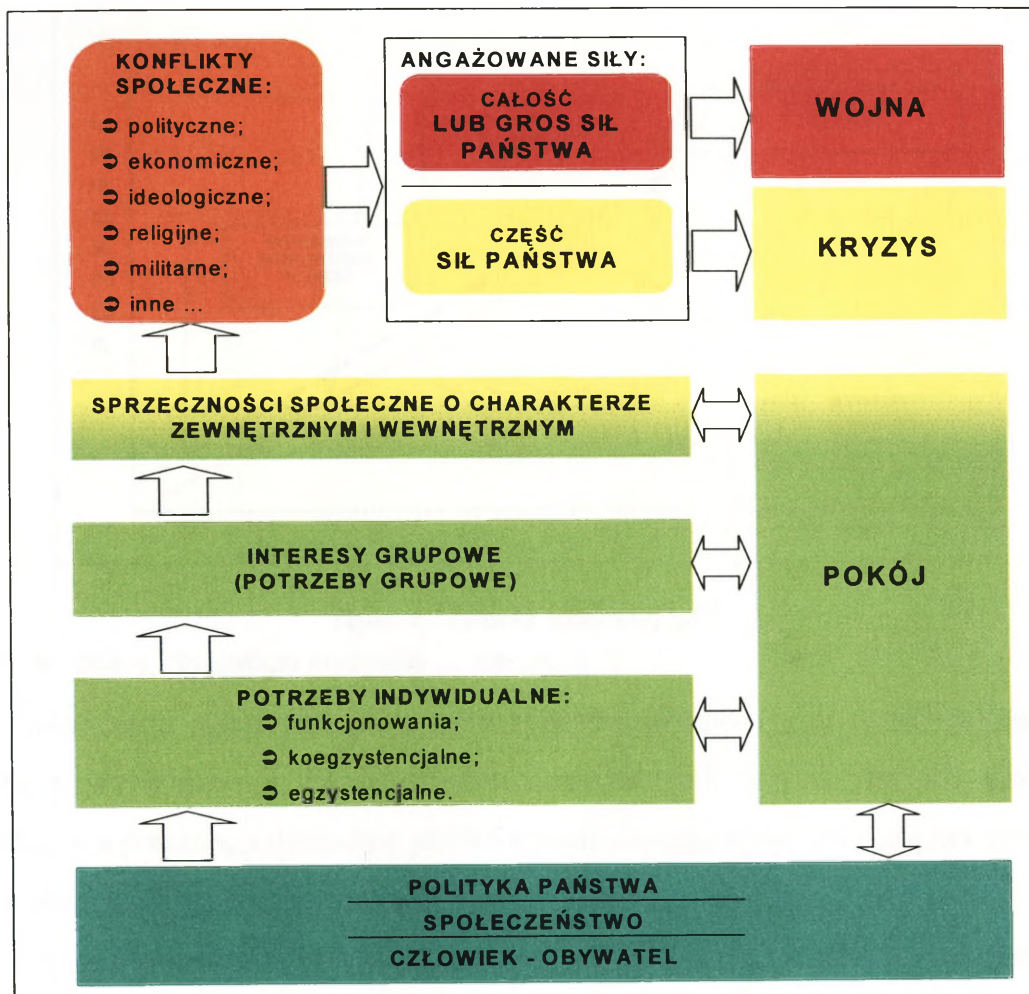
- ✚ „**sprzeczności społeczne** to występowanie przeciwstawnych sił społecznych (interesów, postaw, opinii, aspiracji i tendencji rozwojowych), charakteryzujących się ukierunkowywaniem i antagonizowaniem ludzkich działań, które nie muszą przejawiać się w otwartym konflikcie. Istotą sprzeczności jest najczęściej niezgodność interesów /.../
- ✚ **napięcia społeczne** to stan frustracji, niepokoju, niezadowolenia określonej grupy ludzi wyrażający się zazwyczaj w specyficznych zachowaniach dewiacyjnych i incydentach /.../. Napięcia społeczne wywołują w szczególności: wzrost uprzedzeń i wrogości między ludźmi, nasilenie się pogłosek i plotek, wzrost incydentów i zatargów /.../.
- ✚ **konflikt społeczny** - w ujęciu najszerszym obejmuje takie pojęcia (zjawiska społeczne), jak: sprzeczność, rywalizacja, konkurencja, protest, napięcia, agresja, walka /.../. W ujęciu węższym jest traktowany jako określony rodzaj walki powstałej na podłożu sprzeczności i napięć psychospołecznych.”³⁶

Wnętrze kryzysu polityczno-militarnego stanowią: kryzys polityczny połączony z konfliktem zbrojnym (realizowanym poniżej progu wojny). O ile *konflikt zbrojny* z socjologicznego punktu widzenia ogólnie utożsamiać można z użyciem przemocy zbrojnej³⁷, to pewnych trudności interpretacyjnych i opisowych dostarcza pojęcie *kryzysu politycznego*.

Problemy te wiążą się w głównej mierze z odpowiedzią na pytania, co kształtuje kryzys polityczny oraz jaką teorią posługiwać się w jego wyjaśnianiu.

³⁶ Zob. C. Rutkowski, A. Kasprzewski, *Sily szybkiego ...*, op. cit., s. 30-33.

³⁷ W naukach wojskowych konflikt zbrojny traktowany jest przez wielu teoretyków, jako formę rozwiązywania konfliktów społecznych przy ograniczonym użyciu sił zbrojnych.

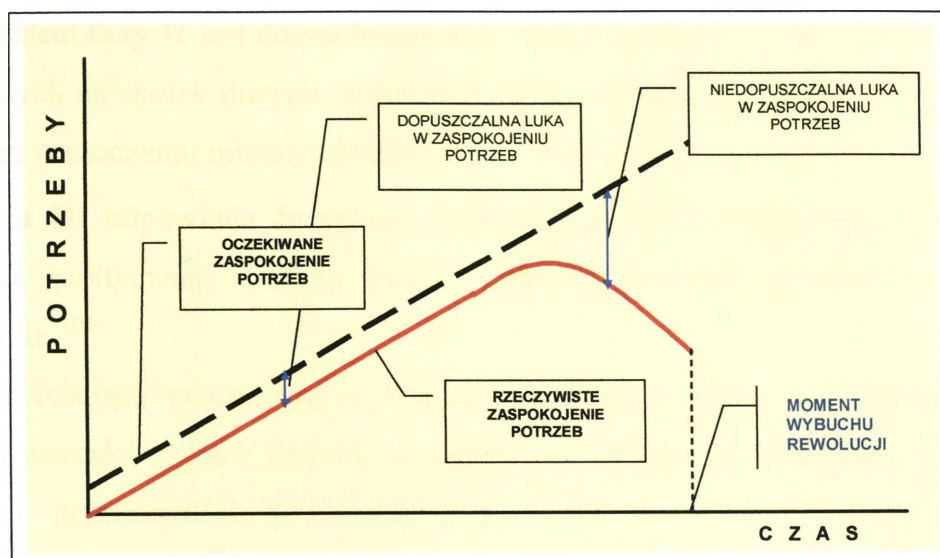

Rys. 6. Źródła powstawania oraz wpływ konfliktów społecznych na politykę państwa.

Źródło: R. Wróblewski, *Zarys ...*, op.cit., s. 16.

Socjologia kryzysów politycznych w opisie procesów związanych z *kryzysami politycznymi* posługuje się wieloma podejściami (etiologicznym, „historii naturalnej”, heroicznym). Jednym z takich modeli jest tzw. *teoria krzywej „J”*, Jamesa C. Daviesa (zob. rys. 7). Teoria ta, opiera się ona na założeniu, że do zasadniczej grupy czynników przyczyniających się do powstania kryzysu (wybuchu rewolucji) należy pojawiający się gwałtowny regres po długotrwałej poprawie ekonomicznej (lub też odpowiednio po długim okresie rozwoju ekonomicznego oraz społecznego).³⁸

³⁸ Por. R. Wróblewski, *Zarys teorii kryzysu*, op.cit., s. 22.

Rys. 7. Teoria krzywej „J”.

Źródło: M. Dobry, *Socjologia kryzysów ...*, op. cit., s. 51.

Autor teorii jest przekonany, że przyczyną rewolucji jest niezadowolenie oraz frustracja wynikająca z różnic między oczekiwanym a rzeczywistym poziomem zaspokajania potrzeb, a dokładnie przekroczenie dopuszczalnej luki między tym czego ludzie pragną, a tym co otrzymują.³⁹

Innym modelem sytuacji kryzysowej, jest oparty na dominacji funkcjonalizmu strukturalnego, model S. C. Fahnagana, G. A. Almonda oraz J. Mundta.

Powyższy model dzieli oś czasową (przedział czasowy) zmian w systemie politycznym i społecznym na cztery zasadnicze fazy, przypisując każdej z nich specyficzne ujęcie teoretyczne, które dostosowane jest do wyjaśniania i opisu problemów występujących w danym okresie (fazie) - zob. załącznik nr 1.

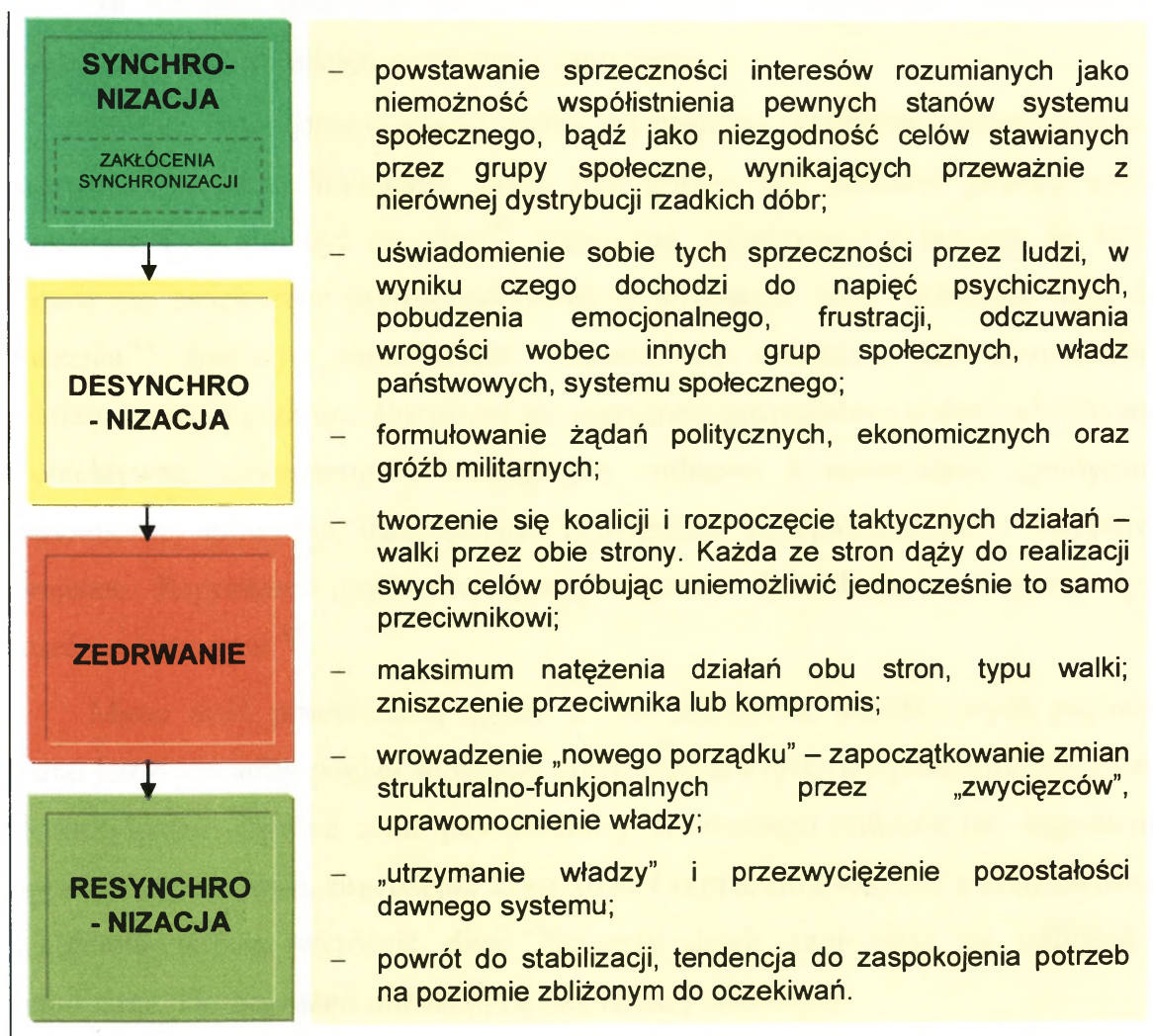
F a z y I i IV przedstawiają system polityczny przed kryzysem (zerwaniem) i po jego zakończeniu. Dotyczą zatem stabilnych systemów politycznych, którą to stabilność zapewnia synchronizacja między strukturą żądań politycznych pochodzących z otoczenia systemu a strukturą przyznawania dóbr realizowaną przez strukturę polityczną (opis obydwu faz umożliwia, poprzez odpowiednie porównanie, dokonanie oceny wielkości zmian ilościowych i/lub jakościowych jakie zaszły w kryzysie).

³⁹ Zob. *Teoria sytuacji kryzysowych*, op.cit., 233;

Efektom **fazy II** jest desynchronizacja między żądaniami a przyznawaniem dóbr politycznych na skutek dużych zmian w rezultatach, jakie osiąga struktura polityczna lub zmian w otoczeniu międzynarodowym.

Faza III odpowiada *kryzysowi politycznemu*, czyli zmianom zachodzącym w strukturze politycznej. Jest to faza „zerwania” nowego systemu z systemem poprzednim.⁴⁰

Interesującą propozycję modelu procesu kryzysowego - z uwzględnieniem zarówno warunków, jak i czynników wywołujących kryzysy polityczne (polityczno-militarne) - przedstawił R. Wróblewski (zob. rys. 8).

Rys. 8. Model procesu kryzysowego autorstwa R. Wróblewskiego.

Źródło: R. Wróblewski, *Zarys teorii kryzysu*, op. cit. s. 40.

⁴⁰ Por. R. Wróblewski, *Zarys teorii kryzysów*, op.cit., s. 25-26.

Jak podkreśla autor, w modelu procesu kryzysowego „/.../ istotne jest dostrzeganie związku między konfliktem a zmianą. Ważnym powodem wybuch konfliktów społecznych w skali makro- są istniejące w systemie społecznym sprzeczności. Do konfliktów mogą prowadzić i prowadzą zmiany społeczne. Sprzeczności i zmiany społeczne są jedynie warunkami konfliktu, ale same jednak nie powodują wybuchu. Konieczne są przeto dodatkowe czynniki wywołujące mobilizacje i działania taktyczne stron konfliktu.”⁴¹

2.2. ZAGROŻENIA KRYZYSOWE BEZPIECZEŃSTWA POLSKI

Na warunki realizacji interesów oraz celów w dziedzinie bezpieczeństwa składają się różnego rodzaju wyzwania i zagrożenia.

Wyzwania to sytuacja nowa i trudna, wymagająca określenia odzewu i podjęcia stosownych działań. Wyzwanie może być groźne lub zawierać pewien rodzaj zagrożenia, lecz nim być nie musi⁴². Natomiast „zagrożenie” to sytuacja, w której pojawia się zwiększone prawdopodobieństwo powstania stanu niebezpiecznego dla otoczenia.⁴³ Inaczej „zagrożeniem” określa się pośrednie lub bezpośrednie oddziaływanie na podmiot. Rozróżnia się zagrożenia potencjalne i realne; subiektywne i obiektywne; zewnętrzne i wewnętrzne; militarne i niemilitarne (polityczne, ekonomiczne, społeczne, informacyjne, ekologiczne, przyrodnicze itp.); kryzysowe i wojenne. **Zagrożenia realne** występują w postaci konfliktów oraz omawianych wcześniej kryzysów.⁴⁴

Mimo dość powszechnej zgody co do charakteru współczesnych zagrożeń trudno jest o jednolity pogląd wyrażany przez gremia wojskowo-polityczne dotyczący ich klasyfikacji. Oprócz coraz powszechniej stosowanego podziału na: **zagrożenia i wyzwania pokojowe, zagrożenia kryzysowe i zagrożenia wojenne** z ocen literatury przedmiotu można wyróżnić dwa. Pierwszy dzieli zagrożenia na militarne i niemilitarne. Do **zagrożeń militarnych** najczęściej zalicza się:

⁴¹ Tamże, s. 39-40.

⁴² B. Balcerowicz, *Pokój i „nie-pokój” na progu XXI wieku*. Warszawa 2002, s. 185.

⁴³ *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, BPII MON, Warszawa 1996, s. 117.

⁴⁴ S. Koziej, *Współczesne problemy bezpieczeństwa międzynarodowego i narodowego*, PWSBiA, Warszawa 2003, s. 10.

- ✚ wojna i agresja zbrojna;
- ✚ kryzysy i konflikty lokalne;
- ✚ nadmierna koncentracja potencjału militarnego;
- ✚ rozprzestrzenianie broni masowego rażenia.

zaś do **niemilitarnych**:

- ✚ międzynarodowy terroryzm;
- ✚ zorganizowana przestępczość;
- ✚ klęski żywiołowe i ekologiczne;
- ✚ nielegalna migracja ludności.

Drugi o bardziej ogólnym charakterze, zawiera 10 kategorii zagrożeń:

- ✚ wojna i agresja zbrojna;
- ✚ kryzysy i konflikty lokalne;
- ✚ regiony nadmiernej koncentracji potencjału militarnego;
- ✚ rozprzestrzenianie broni masowego rażenia;
- ✚ zagrożenia ekonomiczne;
- ✚ niebezpieczeństwo nowych podziałów w Europie;
- ✚ niekontrolowane migracje transgraniczne;
- ✚ środowisko naturalne;
- ✚ terroryzm i przestępczość zorganizowana;
- ✚ aktywność obcych służb specjalnych oraz ochrona informacji.

Zagrożenia kryzysowe, stanowią obecnie jedno z głównych niebezpieczeństw dla stabilności międzynarodowej, tym także dla bezpieczeństwa Polski. Wśród obecnych wyzwań, a tym samym zagrożeń kryzysowych, należy przede wszystkim wymienić: problemy etniczne (nacjonalizm), terroryzm, międzynarodową ekspansję islamu, globalizm, w tym szczególnie walkę o strefy surowców naturalnych.

Zagrożenia kryzysowe dzielą się na **bezpośrednie i pośrednie**. Do bezpośrednich zagrożeń kryzysowych należy między innymi zaliczyć: manewry wojsk w pobliżu granic Polski; naruszanie przestrzeni powietrznej lub obszaru morskiego; wywoływanie incydentów granicznych, występowanie ostrych kryzysów

wewnętrznych lub międzynarodowych w pobliżu granic Polski, ekspansje międzynarodowych działań organizacji (grup) przestępczych.⁴⁵

Z kolei w koncepcjach natowskich przyjmuje się dziesięć sytuacji kryzysowych, wymagających użycia sił zbrojnych, wśród których do realiów Polski mogą przystawać następujące scenariusze:

- ✚ operacja antyterrorystyczna likwidująca zagrożenie zewnętrzne;
- ✚ międzynarodowa interwencja zbrojna;
- ✚ destabilizacja w pobliżu granic Polski;
- ✚ kryzys społeczno - polityczny w Polsce⁴⁶

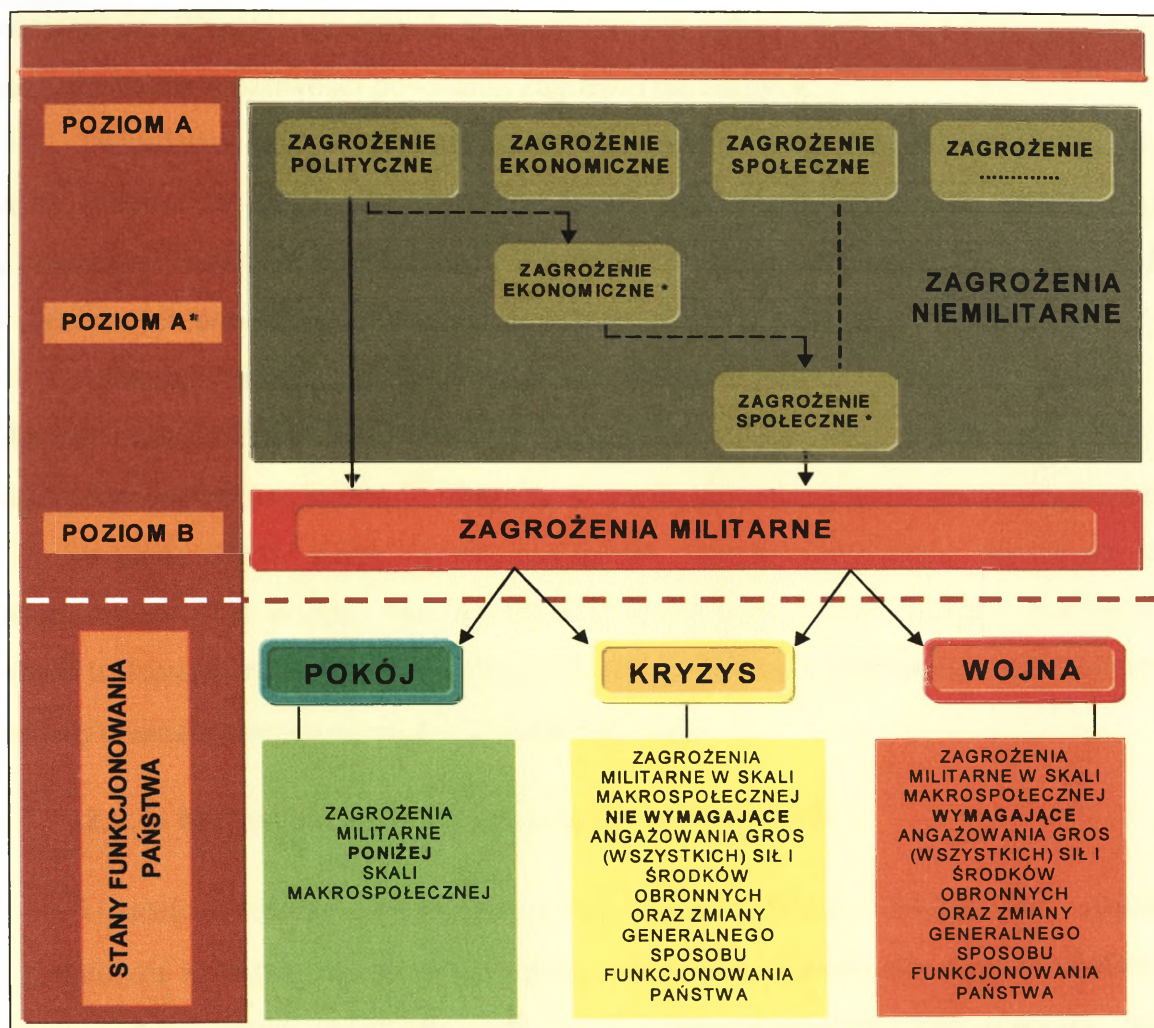
Wyżej wymienione scenariusze, jak również inne trudne w obecnej dobie do zdefiniowania zagrożenia, wymagać będą często interwencji zbrojnych w różnej skali, wywierając i wymuszając jednocześnie wiele zmian w ogólnej teorii walki.

Wśród zagrożeń występują również pozamilitarne zagrożenia kryzysowe, o różnym zasięgu. Do tej grupy najczęściej zalicza się: kryzysy ekonomiczne (np. Argentyna), fundamentalizm religijny, zorganizowany przemyt, korupcja struktur władzy, handel narkotykami, czy też występujące w wielu państwach świata zjawiska patologii społecznej, sprzyjające rozwojowi przestępczości zorganizowanej. Zagrożenia te wymagać nie tylko mogą użycia sił zbrojnych, ale przede wszystkich zastosowania zupełnie nowych form i sposobów działania, a to z kolei wiąże się ze zmianami w teorii walki.

Zagrożenia wojenne obecnie są oceniane jako mniej prawdopodobne, zwłaszcza w odniesieniu do wojny na globalną (dużą) skalę. W ocenach teoretyków występuje znacznie większe prawdopodobieństwo wybuchu lokalnego konfliktu zbrojnego. W odróżnieniu od wojny na dużą skalę, może on nastąpić po stosunkowo krótkim czasie narastania zagrożenia i rozpoczęty zaskakującymi działaniami zbrojnymi.

⁴⁵ Por. B. Balcerowicz, *Pokój i ...*, op. cyt. s.186.

⁴⁶ Por. B. Balcerowicz, *Pokój i ...*, op. cyt. s. 187-188.

Rys. 9. Zagrożenia militarne okresu kryzysu. Istota i źródła.

Źródło: C Rutkowski, A. Kasprzewski, Z. Sabak, oprac. pod krypt. „SSR- KRYZYS”, AON, Warszawa 1997, s. 74.

Przedstawiony powyżej, ograniczony rzecz jasna, zbiór różnorodnych wyzwań i zagrożeń, obejmuje szereg zjawisk posiadających wieloaspektowy charakter i tym samym, mających przemożny wpływ zarówno na sferę militarną jak i niemilitarną funkcjonowania państwa.

Uzmysławiają one, że w XXI wieku wszelkiego typu niebezpieczeństwa powstawać będą poza obszarem czysto wojskowym.⁴⁷ W myśl tego, nie traci na aktualności teza (zob. rys. 9), iż: „zagrożenia militarne są wtórne wobec innych rodzajów zagrożeń (lub ich sekwencji i kombinacji), są (mogą być) ich konsekwencją,

⁴⁷ Por. C. Rutkowski, *Problemy bezpieczeństwa i Sił Zbrojnych XXI wieku*, „Myśl Wojskowa” 2001 nr 1, s. 15.

następstwem. Wystąpienie innych, pozamilitarnych rodzajów zagrożeń jest warunkiem koniecznym dla możliwości powstania zagrożeń militarnych”.⁴⁸

Twierdzenie to, ma fundamentalne znaczenie. Wskazuje bowiem, że w obecnym stuleciu zagrożeń, dla bezpieczeństwa nie należy upatrywać bezpośrednio w potencjale militarnym, lecz w źródłach i motywach jego użycia. Czyli, w pierwotnych przyczynach wybuchu konfliktu zbrojnego lub wojny.

Jednakże, otoczenie ulega ciągłym nieliniowym i turbulentnym zmianom. Obecnie obserwujemy m.in. zjawisko generowania przez stare zagrożenia nowych jakościowo niebezpieczeństw.⁴⁹ Dotyczy to zwłaszcza terroryzmu, gdzie wydarzenia z 11 września 2001 grubą kreską oddzieliły dwudziestowieczny terroryzm od terroryzmu w XXI wieku. Atak na WTC objawił jego nową „jakość”. Nie należy jednak traktować tego, jako identyfikacji nowego zjawiska. Zagrożenie terroryzmem jest zagrożeniem starym, nowa jest jednak jego skala.

2.2.1. Militarne i niemilitarne zagrożenia Polski

Upadek systemu dwubiegunowego zapoczątkował diametralną zmianę w globalnym systemie stosunków międzynarodowych. Zakończył etap konfrontacji zimnowojennej oraz zapoczątkował okres krystalizowania się nowego ładu światowego. Jednakże, odejście od globalnej konfrontacji nie zapoczątkowało globalnej kooperacji⁵⁰, za to zmieniło warunki i sposoby realizacji celów oraz interesów narodowych. Równoległe z kształtowaniem nowego ładu światowego dokonują się ekonomiczne, gospodarcze, kulturowe, a także polityczne i naukowe przeobrażenia cywilizacji światowej. Tym transformacyjnym przemianom zaczęły towarzyszyć wieloaspektowe i wielowymiarowe nowe wyzwania i zagrożenia.

Wszelkie próby dociekań związanych z kształtem przyszłego porządku międzynarodowego – zdaniem R. Kuźniara – skazane są na niepowodzenie,

⁴⁸ C. Rutkowski, A. Kasprzewski, „SZ-Kryzys”..., op.cit., s. 77.

⁴⁹ Chodzi tu, między innymi o problem asymetrii zagrożeń i jej nasilania się w obecnym stuleciu. Szerzej o asymetrii zob. [w:] J. Pawłowski, *Wybrane problemy bezpieczeństwa RP w kontekście walki z terroryzmem*, „Wiedza Obronna” 2002 nr 1, s. 23.

⁵⁰ R. Wróblewski, *Scenariusze sytuacji kryzysowych oraz wojennych i ich wpływ na planowanie Sił Zbrojnych państwa-członka NATO, cz.2 Misja, scenariusze, strategie, struktury*, AON, Warszawa 2000, s. 22.

a uzyskana odpowiedź na dręczące ludzkość pytanie, będzie ułomna i niepełna.⁵¹ Uzasadnieniem i potwierdzeniem tej tezy może być brak zgodności wśród teoretyków, co do struktury obecnego systemu międzynarodowego oraz zasad nim rządzących. Zgodności w kwestii jedno- lub wielobiegunowości obecnego ładu światowego.⁵²

Zdaniem specjalistów współczesny świat stał się zlepkiem różnych zjawisk, obszarem gry różnych czynników, dopasowywania się państw, instytucji i organizacji do nowych politycznych, gospodarczych i technologicznych realiów. Obecny porządek światowy znajduje się w fazie przejściowej (*in transition*), której cechą jest gra różnych starych, nowych i przeobrażonych czynników życia międzynarodowego.⁵³

Koniec XX wieku, dostarczył w myśleniu nad kształtującym się ładem międzynarodowym, nowych kierunków. Szczególnie istotny nurt związany jest z procesem globalizacji, który niemal wszystkimi dziedzinami i wynikającymi z nich trendami, objął terytoria do tej pory pozostające na poboczu czy peryferiach. To właśnie globalizacja nadaje zmieniającemu się światu kierunek rozwoju, który przybiera coraz wyraźniejszą postać cywilizacji informacyjnej. Należy jednak

⁵¹ Zob. *Stosunki międzynarodowe. Geneza, struktura, dynamika.*, pod. red. nauk. E. Halizaka, R. Kuźniara, WUW, wyd. III, Warszawa 2000, s. 485.

⁵² W 1990 r. Charles Krauthammer postawił tezę, że system tworzący się po zakończeniu zimnej wojny ma charakter jednobiegunowy. Opinia ta była jednak odosobniona. Większość teoretyków i praktyków polityki międzynarodowej utrzymywała, że system ten posiadać będzie wiele biegunów, chociażby związanych z takimi państwami jak: USA, Rosja, Japonia, Chiny oraz Niemcy lub Unia Europejska. Próbę połączenia tych dwóch przeciwstawnych koncepcji podjął Samuel Huntington stwierdzając, że istniejący system jest *de facto* systemem uni-multipolarnym (jednowielobiegunowym) wyodrębniając w nim jednocześnie trzy zasadnicze poziomy. Na najwyższym poziomie autor umieścił jedno supermocarstwo, poniżej kilka mocarstw o zasięgu regionalnym, jeszcze niżej pewną liczbę ważnych państw, określonych mianem sił drugiego rzędu. Supermocarstwem są dzisiaj Stany Zjednoczone, mocarstwami regionalnymi - Chiny, Indie, Iran, Brazylia, Rosja oraz Niemcy i Francja, natomiast ważnymi państwami drugiego rzędu - odpowiednio - Japonia, Korea Południowa, Pakistan, Arabia Saudyjska, Argentyna, Ukraina, Polska i Wielka Brytania. Szczególnie istotna wydaje się obserwacja autora, że stosunki Stanów Zjednoczonych z mocarstwami regionalnymi są zazwyczaj napięte, podczas gdy z państwami drugiego rzędu - bardzo dobre. Warunkuje to sama struktura systemu międzynarodowego: mocarstwa regionalne są konkurentami Stanów Zjednoczonych, natomiast państwa niższego rzędu obawiają się dominacji ze strony potęg regionalnych, co sprawia, że ich interesy są zbieżne z interesami USA. Zgodnie z powyższym modelem bardzo dobre stosunki ze Stanami Zjednoczonymi winna więc utrzymywać np. Ukraina, w celu równoważenia wpływów Rosji, oraz Polska, z podobnych powodów, a także w celu wzmocnienia swojej pozycji wobec głównych państw Unii Europejskiej. Zob. J. Czaputowicz, *Stosunki międzynarodowe po 11 września*, „Polska w Europie” 2001 nr 37, www.PwE.org.pl (6.12.2002).1

⁵³ Por. J. Czaja, *Kształtowanie się nowego porządku międzynarodowego* [w:] *Bezpieczeństwo zewnętrzne RP*, pod red. T. Jemioly, A. Malaka, AON, Warszawa 2002, s. 60.

pamiętać, że globalizacji nie należy utożsamiać z jakimś nowym porządkiem międzynarodowym. Jednakże, zjawiska i problemy niesione przez nią, stanowią i stanowiąc będą środowisko dla takiego porządku, a także będą w rozstrzygającym stopniu determinować jego cechy.

Choć z drugiej strony – jak zauważa R. Kuźniar - ta sama globalizacja, będzie raczej hamować niż przyspieszać pojawienie się nowego ładu światowego.⁵⁴ Jest ona bowiem generatorem szeregu trendów i wyzwań, które zostały wniesione do środowiska międzynarodowego, a mianowicie: - centralizacji podejmowania decyzji dotyczących spraw światowych w nielicznych, państwowych i pozapaństwowych ośrodkach i związany z tym fakt zmniejszenia poziomu demokracji życia międzynarodowego; - polaryzacji społeczności międzynarodowej, która również przenosi się również na społeczeństwa poszczególnych krajów; - regionalizacji i subregionalizacji stosunków międzynarodowych; -wzrostu możliwości działania i znaczenia pozarządowych uczestników stosunków międzynarodowych.⁵⁵

Obserwując współczesny świat i zachodzące w nim wydarzenia - np. atak terrorystyczny na WTC, operacja antyterrorystyczna w Afganistanie, wojna w Iraku – trudno jest nie uniknąć pewnych analogii do opisywanych przez S. Huntingtona tąpnięć wzdłuż „tektonicznych linii” dzielących cywilizacje (w tym przypadku cywilizacji zachodniej z islamską). Może, dlatego -jak zauważył R. Kuźniar - uaktywnił się obecnie wśród szerokiego grona politologów, nurt doszukujący się w wydarzeniach z 11 września i ich przyczynach, głębszych odniesień, opisujących bowiem niektóre cechy oraz kierunki ewolucji nowego porządku międzynarodowego. Porządku, gdzie zaczyna dominować szereg stałych tendencji, przybierających coraz wyraźniejszą postać określonych wyzwań i zagrożeń (m.in.: globalizacja, zaostrzający się podział na bogatą Północ oraz biedne Południe).⁵⁶ Terroryzm, jako coraz bardziej przybierające na sile zjawisko, wygenerował – zdaniem cytowanego autora –

⁵⁴ R. Kuźniar, *Globalizacja, geopolityka i polityka zagraniczna*, „Sprawy Międzynarodowe” 2000 nr 1, s. 7.

⁵⁵ W odniesieniu do podmiotu państwowego powoduje to erozję (lub transformację) suwerenności, erozję fundamentów demokracji i w końcu, zacieranie się granicy między tym, co zagraniczne a tym, co wewnętrzne w polityce państwa. Zob. tamże, s. 10-15.

⁵⁶ R. Kuźniar, *11 września – interpretacje i implikacje*, „Sprawy Międzynarodowe” 2002 nr 1, s. 9-10.

przynajmniej trzy wyraźne trendy odnoszące się do współczesnego ładu międzynarodowego, a mianowicie:

- ✚ zwiększenia roli mocarstw jako czynników organizujących i stabilizujących porządek międzynarodowy (działania USA w Afganistanie);
- ✚ wzrostu znaczenia siły militarnej jako środka zapewniania bezpieczeństwa, w tym zapewnienia sobie określonej swobody w posługiwaniu się siłą zbrojną w polityce zagranicznej (postępujący powrót do militaryzacji bezpieczeństwa narodowego);
- ✚ wyrażnie postępującej marginalizacji ONZ, jako uniwersalnego systemu bezpieczeństwa (np. działania wobec Afganistanu i obecnie Iraku).⁵⁷

Do powyższych globalnych trendów dołączyć można, zaprezentowane w amerykańskim „QDR 2001”, tendencje pojawiające się w sferze bezpieczeństwa (rzecz jasna dotyczą one Stanów Zjednoczonych, ale posłużyć mogą do zobrazowania zachodzących współcześnie zjawisk i procesów). Do zasadniczych trendów geopolitycznych, amerykański przegląd strategiczny zalicza:

- ✚ zmniejszone możliwości ochrony związane z odległością geograficzną;
- ✚ rozwój regionalnej sytuacji bezpieczeństwa sprawia, że w wielu obszarach świata znajduje się niebezpieczna mieszanka wybuchowa: ekstremizmu połączonego z dostępem do BMR oraz środków jej przenoszenia;
- ✚ rosnące wyzwania oraz zagrożenia pochodzące z obszarów państw słabych lub znajdujących się w fazie upadku;
- ✚ przemieszczanie się siły i zdolności wojskowych na ugrupowania nie państwowe;
- ✚ powstawanie i utrzymywanie regionalnych układów bezpieczeństwa;
- ✚ rosnąca zmienność źródeł i nieprzewidywalność miejsc przyszłych konfliktów.⁵⁸

⁵⁷ *Ibidem*, s.13-17.

⁵⁸ ODR 2001, str. 67.

Globalne megatrendy i trendy rozwoju – wyzwania współczesnego świata

Nie ulega wątpliwości, że rozpad układu dwubiegunowego i koniec zimnej wojny nie zwolnił, lecz znacząco przyspieszył proces globalizacji⁵⁹, która na obecnym etapie - zdaniem T. Jemioły - oznacza zjawisko szybko rosnącej współzależności między procesami czy zdarzeniami w różnych nawet bardzo odległych częściach kuli ziemskiej, w wyniku rozwoju nowych technik i technologii, szczególnie związanych z przetwarzaniem i przekazywaniem informacji. Świat staje się wielkim systemem obejmującym ekologię, demografię, gospodarkę, kulturę oraz różnego rodzaju procesy społeczne.⁶⁰

Obserwując aktualne procesy, a szczególnie globalizacji, dostrzec można pojawienie się trzech jakościowo innych, niż na początku XX wieku, megatrendów.

Po pierwsze: **rewolucji informacyjnej**, która staje się zjawiskiem globalnym, posiadającym przemożny wpływ na wszystkie sfery życia społecznego,⁶¹ a jej wynikiem jest kreowanie nowego społeczeństwa informacyjnego oraz podniesienie informacji do rangi najistotniejszego czynnika potencjału cywilizacyjnego, na równi z zasobami demograficznymi, surowcowymi czy energetycznymi.

Po drugie: **wielowymiarowej globalizacji**, czyli wzrastającej globalizacji stosunków politycznych, ekonomicznych, technologicznych i świadomościowych.⁶² Należy przy tym zaznaczyć, że globalizacja nie jest opcją czy wyborem społeczności międzynarodowej, lecz rzeczywistością i nie do odwrócenia tendencją rozwojową porządku międzynarodowego.⁶³

⁵⁹ Por. W. Keller, *Paradoks bezpieczeństwa międzynarodowego* [w:] *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku*, pod red. nauk. D.B. Bobrowa, E. Halizaka, R. Zięby, WN Scholar, Warszawa 1997, s. 101.

⁶⁰ T. Jemioła, *Globalizacja szanse i zagrożenia*, AON, Warszawa 2000, s. 13.

⁶¹ Jej realizacja przebiega w trzech zasadniczych etapach, kolejno związanych z powstawaniem organizacji tworzących nowe technologie informacyjne (pierwotny sektor informacyjny), następnie „informatyzacją” podstawowych użytkowników nowych technologii i wreszcie wkroczeniem tychże technologii i technik do domowych gospodarstw użytkowników. Zob. P. Sienkiewicz, T. Jemioła, *Szanse i zagrożenia rozwojowe w warunkach społeczeństwa informacyjnego*, AON, Warszawa 2001s. 14.

⁶² Zob. Wróblewski R., *Scenariusze sytuacji kryzysowych oraz wojennych i ich wpływ na planowanie Sił Zbrojnych państwa-członka NATO*, cz.2, AON, Warszawa 2000, s. 10.

⁶³ Zob. *Stosunki międzynarodowe*, op.cit., s. 482.

Po trzecie: **wzrostu znaczenia myślenia strategicznego** przejawiającego się w postaci strategii różnych podmiotów, w tym państw, ukierunkowanych na osiągnięcie założonych celów w coraz odleglejszej perspektywie.⁶⁴

Szerszą klasyfikację megatrendów przedstawia B. Balcerowicz (rys. 10), który dzieli je na dwie zasadnicze grupy:

- ✚ pierwszoplanowe – mające charakter i wpływ stabilizujący, oraz
- ✚ drugoplanowe, które oddziałują destabilizująco na rozwój świata.⁶⁵

Rys. 10. Megatrendy rozwojowe.

Źródło: B. Balcerowicz, *Zagrożenia kryzysowe ...*, op.cit., s. 20.

Zaprezentowane powyżej megatrendy pozwalają na projekcję zasadniczych tendencji XXI wieku (obejmujących swoim zasięgiem poziomy: glob, region, subregion, Polska), wyznaczających ogólny kierunek rozwoju cywilizacji. W oparciu o

⁶⁴ Zob. R. Wróblewski, *Scenariusze ...*, cz. 2, op.cit., s. 10

⁶⁵ B. Balcerowicz, *Zagrożenia kryzysowe i wojenne Polski w świetle jej członkostwa w NATO*, „Myśl Wojskowa” 2000 nr 4, s. 19.

literaturę problemu⁶⁶ zaliczyć do nich można: postępująca dyfuzja cywilizacyjno-kulturowa i towarzysząca jej globalizacja zjawisk i procesów społecznych; nabierająca tempa dynamika państwowo-narodowej struktury świata; kształtowanie się nowego ładu polityczno-gospodarczo- militarne; gwałtowny postęp naukowo-techniczny; osiaganie przez cywilizację granic biosfery; zbieżność lub integracja techniczna.

Sytuacja militarna w obszarze zainteresowania Polski na początku XXI w.⁶⁷

Wyznacznikiem sytuacji militarnej w otoczeniu RP u progu XXI w. jest brak bezpośrednich zagrożeń zewnętrznych. Europa Środkowo-Wschodnia stanowi obszar względnie stabilny - w żadnym z krajów regionu nie istnieje obecnie znacząca siła polityczna dopuszczająca możliwość rozwiązań siłowych w relacjach z sąsiadami. Siły zbrojne Polski i jej sąsiadów są ponadto bez wyjątku nieprzygotowane do prowadzenia działań zaczepnych w skali strategicznej i w większości przypadków operacyjnej. Element niepewności wprowadza jedynie Rosja, dysponująca znacznym potencjałem militarnym o charakterze ofensywnym, która w miarę dostępnych środków, mimo zewnętrznych oznak zbliżenia z Zachodem, konsekwentnie dąży do odbudowy pozycji mocarstwowej i strefy wpływów byłego Związku Sowieckiego.⁶⁸ Z siedmiu sąsiadujących z Polską państw z dwoma – Czechami i Niemcami – łączy ją członkostwo w NATO, a kolejne dwa państwa – Litwa i Słowacja – najbliższej perspektywie dołączą do Sojuszu.

W pierwszych latach XXI w. Polska znalazła się więc w sytuacji, w której jej zachodnie i południowe granice pod względem militarnym należy uznać za bezpieczne, a potencjalnego zagrożenia można upatrywać jedynie z kierunków wschodniego i północno - wschodniego.

⁶⁶ C. Rutkowski, A. Kasprzewski, A. Dawidczyk, opracowanie pod kryptonimem „*Adaptacja*”, cz. 1 i 2, AON, Warszawa 2000; A. Dawidczyk, *Nowe wyzwania, zagrożenia i szanse dla bezpieczeństwa Polski u progu XXI wieku*, AON, Warszawa 2001.

⁶⁷ Wybrane fragmenty wystąpienia A. Wilka z Ośrodka Studiów Wschodnich na seminarium zorganizowanym przez Zarząd Strategiczny SG WP w dniu 23.05.02 na temat: „Misje, funkcje i zdolności operacyjne Sił Zbrojnych RP – 2025”.

⁶⁸ Zob. *Koncepcja bezpieczeństwa narodowego FR, Koncepcja polityki zagranicznej FR, Doktryna wojenna FR*, dokumenty przyjęte przez Prezydenta FR w 2000 r.

Obszar występowania bezpośrednich zagrożeń natury militarnej znajduje się jednakże w oddaleniu zarówno od granic RP, jak i jej sąsiadów. O ich nikłym, czy wręcz żadnym znaczeniu dla bezpieczeństwa militarnego Polski (możliwościach bezpośredniego oddziaływania militarnego), decydowały i decydują w dalszym ciągu, charakter oraz geografia tychże konfliktów.

Starcia zbrojne w pasie Bałkany – Bliski Wschód – Kaukaz – Azja Środkowa mają podłoże etniczne i z tego tytułu ich zasięg pozostaje lokalny. Ożywione wraz z końcem zimnej wojny konflikty stały się jednak rozsądnymi zagrożeniami o charakterze niemilitarnym (prolifercja terroryzmu i przestępczości zorganizowanej, zorientowanej przede wszystkim na handel narkotykami i bronią). Sytuacja ta zmusiła społeczność międzynarodową do przeciwdziałania, a występujące w jej imieniu kontyngenty wojskowe do występowania w charakterze sił policyjnych (misje sił międzynarodowych charakteryzują się w dużej mierze brakiem działań regularnych lub wręcz jakichkolwiek działań militarnych). Zaangażowanie jednostek NATO w Bośni i Kosowie dało wręcz asumpt do twierdzenia, że w postzimnowojennym świecie zmieniają się zadania dla sił zbrojnych.

Na Bałkanach obecność znacznych międzynarodowych sił pokojowych ma charakter stabilizujący, a w przypadku Bośni i Hercegowiny wydaje się być jedynym gwarantem przetrwania tego państwa. Ataki terrorystyczne na Stany Zjednoczone i będąca ich konsekwencją operacja militarna, tzw. antyterrorystyczna w Afganistanie odwróciły uwagę światowej opinii publicznej od problemu bałkańskiego. Nadzorujące przestrzeganie porozumień pokojowych siły międzynarodowe w byłej Jugosławii stały się dla państw w różny sposób zaangażowanych w działania Azji Środkowej rodzajem zaplecza mobilizacyjnego, co pociągnęło za sobą rozpoczęcie bądź przygotowania do wycofywania części kontyngentów. Pod znakiem zapytania stanęła skuteczność misji sił pokojowych. W szczególnie trudnej sytuacji znalazły się oddziały KFOR w Kosowie, które nigdy nie osiągnęły planowanej liczebności i których sukcesy w rozbijaniu partyzantki albańskiej okazały się powierzchowne. Słabość sił pokojowych wykazało rozprzestrzenienie się konfliktu z Kosowa na Macedonię.

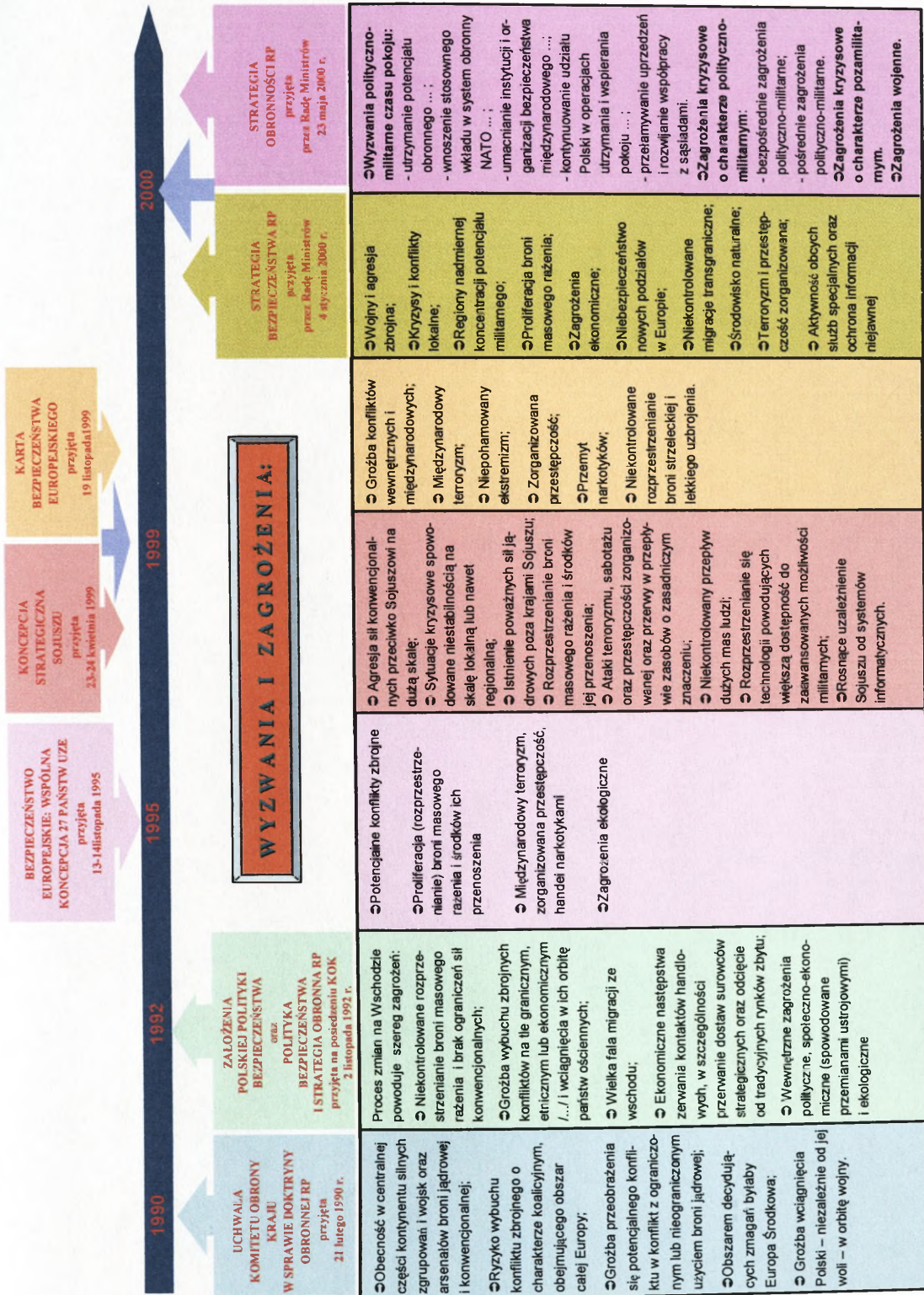
W wyłącznej gestii Federacji Rosyjskiej pozostawały do niedawna konflikty na obrzeżach byłego Związku Sowieckiego, których konsekwencją było powstanie

i funkcjonowanie tzw. parapaństw – quasi-państwowych organizmów, *de facto* niepodległych, lecz pozbawionych międzynarodowego uznania. Należą do nich: Naddniestrze (na terytorium Mołdawii), Osetia Południowa i Abchazja (w Gruzji) oraz Górny Karabach (w Azerbejdżanie). Rosja, która na początku lat 90. odegrała istotną rolę w powstaniu parapaństw, nadal posiada w nich istotne wpływy i wykorzystuje separatystyczne republiki jako narzędzia swojej polityki wobec poszczególnych państw WNP (przykładem jest Abchazja, wykorzystywana przez Moskwę do nacisków na władze Gruzji).

O powrocie tradycyjnych zadań sił zbrojnych świadczy zapoczątkowana przez Stany Zjednoczone uderzeniem na Afganistan wojna z międzynarodowym terroryzmem. Chociaż w ciągu kilku miesięcy, jakie upłynęły od wydarzeń 11 września 2001 r., w Afganistanie zmienił się całkowicie układ sił, nie oznacza to zakończenia trwającej ponad blisko ćwierć wieku wojny. Odsunięcie od władzy Talibów stało się faktem, ale problemy nurtujące ten kraj pozostały. Obecna sytuacja w Afganistanie pod wieloma względami przypomina sytuację, jakie miały miejsce w XIX wieku (faktyczny podział kraju na niezależne państewka), w latach 80. XX wieku (obecność obcych wojsk), czy wreszcie w latach 1992 - 1996 (walki na tle etnicznym).

Wyzwania i zagrożenia zidentyfikowane w Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej

Szereg powyższych uwarunkowań oraz cała gama innych czynników, są podstawą i tłem do opisanego w *Strategii Bezpieczeństwa Narodowego RP* (przyjętej w lipcu 2003 roku) szerokiej gamy tradycyjnych oraz nowych wyzwań i zagrożeń (por. rys. 11). W ocenie bezpieczeństwa kontynentu Europejskiego i jego otoczenia, dokument ten podkreśla, że: *„Europejskie środowisko bezpieczeństwa rozwijało się w ostatnich latach w korzystnym, z punktu widzenia naszych strategicznych celów, kierunku. Znikła groźba wybuchu w Europie poważnego konfliktu militarnego, który zagrażałby bezpośrednio realizacji naszych aspiracji. Jako członek NATO dysponujemy solidnymi gwarancjami bezpieczeństwa /.../. Konsekwentnie rozwijają się procesy transformacyjne w regionie. W ich rezultacie mogą powstać niekiedy napięcia wewnętrzne polityczne, społeczne, etniczne w niektórych państwach europejskich /.../.*

Rys. 10. Wyzwania i zagrożenia identyfikowane przez RP w latach 1990 – 2000

Źródło: Opracowanie na podstawie: *Karta Bezpieczeństwa Europejskiego – Istambul*, 19.11.1999 r., „Zbiór Dokumentów” 1999 nr 4, PFSM, Warszawa 1999; *Bezpieczeństwo europejskie: wspólna koncepcja 27 państw UŻE*, „Studia i Materiały” 1996 nr 36, BPiI MON, Warszawa 1996; *Koncepcja Strategiczna Sojuszu zatwierdzona przez Szefów Państw i Rządów biorących w spotkaniu Rady Północnoatlantyckiej*, www. zbiodokumentow.pl (31.03.2003); S. Koziej, *Podstawowe problemy ...*, op.cit.

W *Strategii Bezpieczeństwa Narodowego RP* podkreśla się, że „... Niepokój budzą utrzymujące się ostatnie bastiony autorytaryzmu na obszarze euroatlantyckim. Eliminowane są skutki niedawnych napięć na Bałkanach i choć nadal istnieje potencjalne ryzyko zakłócenia procesów normalizacyjnych, to niebezpieczeństwo powrotu do otwartego konfliktu jest niewielkie. Natomiast konflikty na Kaukazie i Zakaukaziu nadal oczekują trwałego uregulowania pokojowego.”⁶⁹

Nowe **wyzwania globalne** związane są przede wszystkim z: napięciami i niestabilnością wywoływanymi przez terroryzm międzynarodowy; proliferację broni masowego rażenia; nieprzewidywalną polityką reżimów autorytarnych; zjawisko „państw w stanie rozkładu”, które w dużej mierze zaostrza groźbę terroryzmu międzynarodowego i rozprzestrzeniania broni masowego rażenia.⁷⁰

Natomiast **wyzwania dla bezpieczeństwa Polski** wiążą się z: „osłabieniem możliwości regulacyjnych państw i organizacji międzynarodowych, pogłębiającą się polaryzacją poziomu rozwoju i życia między krajami bogatymi i biednymi, rosnącą na tym tle frustracją i niezadowoleniem społecznym. Zapóźnienia rozwojowe, ubóstwo, degradacja środowiska naturalnego, epidemie groźnych chorób, niekontrolowane migracje i napięcia etniczne coraz widoczniej zakłócają stabilność układu międzynarodowego.”⁷¹

Najpoważniejsze zagrożenia dla Polski, ale również systemu międzynarodowego i bezpieczeństwa poszczególnych państw, obejmują takie zjawiska i działania jak:

- ✚ zorganizowany terroryzm międzynarodowy;
- ✚ niekontrolowaną proliferację broni masowego rażenia oraz środków jej przenoszenia;
- ✚ zorganizowaną przestępczość międzynarodową;

⁶⁹ *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego RP*, zatwierdzona przez Prezydenta RP w dniu 22 lipca 2003.

⁷⁰ Tamże, s. 3.

⁷¹ Tamże, s. 3.

- ✦ działania obcych służb specjalnych, ugrupowań ekstremistycznych, terrorystycznych i przestępczych grup zorganizowanych, mających na celu uzyskanie dostępu do informacji niejawnych;
- ✦ zagrożenia w sferze teleinformatycznej;
- ✦ zagrożenia dla bezpieczeństwa polskich obywateli, obiektów oraz służb istotnych dla sprawnego funkcjonowania państwa⁷².

Powyższą grupę wyzwań i zagrożeń uzupełniają zidentyfikowane w *Strategii obronności RP* bezpośrednie i pośrednie wyzwania czasu pokoju, zagrożenia kryzysowe oraz wojenne.

Do podstawowych wyzwań polityczno-militarnych czasu pokoju *Strategia ...* zalicza wymagania i potrzeby - wynikające z rozwoju sytuacji w otoczeniu RP – dotyczące:

- ✦ **po pierwsze**, utrzymania odpowiedniego (jakościowo i ilościowo) poziomu potencjału obronnego, tak aby minimalizować groźbę nacisków i szantażu politycznego, zapobiegać osłabianiu międzynarodowej pozycji państwa oraz zapewniać wsparcie dyplomacji;
- ✦ **po drugie**, wnoszenia stosownego do możliwości Polski wkładu w system obrony NATO, tak aby wzmacniać siłę i wiarygodność obronną Sojuszu oraz pozycję Polski jako wiarygodnego sojusznika;
- ✦ **po trzecie**, umacniania instytucji i organizacji bezpieczeństwa międzynarodowego, w tym działających w dziedzinie kontroli zbrojeń, rozbrojenia oraz środków budowy zaufania;
- ✦ **po czwarte**, kontynuowania udziału Polski w międzynarodowych operacjach utrzymania i wspierania pokoju oraz stabilizowania sytuacji w rejonach kryzysowych;
- ✦ **po piąte**, przełamywania uprzedzeń i rozwijania współpracy z sąsiadami w sferze wojskowej, w celu kształtowania bezpiecznego otoczenia strategicznego państwa.⁷³

⁷² Tamże, s. 3-4.

⁷³ *Strategia obronności RP*, przyjęta na posiedzeniu Rady Ministrów w dniu 23 maja 2000 r., pkt 6.

Do głównych zagrożeń dla bezpieczeństwa zewnętrznego Polski, *Strategia ...* zalicza zagrożenia kryzysowe o charakterze polityczno-militarnym oraz pozamilitarnym, które mogą oddziaływać na bezpieczeństwo RP w sposób bezpośredni lub pośredni.

Bezpośrednie zagrożenia polityczno-militarne mogą wynikać z sytuacji spowodowanych przez ukrytą lub jawną groźbę zastosowania przemocy przeciwko Polsce lub jej sojusznikom. Celem takiej groźby może być dążenie do wymuszenia pożądaných przez zagrażającego zachowań politycznych i ustępstw.

Ewentualne zaangażowanie Polski w międzynarodowe wysiłki na rzecz rozwiązania sytuacji kryzysowych może rodzić również **pośrednie zagrożenia polityczno-militarne**, w tym wzrost zagrożenia obywateli RP, przebywających w rejonie konfliktu lub w jego pobliżu, a także wzrost ryzyka zagrożenia terytorium Polski akcjami odwetowymi (uderzenia powietrzno-rakietowe, terroryzm) jednej ze stron konfliktu.⁷⁴

Pozamilitarne zagrożenia kryzysowe związane są z rozwojem, w państwach dokonujących transformacji ustrojowej, międzynarodowej przestępczości zorganizowanej. Do najbardziej niebezpiecznych form zagrożeń, wynikających z międzynarodowej aktywności przestępczej, *Strategia ...* zalicza terroryzm, a także zorganizowany przemyt, korupcję struktur władzy oraz handel narkotykami.⁷⁵

W ocenie **zagrożeń wojennych** *Strategia ...* za zasadniczy rodzaj zagrożenia – posiadającego wysoki stopień prawdopodobieństwa wystąpienia – uznaje lokalny konflikt zbrojny o ograniczonej skali w wyniku agresji na Polskę lub sojusznika. Jednocześnie nie wyklucza możliwości wybuchu konfliktu na dużą skalę, przez co cały obszar Polski byłby narażony na oddziaływanie militarne przeciwnika (np. uderzenia lotniczo-rakietowe, skutki ofensywy zgrupowań powietrzno-lądowych).⁷⁶

⁷⁴ Zob. tamże, pkt 7.

⁷⁵ Zob. tamże, pkt 8.

⁷⁶ Zob. tamże, pkt 10.

2.3. REAGOWANIE KRYZYSOWE W KONCEPCJACH DZIAŁAŃ STRATEGICZNYCH

W latach 90-tych zaczęła uwidaczniać się silna zależność między bezpieczeństwem narodowym a pokojem międzynarodowym. Głęboką transformację przeszła teleologia bezpieczeństwa, które w przeszłości wiązało się z pierwotną wolą przetrwania państwa, a obecnie również z ochroną dobrobytu i rozwoju obywateli, obroną ich wolności oraz tożsamości.⁷⁷ Diametralna zmiana nastąpiła także w międzynarodowym środowisku bezpieczeństwa. Obecnie – w przeciwieństwie do okresu funkcjonowania układu dwubiegunowego, gdzie istniało ryzyko wybuchu konfliktu nuklearnego - mamy do czynienia z niską intensywnością tego zagrożenia militarnego, ale również z warunkami niskiej stabilizacji środowiska międzynarodowego.⁷⁸ Oznacza to, że mogą występować i występują różnorodne zjawiska kryzysowe lub konflikty o różnej skali i intensywności.⁷⁹

Między innymi, z tej to przyczyny w strategiach bezpieczeństwa wielu podmiotów można wyróżnić – w sposób bezpośredni lub pośredni - trzy składowe i wzajemnie uzupełniające się koncepcje działań strategicznych, a mianowicie: działania prewencyjno- stabilizacyjne, reagowania kryzysowe, działania obronne (wojenne).

Strategia obronności RP za **strategiczny cel** Rzeczypospolitej Polskiej w dziedzinie o b r o n n o ś c i uznaje zapewnienie bezpiecznych warunków realizacji interesów narodowych poprzez ich obronę przed zewnętrznymi zagrożeniami kryzysowymi i zagrożeniami wojennymi.

Oznacza to w szczególności: obronę terytorium RP oraz państw członkowskich Sojuszu – zgodnie z art. 5 Traktu Waszyngtońskiego – przed agresją zbrojną, obronę i ochronę wszystkich obywateli RP; wspieranie akcji instytucji i organizacji międzynarodowych w reagowaniu kryzysowym oraz polityczno-militarnych działaniach stabilizujących; kształtowanie bezpiecznego otoczenia Polski poprzez

⁷⁷ J. Stefanowicz, *Przedmowa*, [w:] J. Stańczyk, *Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa*, Warszawa 1996.

⁷⁸ J. Simon, *An Overview of Security Issues*, [za:] J. Stefanowicz, *Ład międzynarodowy doświadczenia i przyszłość*, PAN ISP, Warszawa 1996, s. 198.

⁷⁹ *Zob. Bezpieczeństwo zewnętrzne RP*, pod red. nauk. T. Jcmioly, K. Malaka, AON Warszawa 2002,

rozwijanie partnerskiej współpracy wojskowej z innymi państwami, zwłaszcza sąsiednimi.⁸⁰

Sposoby strategicznego wykorzystania potencjału państwa, służące osiągnięciu i zrealizowaniu powyższych zadań, określone zostały przez *Strategię obronności RP* w trzech koncepcjach strategicznych: koncepcji działań prewencyjno-stabilizacyjnych, koncepcji reagowania kryzysowego oraz koncepcji działań wojennych.

Idea **działań prewencyjno-stabilizacyjnych** sprowadza się do: stałego prognozowania i śledzenia sytuacji w otoczeniu RP, wczesnego rozpoznania źródeł wyzwań i zagrożeń oraz podejmowania działań uniemożliwiających przerodzenie się tych zagrożeń w realny kryzys lub wojnę.⁸¹ *Istotę* działań prewencyjno-stabilizacyjnych – zdaniem J. Pawłowskiego – stanowi zapobieganie na bieżąco zewnętrznym zagrożeniom polityczno-militarnym poprzez neutralizowanie ich potencjalnych źródeł i przyczyn, a także stabilizowanie i umacnianie bezpieczeństwa.⁸² W ramach tych działań Polska⁸³ aktywnie kształtuje bezpieczne środowisko międzynarodowe, buduje strefę wzajemnego zaufania w swoim bliższym i dalszym otoczeniu, a także wspiera wysiłki państw – szczególnie byłego bloku socjalistycznego – mające na celu bezpieczne przeprowadzenie procesów transformacji i reform.⁸⁴ Ważną rolę w działaniach prewencyjno-stabilizacyjnych odgrywają siły zbrojne i realizowana przez nie współpraca wojskowa, zarówno z państwami członkowskimi Sojuszu, jak i państwami pozostającymi poza strukturami NATO⁸⁵ (zadania strategiczne Polski w ramach działań prewencyjno-stabilizacyjnych – patrz załącznik 2).

Główny wysiłek działań z zakresu **reagowania kryzysowego** skupiony jest na jak najszybszym opanowaniu sytuacji kryzysowej, w celu zminimalizowania jej skutków oraz niedopuszczenia do powstania bezpośredniego zagrożenia wojennego

⁸⁰ Zob. *Strategia obronności ...*, op.cit., pkt 4.

⁸¹ Tamże, pkt. 23.

⁸² J. Pawłowski, *Strategiczne dylematy początku XXI wieku*, „Myśl Wojskowa” 2001 nr 5, s. 33.

⁸³ Działania te Polska prowadzi samodzielnie, w ramach NATO oraz we współdziałaniu z innymi instytucjami i organizacjami bezpieczeństwa (np. ONZ, OBWE).

⁸⁴ Zob. *Strategia obronności ...*, op.cit., pkt. 23.

⁸⁵ Zob. tamże, pkt 24.

dla Polski lub jej sojuszników, a następnie przywrócenie stanu sprzed kryzysu.⁸⁶ *Istotę* reagowania na kryzys stanowi jak najszybsze opanowanie każdej sytuacji kryzysowej.⁸⁷

W ramach reagowania kryzysowego szczególną rolę pełni system obronności, który jest przygotowany do podjęcia działań na wypadek kryzysu stanowiącego bezpośrednie lub pośrednie zagrożenie dla RP (lub sojuszników), a także wsparcia sił bezpieczeństwa wewnętrznego w ramach reagowania na zagrożenia pozamilitarne⁸⁸

W ramach reagowania kryzysowego Polska - samodzielnie lub w działaniach międzynarodowych - będzie wykonywać dwie grupy zadań strategicznych⁸⁹:

Tabela 2. Działania reagowania kryzysowego – zadania strategiczne Polski

<p>❶ Grupa – reagowanie na kryzys stanowiący bezpośrednie zagrożenie dla bezpieczeństwa Polski lub jej sojuszników:</p>	<ul style="list-style-type: none"> – realizację przedsięwzięć pogotowia obronnego, stosownie do skali i charakteru narastania kryzysu (m.in. podwyższenie gotowości obronnej państwa i gotowości bojowej SZ RP, ćwiczenia wojskowe o charakterze demonstracyjnym, częściowe rozwinięcie mobilizacyjne i operacyjne); – zabezpieczenie przyjęcia sojuszniczych sił prewencyjnego wzmocnienia na terytorium Polski; – strategiczną osłonę obszaru kraju przed skutkami kryzysu; – udział polskich sił reagowania w sojuszniczych operacjach poza terytorium RP z jednoczesnym zachowaniem zdolności obronnych państwa
<p>❷ Grupa – reagowanie na kryzys mogący stworzyć pośrednie zagrożenie dla bezpieczeństwa Polski lub sojuszników:</p>	<ul style="list-style-type: none"> – powstrzymanie pojawiającego się kryzysu i dążenie do jak najszybszego jego rozwiązania; – wszechstronne wsparcie militarne i pozamilitarne na rzecz rozwiązania konfliktu, w tym operacje utrzymania pokoju, akcje humanitarne i antyterrorystyczne oraz pomoc organizacyjną i doradczą udzielaną stronom konfliktu; – przeprowadzenie operacji militarnych w ramach wymuszania pokoju.

⁸⁶ Zob. tamże, pkt 25.

⁸⁷ J. Pawłowski, *Strategiczne ...*, op.cit., s. 33.

⁸⁸ Zob. S. Koziej, *Podstawowe problemy strategii i systemu obronności na przełomie XX i XXI wieku*, AON, DSO MON, Warszawa 2001, s.190.

⁸⁹ *Ewolucja zadań strategicznych systemu obronności*, cz.1, pod kier. nauk. J. Pawłowskiego, AON, Warszawa 2001, s. 103.

W ramach reagowania kryzysowego Siły Zbrojne RP powinny być przygotowane do realizacji zadań strategicznych obejmujących:

❶ **Reagowanie na bezpośrednie zagrożenie militarne bezpieczeństwa RP lub sojuszników poprzez:** realizację przedsięwzięć obronnych na terytorium kraju, adekwatnych do skali i charakteru narastania kryzysu, w tym podwyższenie gotowości bojowej sił zbrojnych, demonstracyjne ćwiczenia wojskowe, częściowe rozwinięcie mobilizacyjne i operacyjne itp. – realizowane w ramach sojuszniczego systemu środków zapobiegania lub w ramach przedsięwzięć narodowych; udział w zabezpieczeniu przyjęcia sojusznicznych sił prewencyjnego wzmocnienia na terytorium Polski, realizując zadania Wsparcia Państwa-Gospodarza (HNS); przerzut i rozwinięcie własnych sił reagowania w ramach zgrupowań sojusznicznych w przypadku zagrożenia poza terytorium RP.

❷ **Udział w międzynarodowych operacjach kryzysowych oraz sojusznicznych operacjach poza artykułem 5 Traktatu Waszyngtońskiego mających na celu:** rozpoznawanie i lokalizowanie pojawiających się kryzysów i wspólnie z wojskami państw sojusznicznych izolowanie rejonów objętych konfliktem; wszechstronne wsparcie militarne i pozamilitarne na rzecz rozwiązania konfliktu poprzez pomoc organizacyjną i doradczą udzielaną stronom konfliktu oraz akcje humanitarne i antyterrorystyczne, a także poprzez przeprowadzanie wojskowych operacji utrzymania pokoju; bezpośrednie wymuszanie pokoju - poprzez przeprowadzenie interwencyjnych operacji wojskowych i rozbicie lub rozbrojenie formacji zbrojnych stron konfliktu; strategiczną osłonę przed skutkami kryzysu na skalę regionalną – poprzez zorganizowanie i przeprowadzenie kompleksowej operacji osłonowej.⁹⁰

Polska jako członek Sojuszu Północnoatlantyckiego, zgodnie z polską Konstytucją oraz zobowiązaniami traktatowymi, może wziąć udział w wojnie prowadzonej w obronie własnego terytorium (odparcie bezpośredniej agresji na terytorium Polski) i w wojnie prowadzonej poza własnym terytorium w ramach odparcia agresji skierowanej przeciwko państwu sojuszniczemu.

⁹⁰ Tamże, s.112-113.

W ramach **działań obronnych własnego terytorium** zaangażowany byłby cały potencjał obronny państwa. Ponadto wszelkie działania obronne, na własnym terytorium i poza nim, zarówno w ramach lokalnego konfliktu zbrojnego, jak i wojny na dużą skalę, byłyby od samego początku działaniami sojuszniczymi⁹¹ (zadania strategiczne Polski w ramach działań wojennych – patrz załącznik 3).

Zasadniczym celem państwa w dziedzinie obronności jest zapewnienie bezpiecznych warunków realizacji interesów narodowych poprzez ich ochronę przed zewnętrznymi wyzwaniami czasu pokoju oraz przed zagrożeniami kryzysowymi i wojennymi.⁹²

Cel ten - przygotowania i prowadzenia działań wojennych – obecnie rozszerza obszar polityki i strategii obronności o zagadnienia pokojowej aktywności państwa oraz udział w sojuszniczym reagowaniu kryzysowym. Dlatego też, wiele miejsca w obecnej koncepcji, zajmuje działalność państwa na rzecz pokojowego kształtowania bezpiecznego otoczenia (środowiska), zapobiegania konfliktom i kryzysom. Sojusz, w tym i Polska – w ramach działań prewencyjno-stabilizacyjnych - koncentruje się na umacnianiu stabilizacji i bezpieczeństwa zarówno wewnątrz, jak i wokół państw członkowskich. Należy zgodzić się z poglądem, znajdującym odzwierciedlenie w polskiej strategii bezpieczeństwa i obronności, iż na początku XXI w. dominować będą działania prewencyjno-stabilizujące realizowane zawczasu, to znaczy jeszcze w okresie pokoju.⁹³

Ważne miejsce w koncepcyjnych rozwiązaniach dotyczących obronności państwa, zajmuje kwestia udziału w międzynarodowych wysiłkach podejmowanych w ramach reagowania kryzysowego, do którego przypisana jest odpowiednia strategia. Zasadniczym celem tychże działań jest jak najszybsze opanowanie sytuacji kryzysowej oraz zapobieżenie przerodzenia się jej w bezpośrednie zagrożenie, godzące w interesy Polski, sojuszników lub społeczności międzynarodowej.

⁹¹ Por. *Strategia obronności ...*, op.cit., pkt. 29-31.

⁹² Zob. S. Koziej, *Strategia i potencjał obronny Polski w warunkach członkostwa w NATO*, AON, Warszawa 2001r., s.5.

⁹³ Por. J. Pawłowski, *Strategiczne ...*, op.cit., s. 33.

Zakres działań wojennych, koncepcja obronności, ogranicza do obrony własnego terytorium lub obrony państwa sojuszniczego. Zakładając możliwość wybuchu tylko dwóch typów wojen – powszechnej oraz lokalnej – koncepcja obrony militarnej Polski mieści się w sojusznicznych koncepcjach strategicznych obrony obszaru Europy Środkowej.⁹⁴

2.4. OPERACJE REAGOWANIA KRYZYSOWEGO

Dokonując identyfikacji oraz klasyfikacji operacji reagowania kryzysowego należy mieć na uwadze, iż swym zasięgiem obejmują one: „całokształt przedsięwzięć wojskowych realizowanych przez siły sojusznicze w sytuacji kryzysu międzynarodowego z wyłączeniem operacji wojennych o charakterze obrony sojuszniczej (obrony terytorium państw członkowskich NATO).”⁹⁵

Operacje reagowania kryzysowego swym zasięgiem obejmują dwie zasadnicze grupy (klasy) operacji:

- ✚ **operacje wojenne**, realizowane poza obszarem państw członkowskich Sojuszu Północnoatlantyckiego;
- ✚ **operacje wojskowe inne niż wojna (MOOTW).**⁹⁶

Pierwsza grupa operacji będzie miała charakter *interwencji wojskowej*, związanej z walką z terroryzmem oraz skierowanej przeciwko reżimom zagrażającym pokojowi i bezpieczeństwu międzynarodowemu poprzez produkcję, rozpowszechnianie i groźbę użycia broni masowego rażenia oraz łamanie podstawowych praw człowieka.

Druga grupa operacji to typowe działania wchodzące w skład operacji wojskowych innych niż wojenne (patrz tabela 3).

⁹⁴ B. Balcerowicz, *Strategiczne*, op.cit. s. 32.

⁹⁵ *Operacje reagowania kryzysowego*, studium teoretyczne pod kier. R. Wróblewskiego, AON, Warszawa 2002, s. 7.

⁹⁶ Tamże, s. 7.

Tabela 3. Operacje wojskowe inne niż wojenne (MOOTW)– typologia NATO

❶ Zapobieganie konfliktom:	<ul style="list-style-type: none"> – misje wojskowe, poszukiwanie faktów; – konsultacje, ostrzeżenia, inspekcje, monitorowanie sytuacji; – zapobiegawcze użycie siły: sił cywilnych i wojskowych w celu zapobieżenia kryzysowi.
❷ Kontrola zbrojeń i działania zapobiegające ich rozprzestrzenianiu:	<ul style="list-style-type: none"> – nadzór nad implementacją traktatu kontroli zbrojeń; – eskorta autoryzowanych dostaw uzbrojenia i innych materiałów w celu uniemożliwienia ich utraty; – przejmowanie broni masowego rażenia; – demontaż instalacji lub niszczenia uzbrojenia.
❸ Operacje wspierania pokoju:	<ul style="list-style-type: none"> – utrzymywanie pokoju (peacekeeping); – umacnianie pokoju (peace enforcement)
❹ Budowanie pokoju:	<ul style="list-style-type: none"> – identyfikacja i wspieranie struktur zmierzających do pokoju; – wspieranie infrastruktury gospodarczej; – umacnianie cywilnej infrastruktury w celu uniknięcia powrotu do konfliktu.
❺ Operacje niesienia pomocy humanitarnej:	<ul style="list-style-type: none"> – pomoc w katastrofach i klęskach żywiołowych; – pomoc dla uchodźców i przesiedleńców; – pomoc humanitarna w innych sytuacjach.
❻ Operacje ewakuacji nie walczących:	<ul style="list-style-type: none"> – ewakuacja ludności cywilnej i innych osób nie walczących ze strefy zagrożenia w innym kraju.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Doktryna operacyjna wielonarodowych połączonych sił Sojuszu– AJP – 01 (AJP – A)*, [za:] *Operacje reagowania kryzysowego*, op.cit., s. 9.)

Częściowo odmienne poglądy, co do typologii i treści operacji innych niż wojna, prezentują Stany Zjednoczone (por. załącznik 4). W swojej doktrynie w ramach operacji innych niż wojna przewidują następujące działania:

- ✚ Kontrola zbrojeń (Arms Control);
- ✚ Zwalczanie terroryzmu (Combatting Terrorism);
- ✚ Wspieranie zwalczania handlu narkotykami (Counterdrug Operations);
- ✚ Operacje wprowadzania sankcji/blokady morskie (Enforcement of Sanctions);
- ✚ Ustanawianie stref wydzielonych-specjalnych (Enforcing Exclusion Zones)
- ✚ Zapewnienie swobody przepływu i przelotu (Freedom of Navigation and Overflight);
- ✚ Pomoc humanitarna (Humanitarian Assistance):
- ✚ Wojskowe wsparcie instytucji cywilnych (Military Support to Civil Authorities MSCA)
- ✚ Wspieranie zaprzysiężonych rządów w walce z opozycją (Nation Assistance/Support to Counterinsurgency);
- ✚ Pomoc humanitarna i cywilna (Humanitarian and civic assistance programmes HCA);
- ✚ Operacje ewakuacyjne bez użycia siły (Noncombatant Evacuation Operations NEO);
- ✚ Operacje pokojowe (Peace Operations);
 - *Operacje utrzymania pokoju*
 - *Operacje wymuszenia pokoju;*
 - *Tworzenie pokoju (peace making);*
 - *Budowanie pokoju (peace building);*
- ✚ Ochrona morskich dróg handlowych oraz statków (Protection of Shipping);
- ✚ Operacje ratownicze (Recovery Operations);
- ✚ Demóstracja siły (Show of Force Operations);
- ✚ Uderzenia i wypadki na terytorium wroga (Strikes and Raids);
- ✚ Wspieranie powstań (Support to Insurgency).

Jak można zauważyć w zasięgu tych działań znalazły się zarówno typowo wojskowe operacje, jak rajdy i demonstracje siły, ale również operacje, które wcześniej były wypełniane bądź to przez inne instytucje cywilne lub we współpracy z nimi.

W zakres operacji typu MOOTW weszły więc wszelkiego typu działania wspierające pokój, a więc: pomoc humanitarna, operacje pokojowe czy kontrola zbrojeń, operacje ewakuacyjne bez użycia siły, ale również działania, których celem jest walka z terroryzmem, zorganizowaną przestępczością oraz zwalczaniem przemytu narkotyków. Do tych operacji zaliczono również operacje ratownicze, działania mające na celu zabezpieczenie szlaków morskich i handlowych, ustanawianie stref wydzielonych, wojskowe wsparcie dla instytucji cywilnych oraz pomoc humanitarną i cywilną.

Nasze narodowe podejście do operacji kryzysowych określa szereg dokumentów. W przyjętej niedawno *Doktrynie narodowej operacje połączone OP/01* zapisano „*Wojska lądowe, w określonych uwarunkowaniach operacyjnych, mogą być zaangażowane do prowadzenia działań spoza Art. 5 – działania w ramach reagowania kryzysowego - (NA5CRO). W przypadku prowadzenia tego typu działań, wojska lądowe używają tych samych jednostek i na tych samych zasadach, co podczas prowadzenia działań w ramach konfliktu i wojny*”.⁹⁷

Operacje reagowania kryzysowego obejmują różnorodne działania polityczne, cywilne i militarne prowadzone zgodnie z obowiązującym prawem międzynarodowym w celu zapobiegania wszelkiego typu konfliktom i ich przewycięzania. Istotą tych operacji jest możliwość ich prowadzenia wspólnie z państwami spoza Sojuszu oraz przy udziale organizacji międzynarodowych i władz cywilnych. Działania te mogą obejmować pomoc humanitarną, udział w likwidacji klęsk żywiołowych oraz wspieranie demokratycznie wybranych rządów w celu przywrócenia naruszonego porządku publicznego i wzmocnienia osłony ich granic państwowych.⁹⁸

Szerzej polskie podejście do operacji reagowania kryzysowego – zawarte w *Doktrynie narodowej operacje połączone OP/01* – przedstawione zostało w załączniku nr 4.

⁹⁷ *Doktrynie narodowej operacje połączone OP/01*, Warszawa 2002, pkt 6006.

⁹⁸ *Doktrynie narodowej operacje połączone OP/01*, Warszawa 2002, pkt 6056.

Rozdział 3. UŻYCIE WOJSK LĄDOWYCH W WYBRANYCH DZIAŁANIACH REAGOWANIA KRYZYSOWEGO

3.1. SPECYFIKA UŻYCIA WOJSK W OPERACJACH REAGOWANIA KRYZYSOWEGO INNYCH NIŻ WOJNA

Wielkie przemiany polityczne ostatniego dziesięciolecia XX wieku i powiązane z nimi nasilenie wewnętrznych i międzypaństwowych konfliktów zapoczątkowało wiele przewartościowań w koncepcjach użycia sił militarnych. Wszczął również proces wzmacniania systemu interwencji i działań pokojowych. Głębokim przewartościowaniom uległy funkcje sił zbrojnych i weryfikowane są strategie obronne wielkich mocarstw i sojuszy militarnych.

Również Sojusz Północnoatlantycki przystąpił do tych zmian. Miedzy innymi ich skutkiem jest rozszerzenie obszaru tradycyjnych zadań o działania na rzecz umacniania pokoju. Obecnie Sojusz należy postrzegać jako organizację, która przez dialog, kooperację i partnerstwo stara się oddziaływać stabilizująco na inne kraje i regiony. Jest organizacją, która zapobiega powstawaniu kryzysów militarnych, steruje ich przebiegiem na rzecz rozładowania i czynnie uczestniczy w operacjach humanitarnych. Sojusz przeciwdziała niekontrolowanemu rozprzestrzenianiu broni masowego rażenia, terroryzmu państwowego oraz przestępczości.

Koncepcja strategiczna Sojuszu ukierunkowuje inicjatywę w sprawie zdolności obronnych na budowę sił wielonarodowych, zdolnych do skutecznego reagowania kryzysowego. Rozwój sytuacji wymusił przygotowanie sił zbrojnych do „uczestniczenia w przeciwdziałaniu konfliktom oraz prowadzenia operacji reagowania na kryzysy spoza Artykułu V”⁹⁹. Nowe koncepcje działań strategicznych, których fundamenty są oparte na obronie pokoju i demokracji, tworzą spójne spektrum zadań na rzecz stabilizacji i utrzymania pokoju w regionie. Przewidują one aktywne uczestnictwo sił zbrojnych w tym i zgrupowań taktycznych począwszy od dialogu, kooperacji i partnerstwa, poprzez zapobieganie i sterowanie kryzysami, aż do militarnego wsparcia przedsięwzięć pokojowych, wymuszania pokoju i reakcji przeciw agresji.

⁹⁹ *Koncepcja Strategiczna Sojuszu*, Waszyngton 23-24.04.1999. Przegląd NATO, nr 2/99, s. D 7.

Rys. 11. Podziały operacji pokojowych

Źródło: Opracowano na podstawie Boutros Boutros-Ghali, „Załącznik do programu do dla pokoju”, New York, 1995

Współczesne siły zbrojne realizować będą funkcje, związane z uwiarygodnianiem i wsparciem polityki oraz odstraszeniem militarnym. Z tego też powodu do ważnych form ich użycia w okresie kryzysów zaliczyć należy operacje inne niż wojna. Wymienione już rozszerzone współcześnie funkcje sił zbrojnych przewidują ich użycie w celach innych niż wojna do dwóch rodzajów zadań.

Pierwszy stanowią **pozawojenne interwencje zbrojne**, akceptowalne społecznie, lecz nie przygotowane zgodnie z procedurą ONZ, a więc nie posiadające tym samym mandatu Rady Bezpieczeństwa. Do ich realizacji przygotowuje się specjalne siły (zgrupowania taktyczne). Mają one formę akcji (misji) specjalnych, a ich planowanie i realizacja jest ukryta (niejawna). Wymogi niejasności muszą być zachowane, ponieważ w dużym stopniu powodzenia tych misji uzależniał będzie czynnik zaskoczenia. Najczęściej celami tych misji będą:

- ✚ ośrodki szkolenia terrorystów;
- ✚ bazy pozyskiwania i przeróbki narkotyków;

- ✚ tajne laboratoria produkujące broń masowego rażenia;
- ✚ rebelianci usiłujący przejąć władzę w kraju, który jest położony w strefie żywotnych interesów wielkich mocarstw lub sojuszy – operacje przywracania stabilizacji politycznej;
- ✚ ewakuacja zagrożonych obywateli państw niezaangażowanych z rejonu konfliktu.

Drugi rodzaj militarnych działań innych niż wojna stanowią **operacje pokojowe**. Posiadają one mandat Rady Bezpieczeństwa i najczęściej wszechstronne wsparcie międzynarodowe. Operacje te są ostatecznym środkiem wymuszania decyzji ukierunkowanych na przywrócenie pokoju i stabilizacji. Działania sił pokojowych są z reguły zawsze poprzedzone dyplomatyczną akcją wyjaśniającą ich cel. Plany operacji budowane są w specyficzny wieloetapowy sposób. Ich realizacja może być natychmiast wstrzymana, o ile strony konfliktu zaakceptują wolę organizacji międzynarodowych.

Wysunięcie się „operacji innych niż wojna” na pierwszy plan w współczesnych koncepcjach użycia sił zbrojnych, a w ich ramach operacji pokojowych (operacji wsparcia pokoju), pozwala na podstawie przeprowadzonych badań sądzić, iż **przyszłe operacje reagowania kryzysowego będą realizowane w formie:**¹⁰⁰

- ✚ przeciwdziałania konfliktom;
- ✚ operacji przywracania pokoju;
- ✚ operacji utrzymania pokoju;
- ✚ operacji wymuszania pokoju.

W tym miejscu należy skonstatować, że terminologia stosowana w oficjalnych dokumentach i instrukcjach sił zbrojnych oraz koalicji i sojuszy obronnych, np. NATO, jest częściowo odmienna od stosowanej przez ONZ czy też pojedyncze państwa. Sojusz oraz inne instytucje i organizacje wojskowe posługują się pojęciem „operacji wspierania pokoju” (ang. Peace Support Operation), ujmowanych często w odróżnieniu od typowych działań bojowych jako „militarne operacje inne niż

¹⁰⁰ Por. *Operacje reagowania kryzysowego*, op.cit.; *Operacje inne niż wojna – w przyszłości jako wyznacznik zdolności SZ RP*, pod kier. M. Drosta, AON, Warszawa 2002.

wojna" (ang. Military Operations other than War - MOOTW). Spotyka się również określenie tego typu działań jako „operacje nie wynikające z artykułu V” (ang. Non-Article V Operations), a w dokumentach armii Stanów Zjednoczonych¹⁰¹ występuje również pojęcie „operacji poniżej poziomu wojny”.

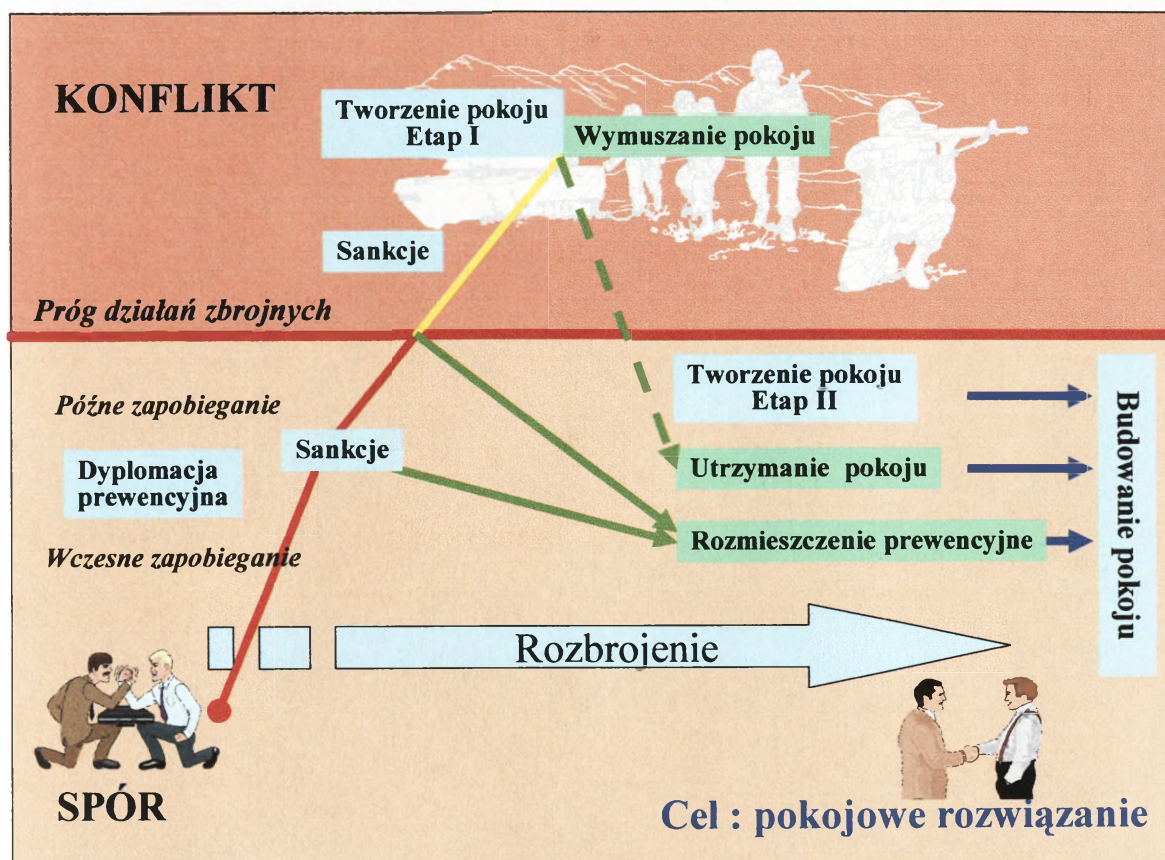
Istotną kwestią, związaną z przyszłymi operacjami reagowania kryzysowego, jest prześledzenie ich zmienności w czasie, a konkretnie ewoluowania poszczególnych typów operacji wsparcia pokoju do współczesnej formy.

W początkowej fazie operacje pokojowe przybierały formę dyplomatycznych działań pojednawczych, wspieranych przez misje wojskowe. Ich celem była próba obiektywnej oceny sytuacji i dostarczania dyplomacji niezbędnych informacji o przebiegu konfliktów. Jednak ich rola i znaczenie oraz zakres działań szybko uległ zmianie. Wraz ze zmianą sytuacji politycznej i powstaniem nowych zagrożeń bezpieczeństwa. Współczesne interwencje pokojowe zatraciły pierwotny charakter pasywnych misji obserwacyjno-rozdzielających by stać się obecnie wielofunkcyjnymi polityczno-ekonomiczno-militarnymi międzynarodowymi przedsięwzięciami o charakterze prewencyjnym, wymuszającym lub wspierającym. Przyjęły one zaproponowaną na początku lat dziewięćdziesiątych ubiegłego stulecia nazwę operacji pokojowych¹⁰².

Do pierwszej generacji zaliczono tradycyjne operacje, których celem było utrzymanie rozejmu lub przywróconego pokoju. Były one realizowane zgodnie z postanowienia Karty Narodów Zjednoczonych. Dzieliły się one na operacje kontrolno-obserwacyjne i rozdzielające. Do pierwszej grupy zaliczono takie operacje jak: kontrola przestrzegania porozumień, dozór przerwania działań, obserwacja zachowania stron i sprawdzanie realizacji rezolucji Rady Bezpieczeństwa. Drugą grupę stanowiły misje: tworzenia stref buforowych, rozdzielania stron konfliktu i nakłaniania do mediacji oraz tworzenia i monitorowania stref zdemilitaryzowanych.

¹⁰¹ JP 3-07, Joint Doctrine for military Operations Other Than War, Washington DC, 16 June 1995.

¹⁰² Termin „Operacje Pokojowe ONZ” został po raz pierwszy zdefiniowany przez Sekretarza Generalnego tej organizacji w dokumencie zatytułowanym „Program dla Pokoju”, który został przyjęty przez Radę Bezpieczeństwa na posiedzeniu w dniu 31 stycznia 1992 roku.

Rys. 12. Ideowy schemat działania w ramach operacji pokojowych

Źródło: Opracowanie własne

Operacje pokojowe drugiej generacji również opierały się na postanowieniach rezolucji ONZ i Karty Narodów Zjednoczonych. Szerzej jednak w nich korzystano z ze wsparcia przez siły zbrojne i wymuszania przez nie w sposób siłowy nałożonych sankcji. W podziale drugiej generacji wyróżniano po raz pierwszy wielofunkcyjne operacje utrzymania pokoju typu: rozdzielanie stron, nadzorowanie rozbrojenia i demobilizacji, ochrona i nadzorowanie wyborów oraz utrzymanie bezpieczeństwa w okresie odbudowy struktur państwowych.

Do trzeciej generacji zostały zaliczone operacje przywracania pokoju, korzystające ze wsparcia sił zbrojnych. Były to operacje:

- ✚ zapewniające bezpieczeństwo akcjom humanitarnym;
- ✚ wymuszające przestrzeganie sankcji i warunków rozejmów;
- ✚ wymuszające pokój poprzez interwencję zbrojną przeciw łamaniu praw mniejszości lub przeciw agresji.

Reasumując, stwierdzić można, że generalnie ukształtował się podział operacji pokojowych **według rodzajów przedsięwzięć** podejmowanych przez ONZ dla rozwiązywania groźnych konfliktów. Zaś poszczególne operacje pokojowe (misje) przyjmowały nazwy odpowiadające zadaniom przedstawicieli ONZ, które określał mandat Rady Bezpieczeństwa ONZ. Przykładowo były to misje obserwacyjne, pojednawcze, rozjemcze, stabilizacyjne i udzielania pomocy humanitarnej.

Usytuowanie zidentyfikowanych i wytypowanych przyszłych operacji reagowania kryzysowego na tle ogólnej klasyfikacji operacji pokojowych (operacji wsparcia pokoju) wymaga bezpośredniego odwołania się do kryterium celu operacji oraz zadań sił zbrojnych wynikających z treści przyznanego im przez Radę Bezpieczeństwa mandatu.

Cel, który wynika z oceny sytuacji i zagrożeń, jest ściśle związany z rodzajem zaistniałego kryzysu oraz etapem jego rozwoju, w jaki mają ingerować międzynarodowe siły zbrojne. **Takie kryterium upoważnia do podziału operacji pokojowych na trzy kategorie: operacje zapobiegania konfliktom; operacje przywracania pokoju; operacje budowania pokoju. Odpowiadają im zadania sił zbrojnych, które można określić jako prewencja, wymuszanie i wsparcie.**

Pierwsza kategoria obejmuje działania zmierzające do powstrzymania rozwoju zaistniałego konfliktu i niedopuszczenia do jego przerodzenia się w formę niosącą zagrożenie wewnętrzne lub międzynarodowe (regionalne). Zapobieganie konfliktom obejmuje stwarzanie warunków do dialogu i porozumienia przez różne formy pomocy i nacisku na forum politycznym, wprowadzanie ograniczeń i zakazów, do odstraszenia militarnego włącznie. Grupa ta obejmuje:

- ✦ działania prewencyjne (dyplomacja prewencyjna, negocjacje, rokowania, badanie przyczyn);
- ✦ tworzenie pokoju (misje dobrych usług, pośrednictwo, koncyliacja);
- ✦ nakłanianie do pokoju i powstrzymywanie rozwoju kryzysu (prezentacja stanowisk organizacji pokojowych, proponowanie stronom warunków porozumienia, demonstracja woli interwencji, demonstracja siły).

Te działania mogą być wspierane (a nacisk polityczny potęgowany) przez siły zbrojne. Praktykowane formy tego wsparcia to demonstracja siły i woli interwencji,

a w rezultacie odstraszenie przed naruszeniem prawa oraz nakłanianie do ustępstw przez egzekwowanie sankcji (blokady granic, portów, przestrzeni, kontrola przestrzegania embarga itp.).

Tabela 4. Działania sił zbrojnych w ramach zapobiegania konfliktom

ZAPOBIEGANIE KONFLIKTOM		
Dyplomacja prewencyjna	Tworzenie pokoju	Nakłanianie do pokoju
Działania sił zbrojnych		
<ul style="list-style-type: none"> - wprowadzenie obserwatorów wojskowych 	<ul style="list-style-type: none"> - prewencyjne rozmieszczenie sił pokojowych; - demonstracja woli użycia siły; - ochrona personelu ONZ, obserwatorów militarnych 	<ul style="list-style-type: none"> - prewencyjne rozmieszczenie sił pokojowych; - demonstracja woli użycia siły; - loty demonstracyjno-rozpoznawcze; - blokada granic lądowych morskich i powietrznych; - ochrona personelu ONZ, obserwatorów militarnych

Źródło: Opracowanie własne

Druga kategoria, to działania podejmowane w przypadku, kiedy dążenia do porozumienia stron i utrzymania zagrożonego pokoju zakończyły się niepowodzeniem i narasta zagrożenie bezpieczeństwa międzynarodowego.¹⁰³ Odpowiednio do zaistniałego zagrożenia podejmowane są wówczas działania angażujące wszelkie dostępne środki w celu doprowadzenia do przywrócenia pokoju. Obejmują one również użycie siły zbrojnej. W tej kategorii mieszczą się takie operacje jak: wymuszanie pokoju (poprzez sankcje obejmujące terytorium strony negocjującej rezolucję ONZ, lub poprzez użycie siły) i zaprowadzanie pokoju (interwencje doraźne w rejonach niekontrolowanego wybuchu ognisk wojny, akcje specjalne, uderzenia).

¹⁰³ Artykuł VII Karty NZ daje upoważnienie ONZ do podejmowania skutecznych środków zbiorowych dla utrzymania pokoju i tłumienia wszelkich aktów agresji, stanowi tym samym prawo podejmowania interwencji zbrojnej przez siły NZ przeciwko agresji.

Celem interwencji zbrojnej sił pokojowych może być wystąpienie przeciw agresji lub w obronie łamanych praw mniejszości, jak również w celach humanitarnych¹⁰⁴.

Tabela 5. Działania sił zbrojnych w ramach przywracania pokoju

PRZYWRACANIE POKOJU

Zaprowadzanie pokoju	Wymuszenie pokoju
Działania sił zbrojnych	
<ul style="list-style-type: none"> – wprowadzenie sił pokojowych w celu rozdzielenia walczących stron – uderzenia na siły naruszające sankcje, rozejm, zakazy; – akcje specjalne. 	<ul style="list-style-type: none"> – operacja lądowo-powietrzno-morska; – powietrzny atak strategiczny; – interwencja zbrojna w celu wymuszenia rozejmu; – interwencja zbrojna w celach humanitarnych; – interwencja zbrojna w celu ochrony uchodźców, grup etnicznych

Źródło: Opracowanie własne

Środki przymusu bezpośredniego funkcjonujące w ramach drugiej kategorii – przywracania pokoju, są stosowane przeciwko państwu winnemu naruszenia normy zakazujących uciekanie się do wojny. Środki te dzielone są na dwie kategorie: nie pociągające za sobą użycia siły zbrojnej oraz środki wojskowe. Zasadą generalną jest proporcjonalności środków w stosunku do naruszenia. Środki niewojskowe obejmują: zupełne lub częściowe wstrzymanie stosunków gospodarczych oraz komunikacji kolejowej, morskiej, lotniczej, pocztowej, telegraficznej, radiowej i innych, jak również zerwanie stosunków dyplomatycznych. Środki zbrojne obejmują: demonstrację siły, blokady i inne operacje wojskowe członków ONZ¹⁰⁵.

¹⁰⁴ „Agresją jest użycie sił zbrojnych przez jakiekolwiek państwo przeciwko suwerenności, integralności terytorialnej lub politycznej innego państwa, lub niezgodne z Kartą NZ w jakikolwiek inny sposób”. Definicja z dokumentu - Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ nr 3314 (XXIX) z 14 grudnia 1974 r.

¹⁰⁵ Sankcjom zorganizowanym w operacjach pokojowych towarzyszą sankcje niezorganizowane, do których należą: reakcja opinii publicznej (jako sankcja socjologiczna) i odwet. Op. cit. Encyklopedia prawa międzynarodowego i stosunków międzynarodowych. WP, Warszawa 1976 r., s. 351.

Trzecia kategoria operacji pokojowych obejmuje działania, jakie są podejmowane po doprowadzeniu do rozejmu i przejściu konfliktu w fazę wygasania. Niezbędne jest wówczas angażowanie sił międzynarodowych do trwałego ustabilizowania sytuacji i odbudowania pokoju na terytorium objętym kryzysem. Realizowane są wówczas takie działania jak: utrzymywanie pokoju (zapobieganie odradzaniu konfliktu); wsparcie na rzecz stabilizacji; pomoc humanitarna.

Tabela 6. Działania sił zbrojnych w ramach budowania pokoju

BUDOWANIE POKOJU		
Utrzymywanie pokoju	Wsparcie na rzecz stabilizacji	Pomoc humanitarna
Działania sił zbrojnych		
<ul style="list-style-type: none"> - monitorowanie i obserwacja przestrzegania rozejmu; - wprowadzanie stref zakazów lotów i bytności wojsk; - kontrola stref zakazów lotów, stref zdemilitaryzowanych, itp. - ochrona i monitorowanie granic; - utrzymywanie obecności wojskowej w strefach rozdzielania stron; - nadzorowanie wycofania wojsk; - ochrona uchodźców 	<ul style="list-style-type: none"> - organizacja i ochrona wyborów; - rozbrajanie wojsk, grup paramilitarnych, demilitaryzacja; - zapewnienie warunków bezpiecznego funkcjonowania administracji; - zadania policyjne zwalczanie przestępczości 	<ul style="list-style-type: none"> - ochrona konwojów pomocy humanitarnej; - transport pomocy humanitarnej środkami wojskowymi; - nadzorowanie rozdziału środków pomocy humanitarnej;

Źródło: Opracowanie własne

Ta grupa przedsięwzięć ma najdłuższą historię i mnogość form działania. Dwa pierwsze rodzaje operacji (utrzymanie pokoju i wsparcie na rzecz stabilizacji) występują wówczas, gdy między stronami konfliktu zainicjowany został dialog pokojowy lub doprowadzono do podstawowych form porozumienia pokojowego, a strony zgadzają się na wprowadzenie sił pokojowych na swoje terytoria. Rola sił pokojowych sprowadza się wówczas do nadzorowania przestrzegania porozumienia pokojowego (rozejmu), utrzymywania niezbędnych sankcji lub ograniczeń w celu uniemożliwienia wznowienia walk i uprawnionej reakcji, jeśli porozumienie jest przez strony konfliktu (lub ich odłamy) naruszane.

Najczęściej stosowane w praktyce formy przedsięwzięć utrzymujących pokój to: rozdzielenie stron, kontrola i monitorowanie sytuacji oraz utrzymywanie ograniczeń i zakazów (rozmieszczania broni, koncentracji wojsk, lotów samolotów wojskowych). Niezwykle istotną formą w operacjach utrzymywania pokoju jest wymuszenie i przeprowadzanie demilitaryzacji. Z punktu widzenia budowania przychylności ludności cywilnej niezwykle ważna jest pomoc sił pokojowych w odbudowie struktur państwa. Może przyjmować ona różne formy działań wspierających, takie jak: ochrona obiektów administracji państwowej, pomoc w organizacji i przeprowadzeniu demokratycznych wyborów, zapewnianie warunków do przyjęcia i dystrybucji środków pomocy.

Przedmiot operacji pokojowych stanowią generalnie współczesne źródła zagrożeń bezpieczeństwa międzynarodowego. Są one umiejscawiane w konfliktach wewnętrznych, najczęściej o podłożu narodowościowym bądź religijnym oraz w konfliktach międzynarodowych, mogących mieć dodatkowo podłoże ekonomiczne lub roszczeniowo-terytorialne. Najpoważniejszą formę stanowią międzynarodowe konflikty zbrojne.

Jednoznaczne określenie charakteru konfliktów zbrojnych nie jest często możliwe ze względu na jednoczesne występowanie wielu cech identyfikacyjnych złożonej natury. Pod względem charakteru przebiegu, sytuacje konfliktowe można podzielić na:

Stopniowo narastające, zapoczątkowane fazą sporu toczonego bez użycia sił zbrojnych, aż po fazę konfrontacji zbrojnej (po załamaniu się procesu mediacji), np. w formie agresji jednej ze stron, wojny domowej, albo zbrojnego konfliktu międzynarodowego.

Charakteryzujące się gwałtownym przebiegiem, zapoczątkowane agresją jednej ze stron i wybuchem wojny. Nie występuje w nich faza sporu politycznego. Na forum organizacji międzynarodowych nie są ujawniane roszczenia ani zamiary użycia siły zbrojnej w celu uzyskania korzyści.

Przyjmując za główne kryterium intensywność konfliktu w określonym czasie, można wyróżnić cztery typowe fazy (etapy) w rozwoju sytuacji kryzysowych. Zostały one zestawione w tabeli 7.

W przypadku konfliktów wewnętrznych występują bardzo duże trudności z uzyskaniem niezbędnych warunków podjęcia interwencji międzynarodowej. Jednym z podstawowych jest pozyskanie zgody wielu zwaśnionych stron, zaangażowanych w konflikt, na realizację stosownych przedsięwzięć pokojowych. W praktyce niektóre ze stron, zwłaszcza na niższych szczeblach, nie mają woli podporządkowania się decyzjom szczebla nadrzędnego i nie przestrzegają porozumień.

Tabela 7. Typowe fazy rozwoju sytuacji kryzysowych i rodzaje działań sił zbrojnych

FAZY KONFLIKTU	FORMA UJAWNIENIA, SPOSÓB DZIAŁANIA STRON	DZIAŁANIA SIŁ ZBROJNYCH
Ujawnienie źródła (przyczyny) konfliktu	Oświadczenie oficjalnych władz Nota dyplomatyczna Skarga na forum organizacji międzynarodowej	PREWENCJA (w formach niezbrojnych)
Rozwój konfliktu	Eskalacja żądań Koncentracja wojsk i demonstracja siły Akty terrorystyczne	
Wejście konfliktu w fazę ekstremalną	Konfrontacja zbrojna Wojna domowa	WYMUSZANIE (zbrojne formy interwencji)
Wygasanie konfliktu	Zaprzestanie działań zbrojnych Stabilizacja sytuacji politycznej i ekonomicznej Wybory nowych władz, odbudowa głównych instytucji państwa	WSPARCIE na rzecz stabilizacji (zbrojne i niezbrojne formy wsparcia)

Źródło: Opracowanie własne

W takiej sytuacji uwaga organizatorów operacji zwraca się zazwyczaj w stronę sił powietrznych, które są w stanie oddziaływać zbrojnie na wybrane cele i obiekty bez potrzeb wchodzenia z nimi w bezpośredni kontakt, często spoza rejonu objętego walkami. Podczas ocen możliwości form zbrojnego oddziaływania sił pokojowych na potencjał militarny i ekonomiczny stron konfliktów powstało pojęcie użycia siły

lotnictwa (ognia, mocy) „na dystans” poza zasięgiem jego broni, bez umożliwienia przeciwnikowi bezpośredniego przeciwdziałania i zadania strat.

Celem interwencji pokojowej, na każdym etapie rozwoju konfliktu i w dowolnej formie, powinno być doprowadzenie do zawieszenia eskalacji sporu i jego wygaszenie. Jeżeli interwencja jest możliwa przed ekstremum, doprowadzenie do szybkiego i sprawiedliwego wygaszenia kryzysu oraz przywrócenie stanu pokoju wymaga najmniejszych nakładów i wysiłków.

Jak wynika z przeprowadzonych badań na podkreślenie zasługuje prawidłowość, że im późniejsza interwencja od czasu powstania konfliktu, tym dłuższe pertraktacje i mediacje oraz dłuższy stan zawieszenia przed rozpoczęciem jego wygaszania. Trudniej również rozdzielić strony, można jednak doprowadzić do wygaszenia konfliktu i zmniejszyć jego skutki. Interwencja na etapie wchodzenia kryzysu w ekstremalną fazę jest również zasadna. Może poprawić położenie ludności nie zaangażowanej, przyspieszyć wygasanie, zapewnić osłonę organizacjom udzielającym pomocy humanitarnej, zapobiec popełnianiu zbrodni na ludności, umożliwić powrót uchodźcom, pomóc w odbudowie struktur państwa, umożliwić wolne wybory lub wręcz zwrócić poszkodowanym zagarnięte tereny i mienie.

Siły pokojowe, w tym zgrupowania taktyczne tych sił będą używane do prowadzenia działań pokojowych proporcjonalnie do poziomu zagrożeń i stadium rozwoju kryzysu.

Przeprowadzone badania wskazują na dwie sytuacje, gdy najczęściej podejmowano decyzje o interwencji pokojowej sił zbrojnych. Pierwsza z nich dotyczy sytuacji, gdy **konflikt wszedł w swą najgroźniejszą fazę**, a rozszerzające się działania zbrojne poruszały opinię publiczną ze względu na ogrom nieszczęść, zniszczenia dóbr kultury i zagrożenia dla stabilności ekonomicznej regionu. Jednak znacznie częściej interwencje pokojowe sił zbrojnych ONZ następowały po ustabilizowaniu się konfliktu lub po wprowadzeniu rozejmu i zawieszeniu działań wojennych w rezultacie zastosowania się stron do rezolucji Rady Bezpieczeństwa ONZ. Zasadniczym celem interwencji sił pokojowych w tym etapie konfliktu było doprowadzenie wszelkimi dostępnymi sposobami do zawieszenia broni i rozejmu.

Siły zbrojne najczęściej złożone z kontyngentów międzynarodowych, wprowadzane były poszczególnymi zgrupowaniami taktycznymi na obszar ustanowionych stref rozgraniczenia, przejmowały zadania kontroli przestrzegania porozumień pokojowych i nie dopuszczały do odrodzenia się konfliktu. Zabezpieczały również prawidłowy przebieg procesów demokratycznego odbudowywania struktur państwa, demilitaryzację i kontrolowały rozdział pomocy humanitarnej.

Wskazane już działania osłonowe stanowią drugą grupę zadań realizowanych przez siły zbrojne w ramach operacji odbudowy pokoju. Celem tych działań jest między innymi:

- ✚ osłanianie zagrożonych grup etnicznych znajdujących się w nieprzyjaznym środowisku,
- ✚ osłona ludności poszkodowanej w rezultacie działań wojennych
- ✚ ochrona dóbr materialnych przed grabieżą do czasu ustanowienia miejscowych sił policyjnych i porządkowych
- ✚ osłony konwojów z pomocą humanitarną
- ✚ osłony konwojów z przedstawicielami i delegacji lub komisji organizacji międzynarodowych.

Jak wynika z przeprowadzonych badań ukształtowały się trzy kategorie sił pokojowych otrzymujących mandat Rady Bezpieczeństwa ONZ, uprawniający do pokojowej interwencji. Ich status i zadania mają najczęściej związek z rodzajem sytuacji kryzysowej i stopniem zagrożenia pokoju, miejscem gdzie wystąpił kryzys oraz podmiotem, który jest bezpośrednio zainteresowany usunięciem zagrożenia. Podmiot ten jest zazwyczaj inicjatorem podjęcia wysiłków rozwiązania kryzysu z użyciem sił zbrojnych.

Pierwszą kategorię stanowią siły zbrojne powołane z inicjatywy ONZ utworzone przez doraźną koalicję państw. Rada Bezpieczeństwa może wystąpić o ich powołanie, udzielając w tym celu stosownego upoważnienia (mandatu) wyznaczonej przez siebie osobie lub przyszłemu dowódcy doraźnych sił zbrojnych ONZ¹⁰⁶.

¹⁰⁶Typowym przykładem przedsięwzięć tej kategorii były tradycyjne operacje utrzymania pokoju UNEF I i II w Egipcie, UNDOF na Wzgórzach Golan, UNAMIR w Rwandzie i inne.

Druga kategoria, to siły pokojowe tworzone z inicjatywy państwa - inicjatora operacji. Przykładem działań pokojowych z inicjatywy i pod egidą państwa kierującego była operacja *Desert Storm*. Stany Zjednoczone występując z inicjatywą obrony niepodległości Kuwejtu zaatakowanego przez Irak, uzyskały od Rady Bezpieczeństwa ONZ stosowny mandat i podjęły się trudu zorganizowania doraźnej koalicji państw występujących przeciw agresorowi¹⁰⁷.

Trzeci rodzaj stanowią siły interwencyjne sojuszu obronnego, którym Rada Bezpieczeństwa powierzyła zadania pokojowe (udzieliła mandatu) na wniosek organu politycznego sojuszu. Przykładem działań, w których rolę pozyskania i zorganizowania niezbędnych sił zbrojnych do wsparcia wysiłków dyplomacji i wymuszenia pokoju Rada Bezpieczeństwa ONZ powierzyła sojuszowi obronnemu były operacje morskich i powietrznych sił NATO na Adriatyku *MaritimeMonitor* i *Skarp Guard* oraz operacja *Deny Flight* w Bośni i Hercegowinie, prowadzone od marca 1992 r. do grudnia 1995r. Operacja *Deliberate Force* była pierwszą operacją skoordynowanego użycia sił pokojowych ONZ i lotnictwa NATO, stając się przykładem możliwości zwiększania zdolności bojowych sił utrzymujących pokój¹⁰⁸.

Współcześnie, w związku z możliwością oddziaływania lokalnej sytuacji kryzysowej na cały glob, coraz częściej obserwuje się odchodzenie od sztywnych interpretacji, kwestionujących prawo społeczności międzynarodowej do interwencji w wewnętrzne sprawy państw, a zatem naruszenia ich suwerenności. Materiały źródłowe odnotowują szereg sytuacji uzasadniających zorganizowanie operacji pokojowej ze strony społeczności międzynarodowej w obliczu braku zgody władz

¹⁰⁷Innym tego rodzaju przykładem była operacja prowadzona przez doraźną koalicję państw, z mandatu ONZ, pod przewodnictwem Republiki Włoskiej w Albanii. Brały w niej udział wydzielone kontyngenty sił zbrojnych Francji, Grecji, Turcji, Rumunii, Hiszpanii, Austrii i Danii (Rez. RB ONZ nr 1101/1997 oparta na postanowieniach rozdziału VII Karty NZ). Operacja zapoczątkowana w 1997 roku w celu przywrócenia pokoju w Albanii po krachu ekonomiczno - finansowym państwa i dla ochrony akcji pomocy humanitarnej. Wielostronne Siły Ochronne (ang. Multiateral Protection Force - MPF) angażowały ok. 6 500 żołnierzy

¹⁰⁸Owen R. C. The Balkans Air Campaign Study: Part 2. Air Power Journal Vol.XI. No.3 Fali 1997, s. 6-26.

państwa, którego bezpośrednio dotyczył dany problem¹⁰⁹. Wspomniane interwencje pokojowe odnosiły się najczęściej do:

- ✚ ochrony praw człowieka, zapobiegania popełnieniu szczególnie niebezpiecznych przestępstw, zapobiegania lub przerwania ludobójstwa (fizycznej ochrony zagrożonej grupy ludności);
- ✚ zapobiegania epidemiom i głodowi oraz katastrofom humanitarnym, ekonomicznym i ekologicznym o skutkach międzynarodowych;
- ✚ wymuszania przestrzegania różnych aspektów porządku międzynarodowego (nieprolifercja broni masowego rażenia, zwalczanie międzynarodowego terroryzmu);
- ✚ odbudowy infrastruktury warunkującej podjęcie samodzielnych funkcji przez lokalne wspólnoty.

Rys. 13. Sojusznicze zasady operacji pokojowych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Bi-MNC Directive for NATO Doctrine for Peace Support Operations, SHAPE, Bruksela 1995.

¹⁰⁹ AP 3000 British Air Power Doctnne, 3nd Ed. Directorate of Air Staff, Ministry of Defence, Norwich 1999. JP 3.07 Joint Doctnne for Military Operations Other Than War. USAF, 16 June 1995.

Wszystkie te czynniki powodują, iż międzynarodowe siły pokojowe a w ich składzie poszczególne zgrupowania taktyczne realizują coraz większą gamę zadań. Zadania te, stopnie użycia siły, w ramach poszczególnych rodzajów operacji pokojowych są zazwyczaj następujące:

a) działania prewencyjne

- ✚ demonstracja woli podjęcia nacisku zbrojnego poprzez utworzenie koalicji oraz przygotowanie i ujawnienie planów operacji;
- ✚ demonstracja siły poprzez zgrupowanie wojsk w rejonie operacji, odstraszenie i nakłanianie do ustępstw;

b) wymuszanie

- ✚ wymuszanie przez sankcje, drogą wprowadzania blokad i ograniczeń zewnętrznych;
- ✚ wymuszanie przez użycie siły wobec odrzucających porozumienie;

c) wsparcie

- ✚ rozdzielanie stron poprzez utrzymywanie zdemilitaryzowanych stref, rejonów, korytarzy umożliwiających ewakuację lub powrót ludności;
- ✚ demilitaryzacja i nadzór wycofania wojsk, rozminowanie;
- ✚ zabezpieczanie medyczne, socjalne i bytowe poszkodowanej ludności;
- ✚ transport i ochrona dostaw pomocy humanitarnej, nadzorowanie dystrybucji.

Jak wynika z opinii specjalistów i ekspertów, wzrasta współcześnie zapotrzebowanie na wiarygodny element obrony, odstraszenia i wymuszania zachowania zgodnego z ustalonymi standardami. Wzrasta nacisk na utworzenie w Europie sił międzynarodowych, zdolnych realizować szeroko pojęte funkcje zapobiegania masowym zbrodniom, czystkom etnicznym i innym formom naruszania prawa międzynarodowego, ochrony transportów oraz infrastruktury pomocy humanitarnej, fizycznej ochrony personelu międzynarodowego, integralności i nienaruszalności stref bezpieczeństwa, rozbrajania stron konfliktu, a także utrzymania zawieszenia broni pomiędzy nimi.

Tabela 8. Zadania zbrojne i niezbrojne zgrupowań taktycznych sił pokojowych

FORMY REALIZACJI ZADANIA W OPERACJACH POKOJOWYCH:

Wymuszenia przez sankcje:	Wymuszanie przez uderzeniowe użycie sił zbrojnych:	U trzymywanie sankcji:
<ul style="list-style-type: none"> – blokady (baz, portów, granic, przestrzeni powietrznej, itp.); – egzekwowanie rezolucji sankcji; 	<ul style="list-style-type: none"> – operacje powietrzno-lądowo-morskie – strategiczny atak powietrzny – uderzenia, rajdy, akcje specjalne 	<ul style="list-style-type: none"> – strefy zakazu lotów; – strefy zdemilitaryzowane; – wsparcie sił pokojowych (osłona).

DZIAŁANIA W FORMIE NIEZBROJNEJ W OPERACJACH POKOJOWYCH

(wykorzystanie potencjału sił zbrojnych do działań na rzecz stabilizacji)

- ◆ wspieranie dyplomacji;
- ◆ odstraszenie i powstrzymanie przed użyciem siły;
- ◆ nadzorowanie przestrzegania porozumień;
- ◆ udzielania wszechstronnej pomocy podczas odbudowywania pokoju;
- ◆ przywracania porządku prawnego;
- ◆ wspieranie dostaw i dystrybucji pomocy humanitarnej.

FORMY DZIAŁAŃ NIEZBROJNYCH SIŁ POKOJOWYCH:

Obecność wojskowa dla utrzymania rozejmu i stabilizacji:	Kontrola i monitorowanie:	Wsparcie logistyczne:
<ul style="list-style-type: none"> – utrzymywanie sankcji; obserwacja rejonu konfliktu; – rozdzielanie stron; ochrona zagrożonych (np. konwojowanie); – wsparcie policji 	<ul style="list-style-type: none"> – prowadzenie rozpoznania w rejonie konfliktu; – demilitaryzacja; – ochrona ważnych obiektów; – obserwacja zachowań stron; – nadzorowanie magazynów uzbrojenia. 	<ul style="list-style-type: none"> – dostawy pomocy humanitarnej poszkodowanym; – dozоровanie dystrybucji środków pomocy; – ewakuacja zagrożonych; – pomoc techniczna i specjalna.

Źródło: opracowanie własne

Generalnym celem działania międzynarodowych sił zbrojnych i znajdujących się w ich składzie zgrupowań taktycznych jest zawsze wsparcie procesu budowy pokoju i stworzenie bezpiecznego środowiska dla działalności innych instytucji. Poprzez

redukcję przemocy i gwałtowności konfliktu, skutkiem interwencji międzynarodowej powinien być trwały pokój.

Zidentyfikowanie i alokacja przyszłych operacji reagowania kryzysowego w strukturze „operacji innych niż wojna”, wymaga odniesienia się do zasad prowadzenia MOOTW, jako zasad właściwych również dla sposobu prowadzenia operacji przywracania pokoju, utrzymania pokoju, wymuszania pokoju oraz przeciwdziałania konfliktom. Zasady te to:

Cel. Operacje typu MOOTW muszą posiadać ściśle określony i osiągalny cel. W przypadku operacji poniżej progu wojny określenie stopnia realizacji wykonania zadania jest znacznie trudniejsze, niż w przypadku operacji wojennej, co utrudnia płynne przejście z jednej fazy do drugiej.

Cele polityczne, które determinują działania militarne nie muszą w sposób szczegółowy określać ich zasięgu i sposobu prowadzenia, dlatego też niezmiernie ważna jest precyzyjna koordynacja działań pomiędzy ośrodkami władzy a siłami zbrojnymi. Przedstawiciele sił zbrojnych muszą szczegółowo wyjaśnić władzom politycznym militarne konsekwencje decyzji przez nie podjętych, a także ocenić zagrożenia związane z wykonywaniem danej operacji. Należy dążyć do opracowania wspólnej terminologii w zakresie działań mogących pociągnąć za sobą konieczność użycia sił zbrojnych. Cel operacji może ulec zmianie. Wynikać to może z faktu zdobycia większej wiedzy na temat sytuacji na danym terenie, lub zmiany samej sytuacji.

Dowództwo wojskowe musi mieć świadomość możliwości zmiany celów politycznych oraz musi być przygotowane na zmiany sytuacji na obszarze operacyjnym. Wiąże się z tym konieczność stosowania adekwatnych działań militarnych w stosunku do okoliczności. W przeciwnym wypadku działania militarne mogą stracić legitymizację i spowodować zagrożenie dla bezpieczeństwa sił biorących udział w operacji.

Zintegrowane dowodzenie. Ta zasada pochodzi od głównej zasady prowadzenia działań wojennych – unity of command. Bardzo ważne jest, żeby wszystkie dostępne środki były skierowane na osiągnięcie określonego celu. W operacjach MOOTW

jedność w działaniu jest często utrudniona ze względu na możliwość uczestnictwa w tego typu operacjach dużej liczby uczestników (wielonarodowe jednostki wojskowe, organizacje niemilitarne). W takich przypadkach niezmiernie ważny staje się problem wypracowania procedury koordynacji działań i wzajemnych relacji pomiędzy poszczególnymi jednostkami i organizacjami.

Bezpieczeństwo. Sprawa bezpieczeństwa jest niezwykle istotna ze względu na specyfikę działań MOOTW, które z reguły mają miejsce w warunkach podatnych na nagłe zmiany. W myśl tej zasady nie można dopuścić w czasie trwania operacji do uzyskania przez stronę przeciwną przewagi militarnej, politycznej lub informacyjnej. Należy podejmować działania mające na celu ograniczenie obszarów wrażliwych na zaskoczenie ze strony przeciwnika. Jednostki biorące udział w działaniach typu MOOTW, powinny stale utrzymywać gotowość bojową, tak aby zachować zdolność do przejścia z działań niebojowych w bojowe, jeśli wymaga tego sytuacja. Członkowie zespołów odpowiedzialnych za bezpieczeństwo operacji powinni w sposób odpowiedzialny kontaktować się ze środkami masowego przekazu.

Oddziały biorące udział w operacjach typu MOOTW mogą być zobowiązane do ochrony ludności cywilnej i członków organizacji niemilitarnych, zajmujących się najczęściej działalnością humanitarną. Ważne jest, aby te organizacje były postrzegane jako neutralne, tak aby oddziały je chroniące nie były narażone na zarzut stronniczości (dotyczy to tylko niektórych operacji typu MOOTW – a w szczególności operacji pokojowych).

Ograniczona skala działań. Prowadzenie działań militarnych musi następować w sposób bardzo rozważny i odpowiadać założonym celom. Skala podjętych działań powinna być ograniczona typem prowadzonej operacji, koniecznością zapewnienia bezpieczeństwa własnym oddziałom i założonymi celami politycznymi. W przypadku nadużycia siły może dojść do utraty legitymizacji dla podjętych działań i wzmocnienia pozycji strony przeciwnej.

Dowódcy wszystkich szczebli muszą podejmować aktywne kroki, w celu skutecznego egzekwowania przyjętych wcześniej zasad prowadzenia operacji. Muszą także sprawnie przekazywać informacje o ewentualnych zmianach, które mogą mieć

wpływ na prowadzenie misji. W przeciwnym wypadku może dojść do niepowodzenia operacji, strat w ludziach i poważnych reperkusji międzynarodowych.

Ciągłość działań. Zasada ta wymaga przygotowania się do niekiedy długotrwałej obecności militarnej w danym regionie. Zdefiniowane początkowo przyczyny konfliktu mogą być określone nieprecyzyjnie, przez co rozwiązanie konfliktu może być trudne. Ważne jest, aby określić różne scenariusze działań będące odpowiedzią na rozwój konfliktu i jego wpływ na założony wcześniej cel polityczny. Przyjęte scenariusze nie określają samych akcji militarnych, lecz tworzą ramy w obrębie których takie akcje są możliwe.

Legalność (legitymizacja). Siły biorące udział w operacji muszą starać się utrzymać jej legitymizację, to znaczy muszą działać zgodnie z przyjętym planem i dążyć do wyznaczonego celu przestrzegając prawa. Operacja nie może dążyć do utraty legitymizacji przez władze państwa na terenie którego operacja jest prowadzona. Należy starać się, aby operacja była postrzegana przez własne społeczeństwo i społeczność międzynarodową jako sprawiedliwa, moralna i uzasadniona. Jest to bardzo ważne i pozwala na uzyskanie znacznego poparcia dla prowadzonych działań.

Analizy przebiegu operacji pokojowych, pozwalają na wyspecyfikowanie kilku wniosków warunkujących skuteczność prowadzenia operacji pokojowych w tym również działania zgrupowań taktycznych. Sądzić należy, iż skuteczność militarnych interwencji pokojowych w dużym stopniu warunkują takie czynniki jak:

- ✦ stawianie realnych zadań (wykonalnych mandatów) siłom pokojowym, szczególnie w części dotyczącej zależności pomiędzy politycznymi celami operacji, a wojskowymi instrumentami jej realizacji;
- ✦ usprawnienie systemu dowodzenia operacyjnego i kontroli oraz zaplecza logistycznego operacji, umożliwiającego dowódcom właściwe planowanie działań sił pokojowych pozostających w ich dyspozycji;
- ✦ ustalenie i respektowanie przez międzynarodowe siły, a szczególnie sojuszników, wspólnych standardów wyszkolenia oddziałów wojskowych przeznaczonych do udziału w operacjach pokojowych oraz ich specjalistycznego wyposażenia;

- ✦ wdrożenie jednolitej doktryny i procedur wykonawczych między-narodowych operacji pokojowych;
- ✦ możliwość wykorzystania zaawansowanej technologii wojskowej przez siły pokojowe (głównie w dziedzinie statków powietrznych, łączności oraz gromadzenia i przetwarzania informacji);
- ✦ wsparcie i zabezpieczenie działań kontyngentów pokojowych (głównie w dziedzinie wymiany informacji);
- ✦ wspólna strategia wykorzystania organizacji regionalnych w międzynarodowej działalności pokojowej.

Na podstawie przeprowadzonych badań należy wnioskować, że o tworzeniu samodzielnych elementów, jakim są zgrupowania taktyczne przeznaczone do realizacji zadań w ramach misji pokojowych decydować będzie wiele kryteriów. Na podstawie uzyskanych wyników do najważniejszych można zaliczyć:

- ✦ prognozowany charakter zagrożenia w rejonie odpowiedzialności;
- ✦ środowisko operacji (warunki terenowe, klimatyczne, ludność, religia);
- ✦ strukturę i możliwości bojowe samodzielnego zgrupowania taktycznego;
- ✦ cel misji i zadanie zgrupowania taktycznego;
- ✦ czas trwania misji;
- ✦ rozmiar rejonu odpowiedzialności;
- ✦ przygotowanie (wyszkolenie) dowódców, sztabów oraz wojsk w zakresie przewidywanych zadań.¹¹⁰

Przeprowadzone badania wykazują, że jeżeli w operacjach pokojowych mogą mieć zastosowanie ogólne zasady stosowane przez zgrupowania taktyczne wojsk lądowych, podobne do tych, które są stosowane w każdym innym działaniu taktycznym, to mają one podobne przełożenie do prognozowanych operacji reagowania kryzysowego. Jednak, unikalny charakter tychże operacji może wymagać zastosowania innej ich interpretacji lub uwydatnienia. Będą to takie zasady jak: jedność dowodzenia; jedność wysiłku; bezstronność; promowanie współpracy

¹¹⁰ M. Wrzosek, *Skład organizacyjny i wyposażenie zgrupowań taktycznych wojsk lądowych do działań w operacjach pokojowych* [w:] opr. pod krypt. „Misje, pod kier. J. Zielińskiego, AON, Warszawa 2002r.

i wiarygodność, przy czym jak wykazują doświadczenia, ta zasada stanowi o efektywności działań komponentów wojskowych.

Równie ważne jest przestrzeganie zaleceń wynikających z zasady współpracy cywilno-wojskowej, bowiem terminowa i efektywna koordynacja działań komponentów wojskowych z cywilnymi agencjami jest podstawą sukcesu. Ta współpraca powinna obejmować wszystkie zaangażowane polityczne, wojskowe, dyplomatyczne, administracyjne, humanitarne oraz rządowe i pozarządowe organizacje i agencje.¹¹¹

W związku z tym, że każda operacja wsparcia pokoju ma inny charakter, wynikają z niej również inne zadania dla komponentu wojskowego. Dlatego też niezwykle ważne jest odpowiednie zaplanowanie operacji użycia wojsk. Punktem wyjściowym, a zarazem punktem odniesienia koncepcji operacji i w konsekwencji planu operacji, jest zakładany stan końcowy („endstate”), a więc pożądana sytuacja polityczno-militarna po zakończeniu operacji wsparcia pokoju i wynikające stąd cele militarne, czyli rezultaty działań sił wsparcia pokoju realizujących operację. Proces planowania rozpoczyna się na podstawie wytycznych kierownictwa politycznego i dyrektyw dowództwa strategicznego. Dowództwo, które opracowuje plan operacji wsparcia pokoju musi udzielić odpowiedzi na następujące pytania:

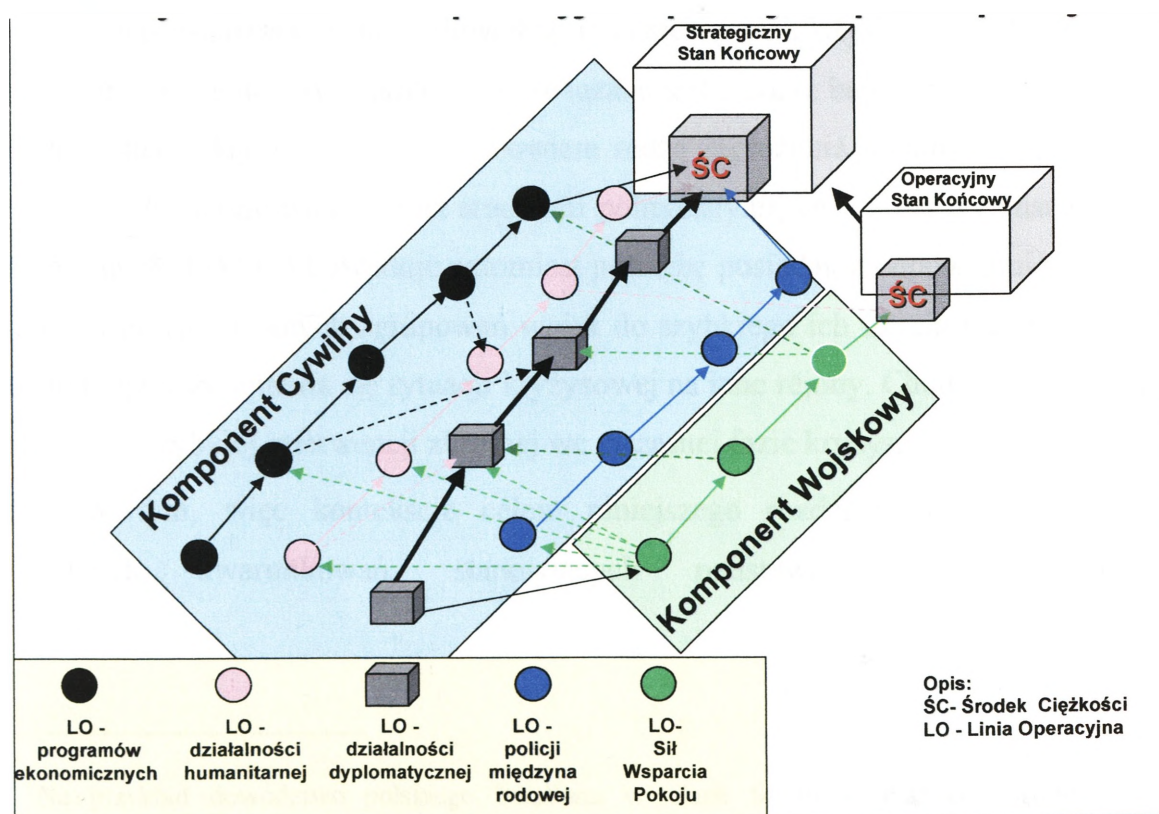
- ✚ Jaki jest cel strategiczny operacji wsparcia pokoju?
- ✚ Jakie w związku z tym cele wojskowe powinny zostać zrealizowane, aby możliwe było osiągnięcie zakładanego celu strategicznego?
- ✚ Jakie ograniczenia wpływają na sposób realizacji zadania przez dowódcę operacyjnego sił wsparcia pokoju (ograniczenia wynikające z mandatu operacji, porozumień międzynarodowych itp.)?
- ✚ Jakie warunki muszą zostać spełnione, aby można było uznać, że działania komponentu wojskowego spełniły swą rolę? (tzw. kryteria sukcesu – kryteria stanowiące o zrealizowaniu zadania)
- ✚ Jaka w związku z tym kolejność działań jest najkorzystniejsza, aby wypełnić te warunki?

¹¹¹ Tamże, s. 157.

- ✦ Jak dobrać oraz w jaki sposób wykorzystać poszczególne komponenty sił wsparcia pokoju, aby zrealizować poszczególne działania?
- ✦ Jakie ryzyko wiąże się z podjęciem działań?
- ✦ W jaki sposób zakończone zostaną poszczególne działania oraz cała operacja wsparcia pokoju?

Odpowiedzi na te pytania określają ogólne ramy operacji wsparcia pokoju. Natomiast, takie elementy, jak środek ciężkości (ang. Centers of Gravity), punkty decydujące (ang. Decisive Points) pomagają w zidentyfikowaniu i określeniu dróg osiągnięcia pożądanego stanu końcowego (ang. Endstate) oraz celów pośrednich. Drogi łączące poszczególne punkty decydujące i prowadzące w efekcie do środków ciężkości to linie operacyjne. W operacji wsparcia pokoju, ogólnie możemy wyróżnić dwie linie operacyjne:

- ✦ linię operacyjną komponentu cywilnego;
- ✦ linię operacyjną komponentu wojskowego.

Rys. 14. Przykład linii operacyjnych operacji wsparcia pokoju

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Bi-MNC Directive for NATO Doctrine for Peace Support Operations, SHAPE, Bruksela 1995

Jednak każda z tych linii, ze względu na złożony charakter każdego z tych komponentów składać się będzie z wielu linii nakreślających działania poszczególnych elementów każdego z komponentów. Przykład takich linii przedstawiono na rys. 14.

W związku z tym koncepcja operacji wsparcia pokoju to nic innego, jak zestawienie pożądanego stanu końcowego i sposobów oddziaływania zarówno sił wsparcia pokoju jak i wszystkich elementów wchodzących w skład komponentu cywilnego na środki ciężkości stron konfliktu.¹¹² Chodzi więc ogólnie o to, aby w trakcie procesu planowania przekształcić polityczny cel strategiczny w sposób działania sił wsparcia pokoju które stanowią komponent wojskowy operacji wsparcia pokoju czyli ustalić, w jaki sposób osiągnąć cel stawiany przed komponentem wojskowym oraz gdzie skierować główny wysiłek. Na co oddziaływać, aby osiągnąć cel? Oraz z kim i w jakim zakresie w trakcie realizacji poszczególnych zadań współdziałać?

Przeprowadzone badania dowodzą, iż zakres użycia wojsk w operacjach pokojowych ulega stałemu zwiększeniu, co związane jest z coraz bardziej złożonym charakterem sytuacji kryzysowych. One, bowiem rodzą zagrożenia o najróżnorodniejszym stopniu trudności do rozwiązania środkami politycznymi, co z kolei wymusza użycie sił zbrojnych. Fakt ten powoduje natomiast potrzebę posiadania odpowiednio wyposażonych i przygotowanych zgrupowań wojsk do szybkiego ich użycia i niedopuszczenia do rozprzestrzenienia się sytuacji kryzysowej na inne rejony. Chodzi o to, aby była możliwość szybkiej interwencji zbrojnej we wczesnej fazie kryzysu.

W tym, więc kontekście celem niniejszego rozdziału była identyfikacja możliwych uwarunkowań, stanowiących podstawę do przewidywania

¹¹² Na przykład dowództwo polskiego batalionu w siłach SFOR w realizacji swoich zadań współpracowało między innymi z: OBWE, IPTF (International Police Task Force), ECMM (European Community Monitor Mission), UNHCR (United Nation High Commissioner for Refuges), USAID (United States Agency for International Development), World Vision, Sida, UMCOR (United Methodist Communittee on Relief), Italian Caritas, Pax Christy, SIDA (Swedish Interial Development Cooperation Agency), IRC (International Rescue Committe), HELP GERMANY, WFP (World Food Programme).

prawdopodobnych zadań wojsk lądowych uczestniczących w ewentualnych operacjach pokojowych.

3.2. UDZIAŁ WOJSK LĄDOWYCH W PRZECIWDZIAŁANIU KRYZYSOM WYNIKAJĄCYM Z ZAGROŻEŃ ASYMETRYCZNYCH

W obecnym stuleciu, jednym z zasadniczych wyzwań dla szeregu państw oraz ich systemów bezpieczeństwa będzie skuteczne przeciwdziałanie oraz efektywna reakcja na nabierające coraz wyraźniejszych kształtów i groźniejszych form – zagrożenia asymetryczne. Rangę oraz znaczenie tych zagrożeń, a szczególnie możliwość ich potencjalnego, ale i realnego destrukcyjnego oddziaływania na państwo i jego obywateli, zaczęło dostrzegać coraz większe grono krajów i organizacji międzynarodowych.

Efektem tego, jest pojawienie się i funkcjonowanie, zarówno w dokumentach doktrynalnych, jak i różnych opracowaniach naukowych, licznych narodowych podejść do kwestii zagrożeń asymetrycznych i związanych z nimi teoretycznych oraz praktycznych rozwiązań. Dlatego też, na szczególną uwagę zasługuje dotychczasowy dorobek USA, WB oraz NATO (ogólną charakterystykę poszczególnych podejść przedstawia tabela 9.).

Należy podkreślić, że zasadnicze i podstawowe różnice między prezentowanymi powyżej podejściami związane są z kwestiami oceniania udziału nowych technologii i sposobów walki w osiągnięciu celów strategicznych, a także znaczenia występowania w nich czynnika psychologicznego.¹¹³

W poszczególnych podejściach daje się również zaobserwować możliwość wyraźnego odróżnienia zagrożeń asymetrycznych o charakterze czysto pozamilitarnym od zjawisk mających swoje bezpośrednie źródła w zagrożeniach typowo militarnych. Jednakże zdarzenia i zjawiska, z którymi mamy współcześnie do czynienia, zaczynają podważać znaczenie i ważność takiej klasyfikacji.

¹¹³ P. Gawliczek, J. Pawłowski, *Zagrożenia asymetryczne*, AON, Warszawa 2003, s. 16.

Tabela 9. Zagrożenia asymetryczne – ogólna klasyfikacja

Kraj /Sojusz	Klasyfikacja działań (zagrożeń) asymetrycznych	Środki generujące zagrożenia asymetryczne
① USA:	<ul style="list-style-type: none"> – uderzenia środkami broni jądrowej lub biologicznej przeciwko terytorium USA; – wojna informacyjna przeciwko terytorium Stanów Zjednoczonych; – uderzenie środkami broni biologicznej lub chemicznej na państwo gospodarza w rejonie odpowiedzialności operacyjnej; – uderzenie środkami masowego rażenia na systemy rozwinięcia strategicznego; – walka informacyjna (włącznie z uderzeniem impulsem elektromagnetycznym) przeciwko siłom dyslokowanym w obszarze odpowiedzialności operacyjnej; – środki przeciwpodejściowe, nie będące środkami BMR; – taktyka bojowników – fanatyków; – uderzenie chemiczne przeciwko terytorium Stanów Zjednoczonych. 	<ul style="list-style-type: none"> – broń jądrowa; – broń chemiczna; – broń biologiczna; – operacje informacyjne; – inne (nowe) koncepcje operacyjne; – terroryzm.
② Wielka Brytania:	<ul style="list-style-type: none"> – uderzenie lub groźba użycia BMR przeciwko państwom NATO i ich siłom zbrojnym; – wykorzystanie środków walki cybernetycznej przeciwko gospodarce i infrastrukturze państw oraz wojskowym i cywilnym systemom telekomunikacyjnym; – łatwy dostęp do niektórych wersji i typów, zarówno starszego, jak i najnowszego uzbrojenia i sprzętu wojskowego; – środowisko walki niewygodne dla sił konwencjonalnych a znacznie obniżające zdolności sił Sojuszu do lokalizacji oraz niszczenia i obezwładniania celów ważnych z wojskowego punktu widzenia. 	<ul style="list-style-type: none"> – broń masowego rażenia oraz rakiety balistyczne – środki walki cybernetycznej; – łatwy dostęp do starych i nowoczesnych technologii wojskowych; – teren zurbanizowany, dżungla, pustynia.
③ NATO:	<ul style="list-style-type: none"> – wprowadzenie zamieszania lub obezwładnianie w wybranym czasie, kluczowych elementów infrastruktury cywilnej lub wojskowej przeciwnika; – uniemożliwienie przeciwnikowi (opóźnianie) rozwinięcia jego wojsk w okresie otwartego konfliktu; – zrywanie interoperacyjności w celu utrudnienia prowadzenia działań koalicyjnych; – osłabienie skuteczności wojskowej przeciwnika, zwłaszcza przez ograniczenie możliwości użycia techniki przed i w trakcie działań bojowych; – zwiększenie kosztów operacji w wymiarze politycznym oraz zaangażowaniu zasobów ludzkich i materiałowych; – ograniczanie tempa prowadzenia operacji; – uniemożliwianie przeciwnikowi osiągnięcia przewagi informacyjnej i prawidłowej oceny sytuacji bojowej; – osłabienie poparcia politycznego udzielanego przeciwnikowi przez jego sojuszników. 	<ul style="list-style-type: none"> – walka informacyjna; – broń masowego rażenia – broń radiologiczna; – technika antysatelitarna; – tanie uzbrojenie i amunicja; – broń obezwładniająca; – środki antymateriałowe; – broń psychotroniczna; – broń etniczna; – środki walki wpływające na środowisko naturalne; – broń geofizyczna.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: P. Gawliczek, J. Pawłowski, *Zagrożenia asymetryczne*, AON, Warszawa 2003, s. 41 – 62.)

Przykładem mogą być tutaj wydarzenia z 11 września 2001 roku, które trudno jest zakwalifikować do klasycznego rozumienia agresji (ataku) zbrojnego. Nie przygotowały go sztaby wojskowe, nie wykonano go przy użyciu środków militarnych, wykonawcami nie byli żołnierze regularnych formacji zbrojnych, a obiektami ataku nie były cele ściśle wojskowe. Była to w istocie agresja pozamilitarna, tzw. asymetryczna.¹¹⁴ Istota tej asymetryczności polegała m.in. na faktycznym braku punktu stycznego pomiędzy wysiłkami obu stron: siły zbrojne USA, nawet wyposażone w najnowocześniejszy sprzęt, nie były w stanie skutecznie przeciwstawić się akcji polegającej na masowych porwaniach samolotów pasażerskich przez samobójców.

Przeprowadzone badania wskazują, że spośród szeregu zadań strategicznych z dziedziny bezpieczeństwa, dwa będą miały podstawowe oraz priorytetowe znaczenie i będą związane z reagowaniem na zagrożenia asymetryczne. Pierwsze to walka z terroryzmem, a drugie to zwalczanie broni masowego rażenia. Podejście szczególnie akcentujące te dwie grupy zadań zaprezentowane zostało w Strategii Bezpieczeństwa Narodowego USA.

Stany Zjednoczone w swoich strategicznych założeniach przyjmują, że obiektem walki z terroryzmem nie jest pojedynczy reżim polityczny, osoba, religia lub ideologia. Obiektem tym jest terroryzm, jako politycznie motywowana przemoc skierowana z premedytacją przeciwko niewinnym ludziom. Podkreśla się, że Stany Zjednoczone w walce z terroryzmem nie będą czynić żadnych ustępstw wobec tego zjawiska i będą atakować grupy terrorystyczne bez rozważania ich żądań. Jednakowo będą traktować i terrorystów, i tych, którzy świadomie udzielają im pomocy lub szeroko rozumianego wsparcia. Jest to zatem koncepcja walki, którą można określić mianem strategii bezwzględnej i bezwarunkowej. Dwa aspekty są tu szczególnie charakterystyczne. USA są gotowe działać nawet w pojedynkę, jeżeli okaże się to konieczne, a także – korzystając z prawa do samoobrony – działać wyprzedzająco przeciwko terrorystom. W odniesieniu do zapobiegania zagrożeniom bronią

¹¹⁴ S. Koziej, *Powrześnie wyzwania w dziedzinie bezpieczeństwa*, Fundacja Polska w Europie www.pwe.org.pl.

masowego rażenia, ze względu na pojawienie się nowych podmiotów generujących tego typu zjawiska (państwa zbójckie i terroryzm), koncepcja odstraszania będzie nieskuteczna. Dlatego USA przyjęły nową wszechstronną strategię zwalczania tego typu zagrożenia, która obejmuje: - aktywne wysiłki kontroliferycyjne (aktywne, wyprzedzające wzbranianie rozprzestrzeniania broni masowego rażenia); - wzmocnione wysiłki nieproliferycyjne (wzbranianie dostępu do broni masowego rażenia); - efektywne opanowywanie skutków użycia BMR.¹¹⁵

Uogólniając powyższe rozważania stwierdzić można, że do istotnych obszarów angażowania bojowego polskich sił zbrojnych zaliczyć będzie można zwalczanie terroryzmu oraz zapobiegania zagrożeniom związanym z bronią masowego rażenia, a szczególnie efektywnego opanowywania skutków użycia BMR.

Użycie środków wojskowych do przeciwdziałania terroryzmowi nie stanowi całkowicie nowego zjawiska. Regularne siły zbrojne, już chociażby podczas walk związanych z procesem dekolonizacji, musiały często zwalczać przeciwników niemilitarnych.¹¹⁶ Również mieliśmy do czynienia z atakiem militarnym jako formą odpowiedzi na działania terrorystyczne (Libia, 1986r.). Jednakże, kampania antyterrorystyczna w Afganistanie wyznaczyła nowe kierunku oraz określiła nowe sposoby angażowania sił zbrojnych w zakresie zwalczania tego zjawiska.

Po raz pierwszy odpowiedzieć na atak terrorystyczny miała charakter koalicyjnej, skoordynowanej i długofalowej akcji zbrojnej, która wykraczała poza ramy typowych działań odwetowych. Operację w Afganistanie wyróżnia jej skala, zakres wykorzystanych środków, długotrwałość oraz dające się zaobserwować cechy wojny asymetrycznej.

Asymetryczny charakter tej konfrontacji dostrzegalny jest zarówno, w przebiegu operacji wojskowej sił amerykańsko-brytyjskich w Afganistanie, jak również całej gamie zastosowanych środków do walki z terroryzmem. USA i ich sojusznicy wybrali

¹¹⁵ Zob. S. Koziej, *Strategia reagowania antyterrorystycznego*, „Zeszyty Naukowe” 2002 nr 3-4, s. 11-12.

¹¹⁶ Zob. M. Wiatr, *Walka z terroryzmem środkami wojskowymi*, „Myśl Wojskowa” 2003 nr 2, s. 92.

przeciwdziałanie konwencjonalnych sił zbrojnych przy znacznym wsparciu służb wywiadowczych, policyjnych i instytucji finansowych.

Jednakże, wojna przeciwko terroryzmowi nie była prowadzona tylko i wyłącznie na terytorium Afganistanu. Można wyróżnić trzy podstawowe płaszczyzny, "fronty", na których była ona prowadzona:

- ✦ zewnętrzny militarny, który obejmuje działania wojenne toczone na terytorium Afganistanu;
- ✦ wewnętrzny, czyli operacja antyterrorystyczna i działania prewencyjne na terytorium USA;
- ✦ międzynarodowy, obejmujący działania polityczne na rzecz wsparcia operacji antyterrorystycznej oraz ograniczenia poparcia dla Osamy bin Ladena i talibów w świecie, a także ograniczenia zasobów dostępnych terrorystom.

Jeżeli chodzi o samą kampanię na terenie Afganistanu to w jej przebiegu można wyróżnić kilka zasadniczych etapów, a mianowicie:

Etap przygotowawczy, którego celem była polityczna i logistyczna izolacja obszaru ataku. Amerykanom udało się doprowadzić do niemal całkowitej politycznej izolacji reżimu talibów. Załamały się jednocześnie dostawy broni i innych materiałów wojennych do Afganistanu, co zmusiło talibów do korzystania wyłącznie z zapasów nagromadzonych wcześniej. Etap ten, trwający przez pierwsze tygodnie po zamachu na WTC i Pentagon, objął wzmożone działania wywiadowcze, prowadzone zarówno własnymi siłami i środkami obserwacji elektronicznej (satelity, nasłuch radiowy, monitorowanie połączeń telekomunikacyjnych), jak i z udziałem zaprzyjaźnionych państw regionu. Chodziło tu nie tylko o szybkie poszerzenie wiedzy o Afganistanie jako terenie działań bojowych, ale też o stałe monitorowanie czołowych osobistości reżimu talibów i al-Qaidy, a także ruchu wojsk. Na teren Afganistanu przerzucono też pierwsze oddziały sił specjalnych, przeznaczone do obserwacji najważniejszych obiektów i szlaków komunikacyjnych.

Etap wstępny, w ramach którego dokonano uderzeń „przygotowujących pole walki”. Przez kolejne tygodnie lotnictwo sił sprzymierzonych wykonało szereg precyzyjnych uderzeń na nieliczne cele punktowe, ważne z wojskowego punktu widzenia. Zniszczono lub obezwładniono system obserwacji przestrzeni powietrznej

i kontroli ruchu lotniczego, nieliczne bazy lotnicze i znajdujący się w nich sprzęt. Atakowane były zidentyfikowane stałe bazy wojskowe, składy amunicji i paliw oraz budynki rządowe i cele istotne z propagandowego punktu widzenia (domy przywódców talibów, bazy szkoleniowe organizacji Bin Ladena). Obszar powietrzny Afganistanu został zdominowany przez siły sprzymierzone, co było konieczne do prowadzenia działań powietrzno-desantowych i rajdowych. Oczywiście, ataki z powietrza nie zdołały wyeliminować zagrożenia ze strony przenośnych wyrzutni rakiet przeciwlotniczych krótkiego zasięgu, których pewna liczba (o nieznanym potencjale i stanie technicznym) znajdowała się w rękach talibów. Drugim celem było ograniczenie potencjału militarnego talibów. Trzeci cel miał charakter psychologiczny: chodziło o osłabienie morale przeciwnika poprzez ukazanie mu, że koalicja jest w stanie bezkarnie zaatakować każdy punkt na terenie Afganistanu. Pomimo buńczucznych deklaracji przywódców talibów, kampania lotnicza wywarła spory efekt, szczególnie wśród szeregowych żołnierzy i ludności cywilnej.

Etap stopniowej eskalacji działań rozpoczął się wraz z pierwszą nagłośnioną przez media akcją sił lądowych i wzmożeniem działań ze strony Sojuszu Północnego. W tym etapie doszło do obalenia rządu talibów i likwidacji infrastruktury al-Qaidy. Nie udało się natomiast schwycić samego Osamy bin Ladena. Głównymi metodami działań były: ofensywa wojsk Sojuszu Północnego, kontynuacja uderzeń lotniczych z intensywniejszym wykorzystaniem śmigłowców bojowych oraz taktyki lotów "na wymiatanie", szybkie akcje rajdowe jednostek szturmowych i specjalnych mające na celu zniszczenie pojedynczych obiektów (baza Tora Bora) bądź eliminację małych zgrupowań przeciwnika, działania psychologiczne w celu pacyfikowania nastrojów ludności cywilnej. Interesującym wydarzeniem było w tym kontekście założenie przez siły ekspedycyjne Piechoty Morskiej USA wysuniętej bazy operacyjnej na terytorium Afganistanu. Generalnie Amerykanie unikali bezpośredniej konfrontacji ze znacznie silniejszymi siłami talibów i starali się oszczędzać ludność cywilną oraz obiekty kultu religijnego. Etap eskalacji działań trwał do momentu zajęcia Kandaharu i izolacji ostatnich ognisk oporu talibów na wschodzie kraju.

Etap płynnego wycofania się części sił USA i WB rozpoczął się wraz z początkiem dyslokacji wielonarodowych sił pokojowych, po osiągnięciu przez koalicję zasadniczych celów kampanii i powołaniu nowego rządu afgańskiego.

Zadaniem S. Kozieja, atak z 11 września i przeprowadzona kampania afgańska unaocznily zacieranie się granic między militarnymi i niemilitarnymi czynnikami bezpieczeństwa, a także jego uwarunkowaniami zewnętrznymi i wewnętrznymi. Zagrożenia nie mogą już być oceniane jednoznacznie – jako tylko militarne lub niemilitarne. Również sposoby reagowania nie mogą być rozpatrywane w wąski, specjalistyczny sposób: jako wyłącznie operacje wojskowe, dyplomatyczne, ekonomiczne, humanitarne itp. Muszą być zintegrowane w jedną, jednolicie prowadzoną kampanię cywilno-wojskową, na wzór tych, które w sztuce wojennej od dłuższego czasu nazywamy operacjami połączonymi (joint operations)¹¹⁷.

Dlatego też, realizacja celów długofalowej „wojny z terroryzmem” wymaga podjęcia działań wielowymiarowych, obliczonych na dłuższy czas i polegających m.in. na:

- ✦ stworzeniu trwałej międzynarodowej koalicji, obejmującej jak największą liczbę państw i akceptującej uzgodniony kodeks zasad postępowania wobec organizacji terrorystycznych;
- ✦ wewnętrznym konsensusie w krajach rozwiniętych co do stosowania ostrzejszych niż dotąd środków walki z terroryzmem, nawet jeśli to wpłynie w jakiejś mierze na zakres wolności obywatelskich;
- ✦ ewolucji nastrojów społeczeństw państw rozwiniętych w kierunku akceptacji ciężaru prowadzenia walki z terroryzmem, łącznie z akceptacją strat wojskowych i wśród ludności cywilnej.

Powinna ona objąć także, działania w następujących płaszczyznach: międzynarodowoprawnej; ekonomicznej; instytucjonalnej; wywiadowczej; policyjno-paramilitarnej; dyplomatycznej.

O ile przy pomocy powyższych środków niemilitarnych można utrudnić organizację spektakularnych akcji terrorystycznych, o tyle nie da się ich wykorzystać

¹¹⁷ S. Koziej, Powrześnieowe wyzwania ..., op.cit.

do skutecznej likwidacji większych grup terrorystycznych i ich infrastruktury oraz wymusić posłuch państw popierających terroryzm. Dlatego też, perspektywa długofalowej ofensywy przeciwko międzynarodowemu terroryzmowi stawia siły zbrojne i ich akcje militarne na równi z innymi quasi-militarnymi lub niemilitarnymi formami działań.

Akcja w Afganistanie z pewnością nie jest ostatnią tego typu operacją wojskową w najbliższych latach. USA i ich najbliżsi sojusznicy niemal na pewno będą dążyć do wywarcia nacisku na rządy tzw. państw zbójcekich (Korea Płn., Libia, Sudan, Somalia). Powodzenie operacji w Afganistanie będzie warunkować sukces na innych obszarach. Afganistan i rządzący nim talibowie stanowili bowiem najtrudniejszy obiekt tak pod względem geograficznym (obszar działań i dostęp do niego), jak i operacyjnym (zdeterminowany i doświadczony przeciwnik).

Ocena podejmowanych przez nasz kraj działań na arenie międzynarodowej pozwala stwierdzić, iż Polska jest zagrożona atakami terrorystycznymi w podobnym stopniu jak inne państwa europejskie. Zagrożeniom tym mogą podlegać np. polskie przedstawicielstwa zagraniczne lub kontyngenty wojskowe realizujące misje poza granicami kraju. Zagrożenia związane z terroryzmem odnosi się również do terytorium Polski. Tutaj wyselekcjonować można cztery zasadnicze grupy, które będą najbardziej narażone na ataki terrorystyczne: **władze rządowe; wojsko, policja, służby specjalne; przedsiębiorstwa państwowe i prywatne (sfera biznesu); ludność.** W poszczególnych grupach zasadniczymi celami ataków terrorystycznych będzie:

1. **Władze rządowe:** zmuszenie członków władz do zmiany poglądów i celów politycznych; - wywołanie niezadowolenia społecznego z powodu braku możliwości zaspokojenia podstawowych potrzeb bytowych obywateli i związanych z tym usług, takich jak elektryczność, ogrzewanie, woda itp.; - wymuszenie na władzach określonego postępowania np. uwolnienia członków grup terrorystycznych; - wymuszenie na władzy określonych zmian w polityce – zarówno wewnętrznej, jak i zewnętrznej.
2. **Wojsko, policja, służby specjalne:** - wykazanie społeczeństwu słabości tych resortów i służb w ochronie obywateli; - wywołanie psychozy represyjności policji i wojska wobec społeczeństwa, w obliczu operacji prowadzonych przed i po

atakach terrorystycznych; - atakowanie policji i wojska w odwecie za udane operacje wymierzone przeciwko organizacjom terrorystycznym; - atakowanie rodzin policjantów i żołnierzy w celu wymuszenia na nich współpracy z grupami terrorystycznymi, bądź też zaniechania przez te grupy zawodowe działań przeciwko terrorystom z obawy o los bliskich.

3. **„Biznes”**: - wywołanie paniki i doprowadzenie do nie korzystania przez obywateli z dóbr lub usług oferowanych przez korporacje i instytucje związane z tzw. „dużym biznesem” (przykładem mogą być zamachy na stacja Shell’a); - obiekty o szczególnym charakterze, jak np. rafinerie, elektrownie; - zdobycie funduszy na działalność terrorystyczną.
4. **Ludność**: - zwiększenie liczby przypadkowych ofiar zamachu, co wywołuje silniejszą psychozę strachu wśród społeczeństwa niż selektywne dobieranie ofiar takich zamachów; - zburzenie wiary społeczeństwa w możliwość skutecznego zapewnienie bezpieczeństwa przez władze państwowe; - wykorzystanie społeczeństwa, jako środka nacisku na władze państwowe.¹¹⁸

Z dokonanej charakterystyki potencjalnych celów ataków terrorystycznych wnioskować można, iż skuteczne zwalczanie terroryzmu wymaga nowej jakości współpracy, prowadzącej do zaniku dotychczasowego wyraźnego podziału na cywilno- policyjne zwalczanie terroryzmu i wojskowe zwalczanie powstań. Mimo przewagi środków militarnych państwo musi pokonać ogromne trudności, aby odnosić sukcesy w asymetrycznych konfliktach z niepaństwowymi przeciwnikami. Przede wszystkim w konflikcie asymetrycznym to właśnie państwo znajduje się w niedogodnej sytuacji. Brak reguł i wyraźnego rozgraniczenia wojny od pokoju rodzi sprzeczności z politycznymi i etycznymi podstawami funkcjonowania państwa, a przez to zagraża porządkowi społecznemu. Przeciwnik niepaństwowy natomiast dzięki niestosowaniu reguł, osiąga wyłącznie korzyści, zwłaszcza dużą swobodę działania. Bowiem świadomość społeczeństw demokratycznych z jednej strony narzuca państwu oraz siłom zbrojnym ograniczenia, które nie dotyczą przeciwnika

¹¹⁸ K. Jalożyński, Terroryzm a wojsko, „Zeszyty Naukowe” 2000 nr 2, s. 192 – 193.

w konflikcie asymetrycznym¹¹⁹, natomiast z drugiej stawia określone wymogi co do porządnego poziomu bezpieczeństwa.

Istotnym staje się zatem podejmowanie przez państwo takich działań, które z jednej strony zapewnią będą sprawne funkcjonowanie struktur państwowych, natomiast z drugiej zapewnią będą maksymalne warunki przetrwania społeczeństwa w warunkach zagrożenia terroryzmem. Zestaw prognozowanych celów i działań politycznych państwa obejmować może: zapewnienie maksymalnej zdolności do ciągłego i sprawnego funkcjonowania strategicznie ważnych elementów systemu państwowego; minimalizowanie strat i szkód; samodzielne i we współpracy międzynarodowej ograniczanie swobody działania i likwidowanie organizacji terrorystycznych; podnoszenie odporności systemu państwowego i międzynarodowego na uderzenia terrorystyczne; ograniczanie i likwidowanie społecznych podstaw terroryzmu.¹²⁰

Z powyższych celów oraz działań państwa wynikają możliwe misje, funkcje, role, cele i zadania SZ RP.¹²¹ Do tej grupy zaliczać się będą: samoobrona /samoobrona SZ; ochrona / obrona obiektów systemu państwowego / sojuszniczego (samodzielnie lub wsparcie sił poza wojskowych); wsparcie działań poza wojskowych w rozbijaniu/likwidacji grup (organizacji) terrorystycznych; utrzymanie zdolności prewencyjnych i odwetowych; pomoc społeczeństwu w ograniczaniu społecznej bazy terroryzmu. Zadania te w połączeniu z zaangażowanymi siłami i środkami wojskowymi przedstawia tabela 10.

Do wypełniania wielu z prezentowanych powyżej misji i funkcji powinny być przygotowane wojska lądowe. Bowiem, ważnym miejscem wykorzystania i zaangażowania tego komponentu wydaje się być obszar związany z pełnieniem funkcji ochronnych i obronnych (np. strategicznie ważnych obiektów, które mogą stać się celami ataków) oraz dotyczący likwidacji grup terrorystycznych podczas uderzeń lub przed ich wykonaniem.

¹¹⁹ Por. M. Wiatr, *Walka z terroryzmem ...*, op.cit., s. 93-94.

¹²⁰ Zob. C. Rutkowski, A. Kasprzewski, A. Dawidczyk, opr. pod krypt. „Adaptacja”, cz. 2, AON, Warszawa 1999, s. 78.

¹²¹ Tamże, s. 78-79.

Tabela 10. Zadania SZ wynikające z zagrożeń asymetrycznych

Możliwe misje, funkcje, role, cele i zadania SZ RP	Angażowane siły i środki wojskowe:
1. samoochrona /samoobrona SZ;	– siły ochrony, siły najwyższej gotowości w JW.
2. ochrona / obrona obiektów systemu państwowego / sojuszniczego(samodzielnie lub wsparcie sił poza wojskowych);	– siły ochrony, siły najwyższej gotowości w JW.
3. wsparcie działań poza wojskowych w rozbijaniu / likwidacji grup (organizacji) terrorystycznych;	– wyspecjalizowane, odpowiednio przygotowane i wyposażone wydzielone siły garnizonów wojskowych.
4. utrzymanie zdolności prewencyjnych i odwetowych;	– całość sił zbrojnych.
5. pomoc społeczeństwu w ograniczaniu społecznej bazy terroryzmu	– całość sił zbrojnych.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: C. Rutkowski, A. Kasprzewski, A. Dawidczyk, „Adaptacja”, op.cit. 79.

W pierwszym z wymienionych obszarów wojska lądowe mogą wykonywać następujące zadania:

- ✚ ochrona i obrona obiektów zagrożonych atakami grup terrorystycznych i przestępczych;
- ✚ izolowanie rejonów(obszarów), w których mogą bazować grupy terrorystyczne i przestępcze;
- ✚ blokowanie kierunków możliwego przenikania terrorystów i grup przestępczych;
- ✚ sukcesywne zdobywanie informacji o możliwych atakach z jednostek (oddziałów) wyspecjalizowanych w działaniach antyterrorystycznych.¹²²

Z powyższego wynika, iż do tego typu zadań mogą być użyte jednostki, które nie są wyspecjalizowane w tego typu działaniach. Wydaje się jednak, że w szkoleniu wojsk-szczególnie wojsk zmechanizowanych-należy uwzględnić zagadnienia związane z przygotowaniem do tego typu działań. Zauważyć należy, iż działalność terrorystyczna może nasilać się w okresie konfliktu zbrojnego. Dlatego też, do tego typu działań należy przewidywać odpowiednie dowody, składające się z dobrze wyszkolonych żołnierzy mogących szybko i skutecznie wykonać wymienione zadania.

¹²² Zob. B. Szulc, *Zadania wojsk lądowych w walce z terroryzmem* [w:] *Operacje i zadania wojsk lądowych na obszarze kraju*, pod kier. A. Tomaszewskiego, AON, Warszawa 2001, s. 142.

typu działań należy przewidywać odpowiednie dowody, składające się z dobrze wyszkolonych żołnierzy mogących szybko i skutecznie wykonać wymienione zadania.

Rys. 15. Piramida wrażliwości asymetrycznych

Źródło: P. Gawliczek, J. Pawłowski, *Zagrożenia asymetryczne*, AON, Warszawa 2003r., s. 60.

W likwidacji grup terrorystycznych i przestępczych (drugi z wymienionych obszarów) wiodącą rolę pełnić będą wyspecjalizowane pododdziały antyterrorystyczne Policji oraz sił zbrojnych (np. GROM). Nie ulega wątpliwości jednak, że jednostki wojsk lądowych w tym wypadku wykonywać będą zadania izolująco – blokujące, które polegać będą na:

- ✚ osłonie obiektów militarnych oraz użyteczności publicznej;
- ✚ organizowaniu blokad na możliwych kierunkach podejść grup terrorystycznych i przestępczych;
- ✚ udziale w okrążeniu grup w przypadku ich lokalizacji;
- ✚ organizowaniu blokad na kierunkach wycofywania grup po wykonaniu uderzeń;
- ✚ wykonywaniu ataków na bazy terrorystów wspólnie z wyspecjalizowanymi oddziałami.¹²³

W realizacji ostatniego z wymienionych zadań pododdziały wojsk lądowych mogą jednak spełniać jedynie funkcję pomocniczą. Zauważyć jednak należy, iż

¹²³ Tamże, s. 143.

w przypadku konfliktu zbrojnego, przy nasileniu ataków grup tego typu, jednostki wyspecjalizowane nie będą prawdopodobnie w stanie przeciwdziałać licznym atakom. Należy zatem przypuszczać, iż wojska lądowe w obszarze swoich działań będą zmuszone do podjęcia samodzielnej walki z takimi oddziałami, stąd też pojawia się konieczność przygotowania, już na szczeblu taktycznym, pododdziałów zdolnych do podjęcia takiej walki.¹²⁴

3.3. UDZIAŁ WOJSK LĄDOWYCH W DZIAŁANIACH OBRONNYCH

W operacjach reagowania kryzysowego, działania bojowe prowadzone są w celu rozbicia przeciwnika lub obniżenia jego potencjału bojowego oraz przeciwdziałania wszelkiego typu zagrożeniom przy użyciu posiadanych środków militarnych.¹²⁵ Decyzja o użyciu siły jest obciążona dużą odpowiedzialnością. Złe użycie grozi naruszeniem równowagi i zaostrzeniem kryzysu w rejonie konfliktu.

Rozpatrując uwarunkowania działania bojowe w ramach operacji reagowania kryzysowego należy dostrzec różnice pomiędzy prowadzeniem operacji z Art. 5 i spoza Art. 5. Polegają one między innymi na złożoności sytuacji, szerokim oddziaływaniu opinii publicznej, trudności identyfikacji przeciwnika, braku jednolitej linii frontu oraz trudności w przewidywaniu rozwoju sytuacji. Podczas prowadzenia operacji spoza Art. 5 wielokrotnie problemem będzie trafnego określenia zagrożeń i sposobu działania przeciwnika. Operacje te różnić będzie również określenie punktu ciężkości. O ile dla operacji z Art. 5 określa się jeden punkt ciężkości na określonym szczeblu dowodzenia, o tyle w operacjach spoza Art. 5 konieczne będzie określenie kilku punktów ciężkości i co więcej – istotą działania nie będzie ich zniszczenie, ale ich ochrona. Ponadto udział sił NATO i sił spoza Sojuszu wspólnie z organizacjami międzynarodowymi wymagał będzie ścisłej koordynacji ich działań zarówno na etapie planowania, jak i podczas realizacji zadań.¹²⁶

Rozpatrując kwestie bojowego użycia wojsk należy dostrzec, iż wielce prawdopodobne, zwłaszcza obserwując różnorodność nieprzewidzianych i często

¹²⁴ Tamże, s. 144.

¹²⁵ *Doktryna ...op. cyt.*, rozdział 6, pkt. 6053.

¹²⁶ *Doktryna ...op. cyt.*, rozdział 6, pkt. 6058.

niekonwencjonalnych poczynań zwaśnionych stron, że celem użycia jednostek wojsk lądowych może być wsparcie lub zastąpienie sił pokojowych ONZ (innych sił) i stabilizacja sytuacji kryzysowej. W wypadku dalszego niepomyślnego rozwoju sytuacji (przejścia w fazę konfliktu zbrojnego), stworzenie warunków do wprowadzenia niezbędnych sił w obszar objęty kryzysem.

W sytuacji działania na obszarze kraju, przeprowadzone badania¹²⁷ wskazują, że skuteczne może okazać się łączenie wysiłku działań wojsk operacyjnych, obrony terytorialnej, pozamilitarnych ogniw obronnych oraz całego społeczeństwa w jeden spójny system, czyniący z przeciwdziałania agresji zadanie całego narodu.

Zespolenie działań wojsk operacyjnych z siłami obrony terytorialnej oraz działań regularnych i nieregularnych na obszarach zajmowanych lub zajętych przez przeciwnika¹²⁸, uwiarygodnia strategię odstraszenia sugerując że agresja spowoduje uwikłanie się agresora w długotrwałą, nie rokującą nadziei na szybkie zakończenie kampanii wojennej, której koszty (straty) przewyższają mogą przewidywane korzyści.¹²⁹

W militarnej obronie kraju w ramach sytuacji reagowania kryzysowego wojska lądowe, jako jeden z rodzajów sił zbrojnych, przeznaczone są do prowadzenia działań na lądowym teatrze działań wojennych i zdolne do utrzymania oraz zajęcia terenu¹³⁰. Stanowią one trzon sił biorących udział w połączonej operacji obronnej, bez których udziału nie można osiągnąć założonych celów operacji.

Z kolei obrony terytorialnej w tej sytuacji realizować będą szereg istotnych zadań, w tym między innymi:

- prowadzenie rozpoznania terytorialnego,

¹²⁷ „Skuteczność działań obrony powszechnej będzie wynikiem zespolenia profesjonalizmu wojsk operacyjnych wyposażonych w nowoczesne środki walki, z działaniem formacji wojsk obrony terytorialnej broniącymi wcześniej wyznaczonych rejonów odpowiedzialności, oraz z powszechnością oporu społeczeństwa wyrażającą się w masowych działaniach nieregularnych” W. Lidwa, *Współdziałanie wojsk operacyjnych z siłami obrony terytorialnej w działaniach na obszarze kraju*, rozprawa habilitacyjna, AON, Warszawa 1999, s. 33

¹²⁸ J. Marczak, J. Pawłowski, *O obronie militarnej Polski przełomu XX i XXI wieku*, Warszawa 1995, s. 219.

¹²⁹ W. Lidwa, *Współdziałanie ...* wyd. cyt., s. 34.

¹³⁰ *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, Warszawa 1996, s. 102.

- ✦ ochrona i obrona ważnych obiektów w rejonie zagrożenia,
- ✦ ewentualne zabezpieczenie przyjęcia i pobytu wojsk NATO,
- ✦ uczestniczenie w zabezpieczeniu mobilizacyjnego i operacyjnego rozwinięcia wojsk operacyjnych,
- ✦ przeciwdziałanie dywersji,
- ✦ prowadzenie rozbudowy inżynierskiej terenu w ramach operacyjnego przygotowania obszaru kraju¹³¹.

Możliwych wariantów reakcji w ramach sytuacji reagowania kryzysowego w sytuacji bezpośrednich zagrożeń militarnych może być bardzo wiele. Wykonując postawione zadania, wojska będą osiągały określone cele w konkretnych warunkach. Dlatego też ich działania będą wynikały głównie z treści zadań charakterystycznych dla okresu kryzysu i w sytuacji bezpośredniego zagrożenia militarnego kraju.

Podczas wykonywania zadań przez wojska lądowe w ramach operacji kryzysowych mogą zaistnieć różne, trudne do przewidzenia sytuacje. Taki stan rzeczy i przeprowadzone badania pozwalają na postawienie tezy: do działań w takich różnych często zaskakujących okolicznościach siły wojsk lądowych muszą być odpowiednio przygotowane. Przez analizę możliwych zagrożeń i projektowanie (symulację) wielowariantowych reakcji, należy uzyskać dane do zaprojektowania systemu przygotowania wojsk do realizacji zadań w tych trudnych warunkach.

Prace związane z wariantowym użyciem wojsk w ramach operacji kryzysowych przede wszystkim powinny zmierzać w kierunku (umożliwić) jak najlepsze wykorzystanie potencjału intelektualnego i materialnego wojsk, zgodnie z przyjmowaną w teorii organizacji i zarządzania zasadą optymalności¹³². Wymaga to jednak rozważenia wielu bardzo różnych możliwości, z których wiele związanych jest z prognozowaniem przyszłych zagrożeń i wydarzeniami. Zgodnie z opiniami

¹³¹ Por.: A. Tomaszewski, *Wojska lądowe w systemie obronnym kraju*, Warszawa 1997, s. 26; R. Jakubczak, *Rola, funkcje, zadania ...*, Zeszyty Naukowe AON, 1998, Nr 1(30)A, s. 43; R. Jakubczak, *Organizacja i wykorzystanie wojsk obrony terytorialnej*, Warszawa 1996, s. 48.

¹³² Treść zasady optymalności sprowadza się do twierdzenia, że w procesie podejmowania decyzji poszukuje się najlepszego z możliwych w danej sytuacji sposobu działania. *Encyklopedia Organizacji i Zarządzania*, Warszawa 1981, s. 614.

specjalistów prognozowanie to należy oceniać według skali rozciągającej się od pewności (pełnej możliwości przewidywania), poprzez ryzyko, do niepewności (minimalnej możliwości przewidywania)¹³³.

Prognozowanie i wariantowanie użycia wojsk jest szczególnie istotne dla tego problemu, bowiem jak pisze chociażby M. Huzarski: „*Wariantowanie użycia pododdziałów wiąże się z rozwiązywaniem problemów o charakterze taktycznym, w wyniku których powstają koncepcje działania przetwarzane na zamiary i decyzje dowódców*”¹³⁴.

Punktem wyjściowym w tych działaniach (wariantowaniu) zazwyczaj będzie zadania i cel jaki powinien zostać osiągnięty w danej (hipotetycznej) sytuacji. Analiza sytuacji powinna zaś stworzyć warunki do sprecyzowania jak ów cel ma być osiągnięty. W trakcie jej prowadzenia należy przeanalizować zadanie oraz ocenić warunki jego wykonania, tj. przeciwnika, wojska własne, otoczenie (warunki terenowe, atmosferyczne, itp.), czas oraz inne czynniki.

Analiza możliwych rozwiązań powinno być prowadzona pod kątem efektywności prowadzonych działań i bazować na założeniu, że jeżeli rozwiązanie umożliwia osiągnięcie zakładanych celów, to oznacza, że jest skuteczne¹³⁵. W etapie oceny możliwych rozwiązań i wyboru najlepszego z nich należy dążyć do porównania wariantów, określenia wad i zalet każdego z nich w odniesieniu do: sił niezbędnych dla ich realizacji, zgodności z zamiarem przełożonego, prawdopodobnego działania przeciwnika, itp.¹³⁶. Kryterium wyznaczającym warianty działań jest prakseologiczna reguła przygotowania się do działań przy najbardziej niekorzystnym wariantcie rozwoju sytuacji¹³⁷.

¹³³ Por. J. A. F. Stoner, C. Wankel, *Kierowanie ...*, s. 246-247.

¹³⁴ M. Huzarski, *Zagadnienia ...*, s. 56.

¹³⁵ Tamże, s. 250.

¹³⁶ J. Kręcikij, *Przygotowanie działań taktycznych w NATO, (Na przykładzie procedur Wojsk Lądowych Sił Zbrojnych USA)*, Warszawa 1996, s. 16.

¹³⁷ „Każdą swoją strategię oceniaj wedle najgorszej ewentualności jaka może się zdarzyć gdy ją zastosujesz”.

T. Kotarbiński, *Arcydzielo praktyczności*, Warszawa 1972, s. 23.

Przeprowadzone badania potwierdziły tezę, iż w układzie narodowym, zasadnicze zadania wojsk lądowych będą wykonywane w początkowym okresie konfliktu zbrojnego, w ramach strategicznej operacji obronnej. W konsekwencji należy przewidywać, że jej pierwsza faza będzie połączoną operacją (działaniami) opóźniającą, prowadzoną siłami narodowymi, z możliwością wsparcia tych działań przez siły powietrzne państw sojuszniczych¹³⁸.

Stąd też w dalszej części tego rozdziału zostaną rozpatrzone uwarunkowania wykonania następujących zadań:

- ✚ działania osłonowe i opóźniające;
- ✚ działania blokujące.

Z przeprowadzonych w pierwszym etapie badań wynika, że rozpatrując możliwość wybuchu konfliktu przygranicznego za najbardziej prawdopodobny należy uznać konflikt przygraniczny o ograniczonym zasięgu. Rozpocząć się on może, chociaż ze względu na rozwój technicznych środków rozpoznania jest to coraz mniej prawdopodobne, od niespodziewanym uderzeniem przeciwnika, z zamiarem opanowania określonego terytorium. W takiej sytuacji, siły narodowe będą dążyć, wspólnie z siłami OT i układem pozamilitarnym do powstrzymania i opóźniania podejścia przeciwnika, realizacji założonych przez niego celów działania związanych np. z opanowaniem określonego (spornego) obszaru. Ważnym zagadnieniem wymagającym szczegółowego rozpatrzenia jest czas niezbędny na przygotowanie takich działań, a więc czas w jakim należy podjąć kontrdziałanie. Ponieważ w literaturze przedmiotu podaje się różne wartości liczbowe należy przypuszczać, że jest to problem nadal otwarty.

Jednym z warunków powodzenia działań jest uzyskanie zaskoczenia i do uzyskania go będzie dążył agresor. W tym celu może np. podjąć działania w nocy lub w trudnych warunkach pogodowych. Jest to bardzo prawdopodobny wariant w sytuacji posiadania przez przeciwnika przewagi technologicznej w technicznych środkach nocnego widzenia. Ponadto warunki nocne zmniejszają aktywność

¹³⁸ Por., *Wojska lądowe w systemie obronnym kraju* pk. „Armia”, redakcja naukowa A. Tomaszewski, Warszawa 1998, s. 53.

i skuteczność działań lotnictwa oraz zmniejszają lub wykluczają wykorzystanie wielu środków OPL. Na takie warunki działanie siły wojsk lądowych nie tylko powinny być przygotowane, zgodnie z prakseologiczną regułą przygotowania się do działań przy najbardziej niekorzystnym wariantcie rozwoju sytuacji, ale również odpowiednio przygotowane infrastruktura obronna obszarów przygranicznych. Problematyka ta powinna być również przedmiotem wspólnych ćwiczeń wojsk operacyjnych i wojsk Obrony Terytorialnej.

Ochrona granicy państwowej pozostaje jedną z podstawowych funkcji państwa. Jej nienaruszalność jest zasadniczym czynnikiem zapewniającym byt narodu i suwerenność państwa. Powszechnie uznaje się, że *„dobrze i skutecznie strzeżona granica jest odbierana (przez społeczeństwo) jako świadectwo siły i sprawności państwa, jako wyraz bezpieczeństwa jego obywateli”*¹³⁹. Dostrzec również należy fakt, że nasza wschodnia granica jest zewnętrzną granicą Sojuszu Północnoatlantyckiego. Determinantami działalności w tej sytuacji jest: konieczność podjęcia większych wysiłków w obronie zbiorowej sojuszu, w reagowaniu kryzysowym, w prewencji, a także w budowie partnerskich stosunków z sąsiadami¹⁴⁰

Dlatego też ochrona granicy państwowej pojmowana jest dziś wieloaspektowo, jako *„zespół administracyjno-politycznych, celnych i sanitarnych oraz militarnych przedsięwzięć o różnym zakresie rygorów, podejmowanych przez każde suwerenne państwo w celu niedopuszczenia do nielegalnego przekraczania granicy państwowej i przewożenia bez zezwolenia określonych towarów (...), zapobiegania przenikaniu przez granicę chorób zakaźnych”*¹⁴¹.

Istotą osłony operacyjnej granicy państwa są uzgodnione i zorganizowane działania rozpoznawcze, graniczne, pogotowie i ewentualne działania obronne Straży Granicznej, sił OT i wydzielonych jednostek wojsk operacyjnych oraz przedsięwzięcia administracyjne (rygory) realizowane przez współdziałające ogniwa niemilitarne, ukierunkowane na wykrycie symptomów bezpośredniej groźby wybuchu konfliktu

¹³⁹ S. Ziółkowski, *W ochronie granicy państwowej*, „Polska Zbrojna” z 12.06.1995 r.

¹⁴⁰ B. Balcerowicz, *Sojusz a obrona narodowa*, Bellona, Warszawa 1999, s. 141.

¹⁴¹ *Leksykon wiedzy wojskowej*, MON, Warszawa 1979, s. 250.

zbrojnego, manifestowanie suwerenności państwowej i odparcie ewentualnej agresji¹⁴².

Z reguły celem działań osłonowych podczas kryzysu militarnego będzie zapewnienie dogodnych warunków dla przeprowadzenia mobilizacji i koncentracji oraz zorganizowanego wprowadzenia zasadniczych sił do bitwy obronnej lub też ochrona skrzydeł i tyłów zgrupowania odpierającego agresję od strony granicy.

Jedną z specyficznych cech osłony jest wyczekiwanie na działania przeciwnika i po ich rozpoznaniu skuteczne przeciwdziałanie im (reagowanie). Osłona granicy w czasie kryzysu jest połączeniem: działań operacyjno-rozpoznawczych (tzw. wywiadu płytkiego) Straży Granicznej; ochrony granicy przez Straż Graniczną; działań osłonowych jednostek Obrony Terytorialnej; działań jednostek administracji państwowej; działań innych jednostek przewidzianych do osłony granicy, np. Policji Państwowej.

W ramach osłony w okresie kryzysu mogą być wykonywane następujące zadania:

- ✚ zapobieganie przenikaniu na obszar kraju agentury i GDR przeciwnika oraz próbom przemytu broni i środków dywersyjnych;
- ✚ rozpoznawanie symptomów bezpośredniej groźby wybuchu konfliktu zbrojnego i uprzedzenie o możliwości wtargnięcia zgrupowań uderzeniowych przeciwnika (agresji);
- ✚ rozbudowa wzdłuż granicy państwowej i w głębi pasa przesłaniania - systemu pozycji, rejonów i punktów oporu oraz zapór i przygotowanie niszczeń.

Ważna rola w zakresie działań osłonowych przypada wojskom obrony terytorialnej, które jako część sił zbrojnych powinny stwarzać warunki do efektywnego wspierania, zabezpieczenia i uzupełniania działań prowadzonych przez Straż Graniczną w rejonach gdzie występują zagrożenia, a jednocześnie osłaniać

¹⁴² Materiały z konferencji nt. *Wykorzystanie sił Obrony Terytorialnej w osłonie granicy państwowej*, Zamość 1999, s. 3.

przygotowania obronne zasadniczych sił¹⁴³. Straż Graniczna realizując osłonę ochraniać będzie granicę państwa prowadząc działania graniczne obejmujące działania: rozpoznawcze, pościgowe, zaporowe, likwidujące stan zagrożenia siłami odwodów.

Rola OT może polegać również na uszczelnianiu granicy w celu niedopuszczenia do nielegalnego przekraczania granicy przez grupy terrorystyczne i przestępcze, a także uchodźców. W razie eskalacji terroryzmu i zorganizowanej przestępczości mającej swoje podłoże w konfliktach lokalnych w pobliżu granicy Polski, wojska obrony terytorialnej mogą być wyznaczone do izolacji pewnych obszarów kraju w celu niedopuszczenia do rozprzestrzeniania się tych zagrożeń.

Wariantów prowadzenia działań osłonowych może być wiele, podobnie jak etapów ich prowadzenia. Np. w ćwiczeniu „Czerwiec 2002” obejmującym tą problematykę opracowano trzy według następujących etapów¹⁴⁴:

I - ostrzeżenie i aktywacja;

II - rozwinięcie sił;

III - osłona i działania opóźniające;

IV - wycofanie sił. Zasadnicze różnice pomiędzy wariantami działania dotyczyły głównie rozmieszczenia lądowego komponentu sił osłony, głębokości ich ugrupowania oraz rejonu kluczowego obrony.

Wnioski z tego ćwiczenia wskazują, że w etapie oceny proponowanych rozwiązań, dokonano porównania wariantów działania przyjmując następujące kryteria: uwarunkowania polityczno - militarne, wielkość zaangażowanych sił, koncentracja wysiłku, możliwość manewru, ryzyko nie osiągnięcia celu, płynność przejścia do operacji obronnej, ochrona wojsk, zabezpieczenie logistyczne, relacje dowodzenia. Podstawę podjęcia decyzji w sytuacji prowadzenia działań osłonowych powinno stanowić wysokie prawdopodobieństwo wykonania zadania (realność

¹⁴³ J. Marczak, R. Jakubczak, K. Gąsiorek, *Obrona Terytorialna w obronie powszechnej RP*, AON, Warszawa 1998, s. 49.

¹⁴⁴ *Warianty działania Sił Zbrojnych Wislandii w osłonie strategicznej*, informacja na temat treningu sztabowego pk. CZERWIEC 2002, Generalny Zarząd Operacyjny SG, Zespół Planowania Operacyjnego.

przyjętego wariantu). Przyjęty wariant działania powinien zapewniać uzyskanie odpowiedniego potencjału w wymaganym miejscu i czasie, pozwalać na osiągnięcie niezbędnej swobody manewru wojskom operacyjnym oraz możliwość reagowania na zmiany sytuacji operacyjno-taktycznej.

Inne uwarunkowania wystąpią w wypadku prowadzenia **działań opóźniających**. Działania opóźniające obejmują „szereg kolejnych starć o charakterze obronnym i zaczepnym,¹⁴⁵ szeroko stosowany manewr i działania osłabiające potencjał przeciwnika”¹⁴⁶. Zgodnie z klasyfikacją działań taktycznych narodową¹⁴⁷ i sojuszniczą¹⁴⁸, działania opóźniające są jednym z podstawowych rodzajów walki.

Cel główny działań opóźniających powinien być odnoszony do wymiaru czasowego, a jest nim odsunięcie w czasie dotarcie przeciwnika do określonego rejonu (rubieży), a po przez to „zyskanie czasu” na zorganizowanie innych działań¹⁴⁹. Konieczność zyskania czasu na przygotowanie obrony w głębi jest szczególnie istotne w początkowym okresie konfliktu, w sytuacji, gdy agresor może uzyskać zaskoczenie, a zasadnicze siły obrońcy są w fazie osiągania gotowości do działania.

Zebrane wnioski i doświadczenia z przeprowadzonych ćwiczeń oraz wyniki analizy literatury przedmiotu wskazują, że przed wyprowadzeniem uderzeń zgrupowań lądowych, przeciwnik starał się będzie uchwycić i umocnić obiekty decydujące o powodzeniu działań zaczepnych. Scenariusz działań w celu osiągnięcia zakładanych celów może być różny. Z doświadczenia z konfliktów lokalnych wynika, że w tym celu wysadzi desanty i wykorzysta działania oddziałów wydzielonych (OW), które wykonując swoje zadania, wyzwolą ruch lądowych zgrupowań uderzeniowych. Taki wielce prawdopodobny scenariusz rozwoju wydarzeń wskazuje, że jednym z ważniejszych celów działania wojsk reagujących na tego typu zagrożenia kryzysowe

¹⁴⁵ „Siły opóźniające muszą wykorzystywać każdą dogodną sytuację do wykonania zwrotów zaczepnych”, *Regulamin ...*, wyd. cyt. s.124

¹⁴⁶ Tamże, s.123

¹⁴⁷ *Regulamin działań wojsk lądowych*, DWL, Warszawa 1999, s.123-131;

¹⁴⁸ Por. *Doktryna wojsk lądowych ATP-35(B), Regulamin walki wojsk lądowych Bundeswehry HDv 100/100, Podręcznik polowy 100-5. Działania wojsk lądowych armii Stanów Zjednoczonych*. Z. Ścibiorek, *Zasady prowadzenia działań opóźniających przez oddziały i pododdziały ogólnowojskowe (OPÓR I)*, AON, Warszawa 1996, s. 10.

¹⁴⁹ *Taktyka ogólna wojsk lądowych*, AON, Warszawa 2000, s. 104.

może być niedopuszczenie do połączenia się OW z wysadzonymi wcześniej desantami, co może w znacznym stopniu opóźnić i zdeorganizować działania zaczepne zasadniczych sił agresora.

Do realizacji tego typu zadań w ramach zagrożenia kryzysowego szczególnie predysponowane są jednostki aeromobilne lub desantowo-szturmowe, zwłaszcza te, wytypowane do sił o Wysokiej Gotowości. Realizacja tych zadań wymaga jednak precyzyjnego planowania, którego podstawa będzie wyodrębnienia zadań cząstkowych, do których można zaliczyć:

- ✦ rozpoznanie kierunków podchodzenia i składu OW;
- ✦ naprowadzenie na nie uderzeń zasadniczych sił zgrupowania;
- ✦ wykonanie zapór i niszczeń na drogach podchodzenia OW;
- ✦ obezwładnianie elementów ugrupowania OW.

Wnioski z wielu ćwiczeń wskazują, że w etapie działań opóźniających jednostki aeromobilne mogą zostać użyte w dwóch zasadniczych wariantach: zaczepnym lub obronno-opóźniającym. W wariacie zaczepnym, rozważane działanie polega na atakowaniu newralgicznych obiektów w ugrupowaniu przeciwnika. Często będzie to związane z koniecznością przeniknięcia w głąb ugrupowania przeciwnika, co z kolei będzie niezmiernie trudne, mając na uwadze fakt, iż przeciwnik będzie w tym czasie realizował powietrzną operację zaczepną.

W przypadku użycia do działań opóźniających jednostek aeromobilnych, z ich składu wydziela się zazwyczaj kilka podgrup w sile np. wzmocnionej kompani szturmowej (ksz) każda oraz mobilne odwody, każdy w sile ok. plutonu. Taki podział sił umożliwia zorganizowanie: trzech pozycji opóźniania i jednej zasadzki powietrznej. Uzyskanie wysokiej skuteczności działań w powyższym wariacie wymaga szczegółowego zaplanowania poszczególnych jego etapów, to jest zajęcia rejonu wyjściowego i przelotu oraz działań po wylądowaniu.

Istotny wpływ na sposób prowadzenia działań opóźniających mają warunki terenowe. Od nich bowiem zależy w dużej mierze wybór poszczególnych pozycji opóźnienia oraz obiektów obrony. Usytuowanie ich w rejonach przeszkód terenowych (wzgórza, rzeki, kompleksy leśne), w sposób naturalny może utrudnić działanie

przeciwnika, np. dzieląc jego ugrupowanie na odizolowane części. Ważną sprawą jest także to, aby przygotowane do obrony obiekty ułatwiały skryte odejście sił, a poszczególne pozycje zmuszały przeciwnika do częstych zmian stanowisk ogniowych i przegrupowania jego sił przed atakiem na kolejną pozycję opóźniania.

Wielokrotnie prowadzone badania dotyczące wpływu środowiska na rozwój działań pozwalają na sformułowanie tezy: iż w miarę oceny skali, charakteru i kierunków zagrożeń agresją militarną, celowe jest odpowiednie ukierunkowanie szkolenia w kontekście przewidywanego użycia i jak najszybsze przemieszczenie sił i środków na dane kierunki.

Przewidywać więc należy możliwość zwiększenia obszaru odpowiedzialności przewidzianego wojskom lądowym poprzez uwzględnienie rejonów odpowiedzialności wojsk OT oraz wzrostu zadań związanych z dowodzeniem siłami o różnym przeznaczeniu i możliwościach. Cel działań taktycznych, jaki wynika ze wspomnianej koncepcji sprowadza się do utrzymania możliwie największej części terytorium państwa przy użyciu wszystkich dostępnych środków oraz odzyskania terenu utraconego. Wynika stąd, że w rozpatrując użycie wojsk lądowych do działań w sytuacjach należy uwzględniać między innymi konieczność:

- 🔦 prowadzenia walki przeciwdesantowej na całym obszarze objętym zwiększenia aktywności obrońców;
- 🔦 działaniami, przez wszystkich uczestników walki;
- 🔦 prowadzenia nowego rodzaju działań jakim są działania nieregularne;
- 🔦 organizowania działań w terenie zabudowanym w skali większej niż dotychczas;
- 🔦 jednoczesnego prowadzenia działań na całej głębokości ugrupowania.

Czas trwania walki sił wojsk lądowych wynikać będzie z potrzeb wykonania zadań przez siły broniące się w punkcie ciężkości oraz ich możliwości bojowych, zaangażowanego potencjału przeciwnika i jego celu działania, skutecznego działania na każdym szczeblu, jak też celowości decyzji podejmowanych w toku obrony.

Dzisiejsze pole walki charakteryzuje się mobilnymi i efektywnymi środkami walki zbrojnej, szeroko stosowaną elektroniką i integralnie związane jest z systemem

informacyjnym, dużą precyzją i skutecznością środków rażenia, co stawia wysokie wymagania w czasie prowadzenia działań. Wprowadzenie nowych rodzajów środków walki wskazuje na konieczność dokonania zmian w kształcie ugrupowania bojowego. Pojawienie się nowych środków walki wymusza zmiany w taktyce. Każdy nowy rodzaj uzbrojenia wprowadzany do wojsk, czy też w wojskach przeciwnika zmusza do wprowadzenia zmian w koncepcjach prowadzenia działań bojowych, co rzutuje na skład i przeznaczenia elementów ugrupowania bojowego. Wprowadzenie nowych, bardziej nowoczesnych środków walki może spowodować zmniejszenie lub łączenie elementów ugrupowania bojowego.

Przy tendencjach zmierzających w kierunku zmniejszenia ilości posiadanych sił i podwyższenia ich jakości, szczególnego znaczenia nabiera racjonalne wykorzystanie posiadanego potencjału bojowego w sytuacji reagowania kryzysowego a szczególnie, gdy kryzys przerodził się w otwarty konflikt zbrojny.

Istotnym czynnikiem jest wymiar powietrzno-lądowy zadań obronnych oraz potrzeba dostosowania rozwiązań koncepcyjnych do funkcjonowania praktycznych struktur organizacyjnych¹⁵⁰.

Wielowymiarowość operacji oraz ich nieliniowy charakter prowadzić będzie do rozdzielenia działań, to jest do powstawania niezależnych od siebie ognisk walki. Powstanie zatem sytuacja, w której planowanie będzie centralne, ale realizacja działań będzie zdecentralizowana. Na podstawie dotychczasowych konstatacji można z dużą dozą prawdopodobieństwa stwierdzić, że w przyszłych działaniach może dojść do rezygnacji z koncentracji sił w określonym miejscu i czasie na rzecz koncentracji wysiłków (skutków oddziaływania)¹⁵¹.

Również przed brygadami pojawił się problem przygotowań do działań autonomicznych w różnych sytuacjach operacyjnych, jednak z pełną wyrazistością może on wystąpić podczas wykonywania zadań obronnych na samodzielnych kierunkach. Z praktyki prowadzonych ostatnio ćwiczeń wynika, iż przyjmowanie

¹⁵⁰ M. Huzarski, *Obrona i natarcie dywizji*, AON, Warszawa 1997, s. 75.

¹⁵¹ S. Korzeniowski, A. Bujak, *Działania zgrupowań kawalerii powietrznej na korzyść związku taktycznego w przyszłych operacjach pk. „RAJD”*, AON, Warszawa 2000, s. 83.

ugrupowania obronnego przez brygadę samodzielnie, wymaga utrzymywania większości sił w głębi ugrupowania, zachowując średnią proporcję między pierwszym rzutem a odwodem (odwodami). Silny odwód (odwody) pozwala na zdecydowane reagowanie w rejonach i na kierunkach gdzie zarysowuje się zagrożenie. Ponadto podczas samodzielnego wykonywania zadań przez brygadę występują charakterystyczne uwarunkowania, które nakazują osłonę skrzydeł oraz utrzymywanie ciągłej gotowości do obrony okrężnej. Odpowiednia głębokość ugrupowania i jego koliście rozmieszczone elementy skracają drogę manewru i sprzyjają szybkiemu reagowaniu, stosownie do zaistniałej sytuacji.

W wypadku nasilania się zagrożeń i jawnych oznak interwencji zbrojnej, szczególnie narażonymi na ataki obiektami będą prawdopodobnie lotniska oraz porty morskie. Stąd też jednym z ważniejszych przedsięwzięć obronnych w ramach reagowania kryzysowego staje się przygotowanie obrony wymienionych obiektów.

Obrona portów morskich i wybrzeża jest to o tyle ważne, iż prawie cała granica morska Polski stwarza dogodne warunki do wysadzenia desantu. Dlatego siły wyznaczone do tego typu działań muszą mieć na względzie tę ewentualność i być w gotowości do szybkiej reorganizacji swoich sił i przemieszczenia ich na zagrożone kierunki.

Specyfika działań obronnych na wybrzeżu morskim wynika z charakteru przestrzeni, z której może nastąpić zagrożenie – morza. W tych warunkach z jednej strony trudno jest ocenić prawdopodobny kierunek podejścia sił przeciwnika, z drugiej zaś przeciwnik nie ma możliwości ukrycia swojego zgrupowania na morzu¹⁵².

Obrona wybrzeża składa się z dwóch głównych składników: obrony na morzu i obrony brzegu¹⁵³. Obrona na morzu obejmuje działania marynarki wojennej i sił powietrznych, mające na celu przeciwdziałanie zagrożeniu desantem morskim przeciwnika. Obrona prowadzona będzie przez marynarkę wojenną i siły powietrzne

¹⁵² Por.: W. Kaczmarek, *Związek taktyczny (oddział) w obronie wybrzeża morskiego*, Warszawa, AON 1997.

¹⁵³ Huzarski M. (red.), *Aspekty narodowe i sojusznicze w teorii taktyki ogólnej wojsk lądowych p.k. „GARDA”*, AON, Warszawa 2000, s. 236.

wsparte posiadaną artylerią¹⁵⁴. Będą one obserwować działania przeciwnika i atakować jego siły, zadając maksymalne straty oraz dezorganizując ruch jego wojsk, zyskując tym samym czas na zorganizowanie obrony na brzegu na wykrytym kierunku podejścia sił desantowych. Celem tych działań jest zniszczenie zgrupowań desantowych przeciwnika, dopóki znajdują się na morzu i są wrażliwe na uderzenia.

Obrona na brzegu powinna być skupiona wokół terenu kluczowego i najbardziej prawdopodobnych miejsc desantowania z jednoczesnym dozоровaniem innych rejonów wybrzeża¹⁵⁵. Jak wynika z perspektywicznych ocen, obrońca z reguły, nie będzie posiadał dostatecznych sił do zorganizowania silnej obrony wzdłuż całego wybrzeża¹⁵⁶. Posiadane siły powinien więc odpowiednio ugrupować, umożliwiając podjęcie skutecznej walki na dowolnym kierunku.

Na ugrupowanie bojowe w obronie wybrzeża morskiego wpływa bezpośrednio stosunkowo szeroki pas (rejon) obrony. Tak więc by można było mówić o skutecznej obronie więcej niż jednego odcinka desantowania przeciwnika, celowym jest podczas tworzenia ugrupowania organizowanie większej ilości odwodów. Ważnym jest również to, by planując obronę umiejętnie wykorzystać wszystkie siły znajdujące się w pasie (rejonie) obrony, np. wojsk OT.

Bardzo dużą rolę w tworzeniu wariantu ugrupowania obronnego odgrywa teren przylegający do wybrzeża morskiego. Należy dążyć by w maksymalnym stopniu go wykorzystać, a wszystkie elementy ugrupowania tak wkomponować w jego ukształtowanie, by zapewnić im odpowiednie warunki pod względem zabezpieczenia bojowego, logistycznego jak również możliwości manewru.

Siły organizujące obronę na poszczególnych kierunkach (odcinkach) powinny być zdolne do odparcia uderzenia i niszczenia desantu przeciwnika na plażach. W sytuacji, gdy nie będą posiadać dostatecznych sił do realizacji tego zadania, powinny podjąć walkę z desantem w celu zapewnienia dogodnych warunków

¹⁵⁴ Por.: T. Gander, *Szwedzkie potężne siły antyinwazyjne*, Sweden's powerful anti-invasion force., Jane's Defence. Weekly, 1986, vol. 6, nr 24, s. 1458-1459.

¹⁵⁵ Huzarski M. (red.), *Aspekty ...* wyd. cyt., s. 237.

¹⁵⁶ Z. Biezuński, *Przeciwdesantowa obrona wybrzeża morskiego*, Warszawa, AON 1991.

do szybkiej koncentracji mobilnych odwodów i ich uderzenia na siły desantu zanim umocnią się na uchwyconym przyczółku.

Ponieważ obrońca musi być przygotowany na lądowanie sił desantu na całej długości rejonu odpowiedzialności, to podstawowym problemem w tych warunkach jest znalezienie odpowiedzi na pytanie, jak ugrupować siły i środki oraz gdzie podjąć rozstrzygającą walkę z desantem morskim.

Obrońca szczególną uwagę musi zwrócić na desanty przeciwnika wysadzone w głębi lądu. Jak wskazują doświadczenia, powinny one być natychmiast izolowane, pozbawione możliwości uchwycenia wzniesień, punktów kanalizujących ruch i innych kluczowych obiektów terenowych, z których mogłyby kontrolować przegrupowanie sił obrońcy i w ten sposób pozbawiać go swobody manewru. Z powyższego wynika też wniosek, że możliwe rejony wysadzenia desantu przez przeciwnika powinny być wcześniej rozpoznane i zabezpieczone, w ich obszarze powinna zostać rozmieszczona część odwodów¹⁵⁷.

Do ważnych właściwości wynikających ze specyfiki terenu zaliczyć również trzeba znaczenie rozbudowy inżynieryjnej pasa nadbrzeżnego i wód do niego przyległych¹⁵⁸. Bardzo istotnym jest, aby przygotowując się do obrony wybrzeża, stworzyć pas zapór przeciwdesantowych zarówno na morzu, jak i na lądzie, w portach oraz bazach morskich. Powinny one w znacznym stopniu utrudnić desantowanie sił przeciwnika.

W obronie szczególne znaczenie będzie miała trwałość obrony sił prowadzących obronę na brzegu w rejonie lądowania desantu przeciwnika i manewrowość odwodów w połączeniu z natychmiastowym przejściem do działań ofensywnych w celu zniszczenia desantowanych sił¹⁵⁹.

¹⁵⁷ A. Bujak, Z. Śliwa, *Działania bojowe związku taktycznego i oddziału w specyficznych środowiskach* Warszawa, AON 1999, s. 95.

¹⁵⁸ Por.: J. Garstka, *System zapór i niszczeń w obronie przeciwdesantowej wybrzeża morskiego*, Myśl Wojskowa 1994, nr 3.

¹⁵⁹ Por.: M. Hewisch, *Obrona wód przybrzeżny i wybrzeży*, *Internationale Defense Review* 1986, vol. 19, nr 9, s. 1259-1262 [W:] *Wojskowy Przegląd Zagraniczny* 1989, nr 1, s. 48.

Jeżeli chodzi o artylerię część rozmieszcza się w ugrupowaniu oddziałów pierwszego rzutu, natomiast pozostałe siły umiejscawia się w głębi lądu gdzie są one w gotowości do sprawnego zajęcia stanowisk ogniowych, w sytuacji ustalenia rejonu desantowania wojsk przeciwnika. Odwody przeciwpancerne z zasady rozmieszcza się w pobliżu przedniej linii obrony w gotowości do wyjścia na rubież ogniowe, celem wsparcia pododdziałów pierwszego rzutu.

Podsumowując dotychczasowe rozważania na temat obrony wybrzeża, można sformułować następujące wnioski:

1. Skuteczne prowadzenie obrony wybrzeża morskiego zależy od ścisłego współdziałania lotnictwa, sił lądowych i marynarki wojennej.
2. Wyjątkowo ważną rolę w obronie wybrzeża spełnia rozpoznanie.
3. Szczególnie duże zagrożenie występuje ze strony sił aeromobilnych przeciwnika.
4. Należy wypracować koncepcję obrony, umożliwiającą zwalczanie sił przeciwnika na samym brzegu i w głębi obrony.
5. Ze względu na przewidywane szerokie pasy odpowiedzialności w obronie wybrzeża, skuteczność prowadzonej obrony będzie często zależeć od możliwości manewrowych broniących się wojsk.

Rekapitulując, należy się liczyć z możliwością lub koniecznością podjęcia działań zbrojnych w warunkach każdego typu kryzysu. Cele i zadania państwa realizowane w sferze obronności w warunkach sytuacji kryzysowej, dogodnie jest rozpatrywać w wyodrębnionych trzech, możliwych stanach sytuacji, wyróżnionych w wyniku subiektywnej oceny stopnia zagrożenia bezpieczeństwa militarnego:

- ✚ brak oznak zagrożeń realnych, zwiększone jednak prawdopodobieństwo ich wystąpienia, nie są prowadzone działania zbrojne
- ✚ występują oznaki, symptomy kształtowania się realnych zagrożeń militarnych. nie są jeszcze prowadzone działania zbrojne
- ✚ wybuch konfliktu zbrojnego, agresja militarna

Zaznaczyć przy tym należy, że zadania kryzysowe w sferze obronności mogą być pochodną nie tylko zagrożeń militarnych ze strony innego podmiotu, lecz również

konsekwencją wyboru własnej koncepcji rozwiązania konfliktu, zakładającej użycie siły zbrojnej. Dostrzec również należy fakt, że w dość powszechnym i nie tylko potocznym rozumieniu, agresja zbrojna (zagrożenie agresją) kojarzy się z jawną, regularną operacją lądowo-powietrzną, naruszającą terytorium państwa. Współcześnie taki pogląd nie ma racji bytu. Przedmiotem obrony (ochrony i obrony) jest nie tylko integralność terytorium państwa lecz całokształt interesów tego państwa.¹⁶⁰

Realizacja przedsięwzięć obronnych w ramach reagowania kryzysowego musi opierać się na zawczasu przygotowanym i wdrożonym, systemowym mechanizmie przygotowań obronnych państwa w warunkach kryzysu

Przeprowadzone badania oraz zastosowanie kryteriów wielkości angażowanych sił oraz kosztów społecznych pozwalają sformułować trzy zasadnicze koncepcje działań obronnych w ramach reagowania kryzysowego¹⁶¹. Każda z nich obejmujących sumę zadań działalności antykryzysowej państwa w sferze obronności, we wszystkich stadiach rozwoju sytuacji bezpieczeństwa.

Koncepcja pierwsza – „Minimum”

Zintensyfikować działania w osłonie strategicznej państwa prowadząc je dotychczasowymi siłami i środkami. Wydzielić z SZ niezbędne Zgrupowanie Operacyjne, skrycie przygotowując je do działań na wypadek konfliktu zbrojnego. Działania wojskowe w ramach polityki odstraszenia od użycia siły militarnej realizować wydzielanymi doraźnie według potrzeb oddziałami.

Zapewnić zdolność SOP do skutecznego przeciwstawienia się agresji militarnej poprzez grupowanie na zagrożonych kierunkach sił rozwiniętych w czasie „P” bez mobilizacyjnego ich uzupełniania. Wydzielonymi środkami SZ tworzyć dogodne warunki prowadzenia ewentualnych działań militarnych, nie angażując środków cywilnych. Zintensyfikować wojskowe działania w ramach polityki odstraszenia wzmacniając wydzielone zawczasu siły i środki.

Zapewnić maksymalną zdolność funkcjonowania państwa w warunkach konfliktu zbrojnego realizując niezbędne działania ochronno-obronne siłami wojsk OT

¹⁶⁰ Por. C. Rutkowski, *Obronności trochę inaczej*, Zeszyty naukowe AON, Warszawa 1996r.

¹⁶¹ Por. C. Rutkowski, A. Kasprzewski, *Sily szybkiego ...*, op.cit, s. 101-103.

Zapewnić maksymalną zdolność funkcjonowania państwa w warunkach konfliktu zbrojnego realizując niezbędne działania ochronno-obronne siłami wojsk OT i wojsk wewnętrznych (bez angażowania wojsk operacyjnych. Zablokować agresję uniemożliwiając jej rozwijanie, zagrozić rozbiciem głównych zgrupowań i przeniesieniem działań na terytorium przeciwnika. Obniżyć zdolność agresji przeciwnika poprzez uderzenia na kluczowe obiekty. Wydzielić z oddziałów i związków taktycznych SZ niezbędne siły na wypadek wznowienia agresji.

Koncepcja druga – „Średnia”

Zwiększyć ilość zadań realizowanych w osłonie strategicznej państwa, wykonując je dotychczasowymi siłami lub ze wzmocnieniem siłami wojskowymi czasu „P”. Wydzielić z zasobów SOP Zgrupowanie Operacyjne sił wojskowych i pozawojskowych, które skrycie przygotowywać do działania na wypadek konfliktu zbrojnego. Wojskowe zadania w ramach polityki odstraszenia realizować doraźnie wydzielanymi (lub zawczasu przygotowanymi) siłami.

Rozwijając niezbędne elementy SOP (wojskowe i pozawojskowe) na kierunkach zagrożonych agresją, doprowadzić zdolność i gotowość systemu do poziomu zapewniającego skuteczne przeciwstawienie się ewentualnej agresji zbrojnej. Do przygotowania dogodnych warunków prowadzenia działań militarnych angażować głównie siły pozawojskowe. Zintensyfikować działania odstraszące, prowadząc je w wymiarze wojskowym zawczasu lub doraźnie wydzielanymi siłami.

Siłami wojsk OT i wojsk wewnętrznych oraz częścią wojsk operacyjnych zapewnić zdolność funkcjonowania państwa w podstawowych dziedzinach poprzez ochronę i obronę kluczowych obiektów. Być w gotowości do załamania agresji w drodze rozbicia głównych zgrupowań i wyparcia poza granice państwa lub wykonania prewencyjnego uderzenia uprzedzającego. Zadając maksymalne straty zgrupowaniom agresora w rejonach włamań oraz wykonując uderzenia na wybrane obiekty jego systemu państwowego, w możliwie największym stopniu obniżyć zdolność kontynuowania i wznowienia agresji.

Zdolność i gotowość sił zbrojnych utrzymywać na poziomie niezbędnej wystarczalności w warunkach ewentualnego wznowienia agresji.

Główne zadania wzmocnionej osłony strategicznej państwa realizować siłami wojsk operacyjnych i OT. Skrycie podnosić zdolność i gotowość do działania w warunkach konfliktu gros SZ i pozawojskowych elementów SOP. Wojskowe zadania w ramach polityki odstraszenia realizować doraźnie wydzielanymi/lub zawczasu przygotowanymi/ siłami.

Podnieść zdolność i gotowość gros wojskowych pozawojskowych elementów SOP do poziomu niezbędnej wystarczalności wobec przewidywanej agresji. Przystąpić do realizacji powszechnych przygotowań obronnych. Sitnie wzmocnić skład zawczasu wydzielonych sił i środków wyznaczonych do prowadzenia wojskowych działań odstrasżających.

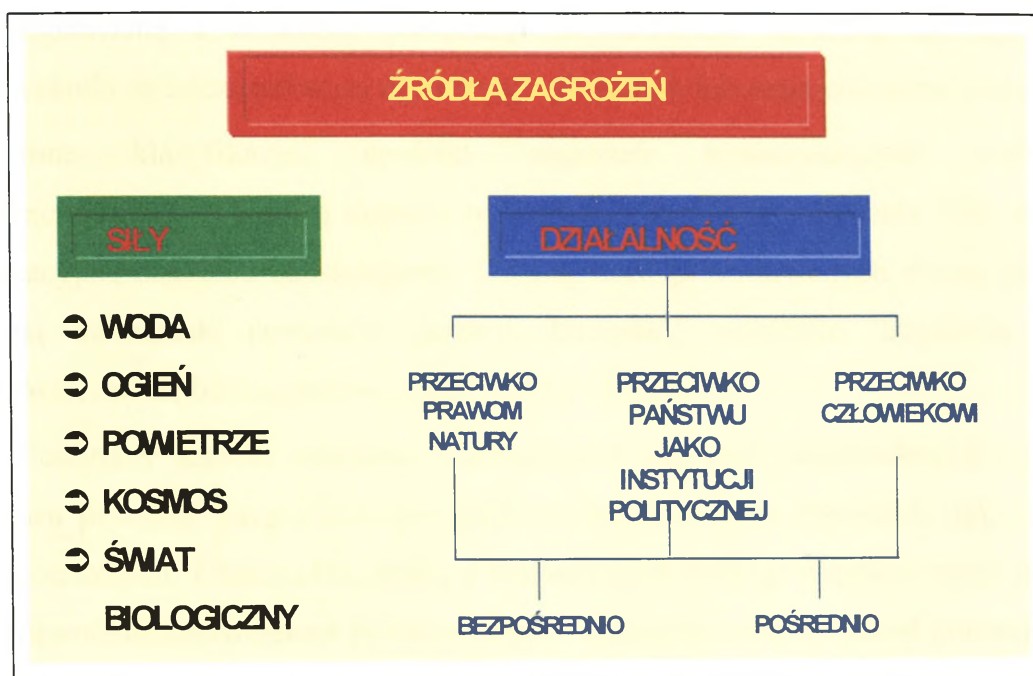
Siłami wojsk operacyjnych we współdziałaniu z wojskami OT i wojskami wewnętrznymi zapewnić maksymalną zdolność funkcjonowania państwa w podstawowych dziedzinach.

Załamać agresję kosztem jak najmniejszej utraty terenu, zadając możliwie największe straty wymusić rezygnację z kontynuowania działań zaczepnych, rozbić główne zgrupowania przeciwnika w rejonach włamań i wyprzeć Jego siły poza granice państwa. Wydzielając niezbędne zgrupowanie sił wojskowych i pozawojskowych zapewnić zdolność obronną państwa na wypadek wznowienia agresji.

Każda z przedstawionych w zarysie koncepcji działań antykrzysowych ma swoje plusy i minusy, każda może być wariantem optymalnym *w konkretnych warunkach sytuacji*.

3.4. UDZIAŁ WOJSK LĄDOWYCH W PRZECIWDZIAŁANIU ZAGROŻENIOM NIEMILITARNYM

Rozwój społeczeństw wiąże się m.in. z wyraźnym wzrostem zagrożeń o charakterze niemilitarnym. Istotną ich część stanowią zjawiska zwane katastrofami i/lub klęskami (naturalnymi lub technicznymi) u podłoża, których leżą dwa zasadnicze źródła: działalność ludzka wynikająca z rozwoju cywilizacyjnego oraz działanie sił natury.

Rys. 16. Klasyfikacja źródeł zagrożeń.

Źródło: J. Święcicki, *Ogólne zasady przygotowania sił i środków cywilnej służby zdrowia do ratowania życia i zdrowia ludzi w sytuacjach nadzwyczajnych i w czasie wojny*, AON, MZiOS, Warszawa 1996, s. 38.

Na podstawie powyższych źródeł dokonać można rozróżnienia i podziału na: katastrofy (klęski) nieantropogeniczne, zwane również naturalnymi, oraz antropogeniczne.

Do pierwszej grupy, wywołanej w większym stopniu przez czynniki niezależne od człowieka, zlicza się między innymi: powódzie, susze, cyklony, trzęsienia ziemi, wybuchy wulkanów, trąby powietrzne, lawiny, osuwiska, pożary, długotrwałe silne mrozy, a także występujący lokalnie rozwój pasożytów lub szkodników.

Natomiast do grupy drugiej, spowodowanej zamierzoną lub niezamierzoną działalnością człowieka, zaliczyć można: awarie i spowodowana nimi emisja szkodliwych gazów i cieczy (katastrofy chemiczne) lub substancji radioaktywnych (katastrofy jądrowe); długotrwałe emisje szkodliwych substancji, zanieczyszczenie wód morskich substancjami toksycznymi i radioaktywnymi, ropą naftową; wycinanie lasów na dużych obszarach; katastrofy demograficzne. Często połączenie obu grup

(antropogenicznej i nieantropogenicznej) prowadzi do katastrof ekologicznych, których skutki są odczuwalne na ogromnych obszarach lub mają charakter globalny.¹⁶²

Inne klasyfikacje, spośród zagrożeń towarzyszących rozwojowi cywilizacyjnemu wymieniają różnego typu awarie, katastrofy, skażenia TŚP, choroby cywilizacyjne, skażenia substancjami. Do zagrożeń powodowanych siłami przyrody zaliczają natomiast: powódzie, pożary, huragany, epidemie, trzęsienia ziemi, długotrwałe susze, burze gradowe, silne mrozy i śnieżyce.¹⁶³

Powyższy szeroki wachlarz różnorodnych zagrożeń niemiliatrych wydatnie zmniejsza poczucie bezpieczeństwa zarówno pojedynczych obywateli, jak i całych grup społecznych. Dlatego też, jedną z ważniejszych funkcji współczesnego państwa jest zapewnienie obywatelom podstawowych warunków ochrony przed potencjalnymi i realnymi niebezpieczeństwami. Odpowiedzią państwa na tego typu problemy i zjawiska jest tworzenie lokalnych oraz krajowych systemów ochrony ludności przed wszystkimi dającymi się przewidzieć zagrożeniami. Ich zadania związane są przede wszystkim z przeciwdziałaniem niebezpiecznym zdarzeniom, wczesnym ich wykrywaniem, przedsięwzięciami zapobiegawczymi – ochronnymi, ostrzeganiem i alarmowaniem, organizowaniem ewakuacji, podejmowaniem działań ratowniczych oraz usuwaniem skutków zdarzeń.

W realizacji tych zadań uczestniczy również system obronny państwa i jego potencjał militarny. Szeroko rozumiane misje i zadania dla Sił Zbrojnych RP, wynikające z tego obszaru problemowego, w sposób ogólny określa Strategia Bezpieczeństwa Narodowego RP:

„Zadaniem polityki i systemu obronnego państwa jest przeciwdziałanie polityczno-militarnym zagrożeniom, w tym przede wszystkim obrona terytorium Polski przed ewentualną agresją zbrojną oraz zapewnienie nienaruszalności granic, ochrona organów państwowych i instytucji publicznych oraz zapewnienie możliwości ich ciągłego funkcjonowania, ochrona ludności oraz zapewnienie jej warunków

¹⁶² W. Kitler, *Obrona Narodowa III RP. Pojęcie. Organizacja. System.*, rozprawa habilitacyjna [:] „Zeszyty Naukowe” 2002, dodatek specjalny, AON, Warszawa 2002, s. 232-233.

¹⁶³ *Operacje i zadania Wojsk Lądowych na obszarze kraju*, pod kier. nauk. A. Tomaszewskiego, AON, Warszawa 2001, s. 97-98.

przetrwania w sytuacji kryzysu lub konfliktu. System obronny odpowiedzialny jest za wykrywanie zagrożeń, kierowanie przygotowaniem obronnym w czasie pokoju, reagowanie na zagrożenia kryzysowe, obronę państwa i udział we wspólnej sojuszniczej obronie zgodnie z art. 5 TW.¹⁶⁴

„/.../ Podstawową misją Sił Zbrojnych RP w czasie pokoju jest utrzymanie sił i zdolności potrzebnych do realizacji zadań w zakresie ochrony i zapewnienia bezpieczeństwa Polski oraz udzielanie władzom cywilnym niezbędnej pomocy wojskowej, głównie w wypadku zagrożeń niemilitarnych (klęsk żywiołowych i katastrof).¹⁶⁵

Jak uczy doświadczenie, pomimo funkcjonowania w resorcie MSWiA odpowiednio przygotowanych specjalistycznych sił, w sytuacjach nadzwyczajnych do realizacji określonych zadań będą użyte także wybrane jednostki wojsk lądowych.¹⁶⁶ W trakcie podejmowania działań związanych z reakcją na zaistniałe zagrożenia uwidacznia się zwykle deficyt dostępnych sił i środków, co zmusza państwo do korzystania z wszelkich dostępnych zasobów. Bowiern w sytuacjach kryzysowych następuje niewspółmierny - do skali zagrożeń oraz posiadanych sił i środków - wzrost zapotrzebowania na działania ratowniczo-ochronne.

Dotychczasowe doświadczenia pokazują, że układ pozamilitarny nie posiada właściwie żadnej możliwości natychmiastowego zwiększenia swych zdolności w tym zakresie (poza dokonaniem manewru siłami). Innymi słowy układ pozamilitarny nie ma odpowiednich możliwości przeciwdziałania. Nie cechuje się zdolnością szybkiego zwiększenia swoich zdolności wykonawczych i reakcyjnych.

¹⁶⁴ *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego RP*, op. cit., s. 7.

¹⁶⁵ Tamże, s. 14.

¹⁶⁶ **W czasie powodzi w 1997 roku Wojska Lądowe realizowały następujący zestaw zadań:** udział w ewakuacji ludności z obszarów zatopionych i zagrożonych powodzią; budowa, umacnianie i odtwarzanie wałów przeciwpowodziowych; dostarczanie wody, lekarstw i żywności na terenach zalanych; udzielanie pomocy medycznej; dostarczanie energii elektrycznej z agregatów prądotwórczych; zabezpieczenie systemu łączności Wojewódzkich Sztabów Przeciwpowodziowych; gromadzenie oraz transport środków pomocy dla powodzian; ratowanie zabytków i dóbr kultury; usuwanie padłych zwierząt; prowadzenie rozpoznania, odkażania i dezynfekcji rejonów (obiektów) skażonych; odbudowa dróg i mostów; wsparcie działań Policji w utrzymaniu porządku na terenach zagrożonych i objętych powodzią; wydzielanie i przygotowywanie miejsc do kwaterowania powodzian oraz przekazywanie poszkodowanym żywności, kocy i odzieży.

Na tym etapie, jedynym narzędziem wyróżniającym się zdolnością szybkiej mobilizacji swojego potencjału i pozostającym w dyspozycji państwa, są Siły Zbrojne a szczególnie Wojska Lądowe (wojska operacyjne, wojska Obrony Terytorialnej). Bowiern to te wojska, oprócz dyspozycyjności oraz zdolności mobilizacji swojego potencjału, dysponują możliwościami wykonawczymi przydatnymi w sytuacjach kryzysowych wynikłych z zagrożeń niemilitarnych, jak prowadzenie akcji ratunkowych, ochronnych, ewakuowania, prac inżynieryjnych, odkażania, pomocy medycznej, wsparcia logistycznego.

Stwierdzić można zatem, że ogólny zakres zaangażowania wojsk lądowych w reagowaniu kryzysowym na zagrożenia niemilitarne obejmować będzie zadania związane z ratownictwem, likwidacją skutków klęsk żywiołowych i katastrof oraz zabezpieczeniem sprawnego funkcjonowania państwa i jego organów kierowania (zob. rys. 17).

Rys. 17 Ogólny zakres zadań wojsk lądowych na obszarze kraju

Źródło: oprac. własne na podstawie: *Operacje ...*, op.cit., s. 117.

Szczegółowy zakres zadań Wojsk Lądowych, w zakresie działań niemilitarnych, może objąć następujące grupy zadań:

Tabela 11. Działania niemilitarne Wojsk Lądowych

Charakter zadań	Wyszczególnienie	Uwagi
<p>❶ Zadania związane z akcjami o charakterze ratowniczym:</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ewakuacja ludności z terenów zalewanych lub objętych pożarem, a także obszarów zagrożonych. 2. Udział w lokalizowaniu ognisk oraz pożarów przestrzennych. 3. Torowanie dróg i wykonywanie przejść w terenach objętych pożarami; 4. Dostarczanie sprzętu oraz żywności dla ludności zalanych terenów. 5. Organizowanie punktów przejściowych dla poszkodowanej ludności. 6. Udzielanie pierwszej pomocy medycznej poszkodowanym. 7. Wytaczanie dróg (szlaków) ewakuacji w rejonach objętych powodzią. 8. Dozorowanie zabezpieczeń zbiorników wodnych. 9. Wykonywanie dodatkowych ujęć wodnych. 10. Ograniczanie rozprzestrzeniania się powodzi (budowa i naprawa wałów przeciwpowodziowych, rozbijanie kryz itp.) 	<p>Zadania tej grupy wykonywane będą przede wszystkim w przypadku wystąpienia: katastrof i klęsk żywiołowych (powódzie, pożary).</p>
	<ol style="list-style-type: none"> 1. Izolowanie i blokowanie terenu skażonego; 2. Rozpoznawanie terenu skażonego; 3. Udzielanie pierwszej pomocy medycznej i specjalistycznej; 4. Wyszukiwanie i segregowanie ludzi porażonych; 5. Ewakuacji porażonej ludności z terenu skażonego; 6. Udział w prowadzeniu dezaktywacji, dezynsekcji i odkażaniu ludzi i sprzętu; 7. Organizacja punktów żywienia i punktów kontaktowych dla ewakuowanej ludności; 8. Organizacja i prowadzenie pomocy technicznej, włącznie z ewakuacją uszkodzonego sprzętu; 9. Ograniczanie emisji i rozprzestrzeniania skażeń. 	<p>Zadania tej grupy wykonywane będą przede wszystkim w przypadku wystąpienia: skażeń promieniotwórczych; skażeń chemicznych; zastosowania broni biologicznej; powodzi lub innych katastrof żywiołowych; katastrof budowlanych</p>
<p>❷ Zadania o charakterze rozjemczym i oczyszczającym:</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Rozminowanie terenu i obiektów oraz rozbrajanie innych ładunków wybuchowych. 2. Niwelowanie i zmniejszanie skutków chemicznych skażeń środowiska. 3. Oddzielanie zważnionych stron w przypadku utworzenia specjalnych stref rozdzielających oraz prowadzenie mediacji. 	

oczyszczającym:

oraz prowadzenie mediacji.

4. Ochranianie ludności (rejonów) przed jakąkolwiek przemocą.
5. Oczyszczanie terenów dotkniętych kłeskami żywiołowymi.

3 Zadania o charakterze porządkowo-ochronnym:

1. Ochrona obiektów ważnych dla sprawnego funkcjonowania systemu bezpieczeństwa i obronności.
2. Ochrona i obrona tras przegrupowania sztabów i wojsk w okresie zagrożenia;
3. Izolowanie rejonów stanowiących zagrożenie dla życia ludzkiego.
4. Ochrona zakładów przemysłowych i tras przewozu środków niebezpiecznych przed atakami grup terrorystycznych i przestępczych;
5. Ochrona sieci telekomunikacyjnych przed zakłóceniami będącymi następstwem kłesk żywiołowych i katastrof lub celowych działań destrukcyjnych.
6. Izolowanie (blokowanie) określonych zbiorowisk ludzkich, mogących powodować niepokoje i zamieszki;
7. Ochrona (izolowanie) rejonów zniszczeń lub będących wynikiem awarii i katastrof.
8. Osłona i izolowanie rejonów objętych skażeniami.

4 Zadania o charakterze prewencyjno-zabezpieczającym:

1. Systemowa i kompleksowa analiza sytuacji mogących powodować katastrofy i klęski żywiołowe;
2. Ustawiczne zbieranie, przetwarzanie, opracowywanie i dystrybucja danych służących przeciwdziałaniu wszelkim zagrożeniom.
3. Udział w przygotowaniu (opracowywaniu) planów działania w odpowiednich stanach zagrożeń.
4. Stały udział w systemie wykrywania skażeń.
5. Ustawiczny udział w systemie ostrzegania i alarmowania ludności.
6. Współdziałanie w planowaniu ewakuacji ludności oraz przygotowaniu rejonów ewakuacji.
7. Analizowanie możliwości wykorzystania infrastruktury i zapasów dla potrzeb ewakuacji i zaopatrywania poszkodowanych.
8. Udział w zaopatrywaniu właściwych służb cywilnych w niezbędny sprzęt ratunkowo-ewakuacyjny.
9. Udział w procesie szkolenia różnych służb do akcji ratowniczych.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Operacje i zadania Wojsk Lądowych na obszarze kraju*, pod kier. A. TOMASZEWSKI, AON, Warszawa 2001, s. 144-149.

Do sił, które Wojska Lądowe mogą wydzielić do realizacji powyższych zadań zaliczyć należy przede wszystkim specjalistyczne jednostki wojsk operacyjnych, głównie pododdziały i oddziały: medyczne, obrony przeciwchemicznej, inżynieryjne, logistyczne (przykładowy zakres użycia i działania Wojsk Inżynieryjnych w ramach wsparcia działań ratowniczych oraz usuwania skutków katastrof i klęsk żywiołowych przedstawia załącznik nr 5). Ponadto, swoje zadania wykonywać będą również wydzielone pododdziały ogólnowojskowe wojsk operacyjnych oraz Obrony Terytorialnej.

Dokonując generalizacji przedstawionych powyżej zadań stwierdzić można, że udział wojsk lądowych w operacjach ratowniczych może przybrać formę: rozpoznania zagrożeń; usuwania skutków zniszczeń i skażeń; ratowania oraz ewakuacji ludzi, zwierząt oraz mienia; pomocy wysiedlonym i uciekinierom; udzielania podstawowej pomocy medycznej; dostarczania żywności i środków pierwszej pomocy; ochrony obiektów i urządzeń przed zniszczeniem; utrzymywania i odbudowy infrastruktury; ochrony osób i mienia; gaszenia pożarów, głównie lasów i torfowisk; odśnieżania szlaków komunikacyjnych; rozpoznania, lokalizacji i likwidacji skutków awarii przemysłowych;

Analiza literatury problemu oraz działań podejmowanych w praktyce wskazuje, iż udział Wojsk Lądowych w przeciwdziałaniu zagrożeniom niemilitarnym i powodowanym przez nie sytuacjom kryzysowym, nie będzie ograniczał się tylko i wyłącznie do obszaru kraju. Zadania, w tym zakresie pododdziały specjalistyczne Wojsk Lądowych realizować również będą na terytorium innego sojusznika oraz poza obszarem Sojuszu. Działania tego typu stanowiąc będą, zatem istotny składnik przyszłych operacji reagowania kryzysowego.

Rozdział 4. PRGONOZY ZMIAN W REAGOWANIU KRYZYSOWYM (PRZECIWDZIAŁANIU SYTUACJOM KRYZYSOWYM)

Analizę dających się przewidzieć przyszłych zmian w reagowaniu kryzysowym należy rozpocząć od refleksji nad możliwymi wizjami i scenariuszami rozwoju ładu światowego, a konkretnie związanych z nimi sposobów rozwiązywania sprzeczności, sporów oraz konfliktów społecznych. Spośród dwóch zasadniczych podejść do tego problemu, a mianowicie „polityki dla pokoju” i „polityki dla wojny”, tą pierwszą należy uznać za zasadniczą i dominującą w perspektywie kilku, kilkunastu lat. W związku z tym nie należy spodziewać w najbliższej dekadzie (lub dwóch) gwałtownego zmniejszenia ilości wojen oraz konfliktów zbrojnych na świecie. Można orzec, że w tym obszarze nie dokonają się żadne zmiany ilościowe, lecz z całą pewnością nastąpią zasadnicze zmiany jakościowe.

Wśród wielu teoretyków wojskowości istnieje duża zgodność, co do stwierdzenia, że na przestrzeni dziejów wojny i konflikty zbrojne nieustannie zmieniają się, co do swej formy i treści, a jedynie *constans* pozostaje istota wojny.

Jakie zatem są charakterystyczne cechy współczesnych, a także przyszłych (z perspektywy kilkunastu lat) wojen i konfliktów zbrojnych? Czym różnią się stare wojny od nowych? Jak twierdzi B. Balcerowicz zasadnicze różnice kryją się w obszarze celów wojny (konfliktu zbrojnego), metod prowadzenia działań, sposobów i źródeł ich finansowania (zasilania) oraz stosowanych form przemocy.

„W wojnach wcześniejszych cele wynikały wyraźnie z geopolityki lub ideologii, podczas gdy w wielu wojnach nowych skupiają się na uzyskaniu (lub ugruntowaniu) w nowy sposób pojmowanej tożsamości politycznej. /.../ nowa, polityczna tożsamość – jako cel wojny – nie koniecznie jest zorientowana na budowanie własnego państwa. /.../ Charakterystycznym celem działań wojennych jest

osiągnięcie pełnej kontroli nad określonym terytorium przez pozbycie się ludności o innej tożsamości.”¹⁶⁷

Nowe wojny charakteryzują się dominacją zaczerpniętych ze strategii przeciwpartyzanckich (przeciwpowstańczych) technik destabilizacji, szerzenia strachu i nienawiści. Inna, w odniesieniu do starych wojen, jest również organizacja walczących jednostek (sił zbrojnych), gdzie klasyczna zhierarchizowana struktura wojskowa praktycznie należy już do rzadkości. Dominować zaczynają struktury zdecentralizowane, występujące w sposób skoordynowany jedynie w określonych sytuacjach (od konfrontacji do konfrontacji).¹⁶⁸ Jak podkreśla B. Balcerowicz „/.../ czynnikiem, który wyraźnie odróżnia nowe wojny od starych, jest nowa, zglobalizowana ekonomia wojenna – sposób finansowania walczących stron. /.../ Swoistą normą bywa „samofinansowanie się” jednostek walczących przez rabunki, handel czarnorynkowy, organizowaną na własną rękę pomoc z zewnątrz.”¹⁶⁹ W tym ostatnim przypadku zaszły zmiany, które dotyczą zwiększenia ilości podmiotów zasilających. Obecnie głównym źródłem pomocy zewnętrznej (zasilenia) nie są już tylko państwa. Ogromną rolę w tym względzie zaczynają odgrywać diaspory, uchodźcy oraz zideologizowane organizacje międzynarodowe.¹⁷⁰

Wiele ciekawych i wartościowych wniosków, w odniesieniu do rozpatrywanych problemów, dostarcza kampania antyterrorystyczna w Afganistanie. Zdaniem B. Balcerowicza, początkowy okres działań (I faza) nosił znamiona oraz cechy wojny w starym stylu. Jednakże, druga faza wypełniona operacją przeciwpartyzancką, przechodzącą w operację utrzymania pokoju, jednoznacznie kwalifikuje działania w Afganistanie do kategorii „poniżej progu wojny.”¹⁷¹

Spojrzenie na tą kampanię z innego punktu widzenia, a mianowicie przez pryzmat asymetrii i działań asymetrycznych, pozwala zakwalifikować ją do jeszcze

¹⁶⁷ B. Balcerowicz, *Wojna. Kwestie nie tylko terminologiczne*, „Myśl Wojskowa” 2003 nr 3, s. 70-71.

¹⁶⁸ Por. tamże, 70-72.

¹⁶⁹ Tamże, s. 72.

¹⁷⁰ Por. tamże, s. 72.

¹⁷¹ Por. tamże, s. 68.

innej, zupełnie nowej kategorii – wojen asymetrycznych.¹⁷² Jej powstanie wiąże się m.in. z efektem coraz większego „rozmywania się” klasycznych podziałów konfliktów zbrojnych.

Termin ten pojawił się w literaturze fachowej w latach 90. na kanwie dyskusji prowadzonej w USA nad adekwatnością kierunku rozwoju potencjału militarnego tego państwa po zakończeniu „zimnej wojny”.

Określono nim taki konflikt zbrojny, kiedy państwo i jego siły zbrojne konfrontowane są z przeciwnikiem, którego cele, organizacja, środki walki i metody działania nie mieszczą się w konwencjonalnym pojęciu wojny. Strona walcząca w konflikcie asymetrycznym nie podejmuje bezpośredniej konfrontacji na polu walki z wojskami przeciwnika. Dąży do zadania mu dotkliwego ciosu, posługując się metodami niekonwencjonalnymi, takimi jak: terroryzm (w tym z użyciem broni masowego rażenia), walka psychologiczna (atak na morale liderów i społeczeństwa przeciwnika), walka informacyjna (atak informatyczny), walka ekonomiczna (destabilizacja systemu finansowego i giełdowego).

Podmiotem wojny asymetrycznej nie musi być państwo, może nim być każda zorganizowana grupa ludzi (polityczna, religijna, kryminalna, ideologiczna, ekologiczna), których łączą określone cele.

Wojna asymetryczna nie zna pojęcia pola walki, frontu, odbywa się w rozproszeniu, bez zachowania ciągłości geograficznej i chronologicznej. Strona angażująca się w tę wojnę posługuje się dla osiągnięcia zamierzonego celu wszelkimi dostępnymi instrumentami.¹⁷³

Typowe działania asymetryczne, które mogą być podejmowane w okresach zwiększonego napięcia, organizowania ataków terrorystycznych, w wojnach partyzanckich i w otwartych konfliktach, polegają na:

- wprowadzaniu zamieszania lub obezwładnianiu w wybranym czasie, kluczowych elementów infrastruktury cywilnej lub wojskowej przeciwnika;

¹⁷² Poniższe rozważania na temat wojny asymetrycznej oparte zostały o: K. Piątkowski, *Wojna nowego typu?*, „Polska w Europie”, Fundacja „PwE”,

¹⁷³ Tamże.

- ✦ uniemożliwianiu przeciwnikowi (opóźnianiu) rozwinięcia jego wojsk w okresie otwartego konfliktu;
- ✦ zrywaniu interoperacyjności w celu utrudnienia prowadzenia działań koalicyjnych;
- ✦ osłabianiu skuteczności wojskowej przeciwnika, zwłaszcza przez ograniczanie możliwości użycia techniki przed i w trakcie prowadzenia działań bojowych;
- ✦ zwiększaniu kosztów operacji w wymiarze politycznym oraz zaangażowaniu zasobów ludzkich i materiałowych;
- ✦ ograniczaniu tempa prowadzenia operacji;
- ✦ uniemożliwianiu przeciwnikowi osiągnięcia przewagi informacyjnej i prawidłowej oceny sytuacji bojowej;
- ✦ osłabianiu poparcia politycznego udzielanego przeciwnikowi przez jego sojuszników.

Różnorodność środków asymetrycznych będących w dyspozycji potencjalnego przeciwnika jest obecnie bardzo duża, a w przyszłości prawdopodobnie jeszcze się zwiększy. Mogą one obejmować następujące elementy: walkę informacyjną (information warfare - IW); broń masowego rażenia BMR; broń radiologiczną (radiological weapons - RW); technikę antysatelitarną (anti-satellite technology - ASAT); tanie uzbrojenie i amunicję; broń obezwładniającą (non-lethal weapons - NLW), środki antymateriałowe, broń psychotroniczną, broń etniczną, środki walki wpływające na środowisko naturalne (environmental warfare -EW), broń geofizyczną.

W opinii K. Piątkowskiego do charakterystycznych cech wojny asymetrycznej należą¹⁷⁴:

Cele. Prowadzący wojnę asymetryczną nie ogranicza ataku do potencjału militarnego przeciwnika, z założenia uznając za cel całość jego terytorium, społeczeństwa i zasobów. Nadaje to wojnie asymetrycznej charakter *ex definitione* całkowicie totalny. Atakujący nie uznaje żadnych ograniczeń prawnych ani etycznych,

¹⁷⁴: K. Piątkowski, *Wojna ...*, op.cit.

zaś wartość celu każdego uderzenia mierzona jest tym, jak bolesne okaże się ono dla przeciwnika. Preferowane są cele spektakularne, których porażenie łączy się z wywołaniem jak największego efektu psychologicznego.

Organizacja. Wojny asymetrycznej nie muszą prowadzić siły zbrojne. Bez względu na to, czy jest ona inspirowana, wspierana lub prowadzona przez jakieś państwo lub na jego zlecenie, wykonawcą uderzeń asymetrycznych są grupy zakonspirowane na terytorium przeciwnika. Nie ma mowy o noszeniu mundurów; przeciwnie, dąży się do możliwie najpełniejszego rozmycia się w atakowanym społeczeństwie. Skuteczne prowadzenie działań asymetrycznych na większą skalę wymaga znacznego wysiłku organizacyjnego. Konieczność pozyskiwania i przetwarzania informacji wywiadowczych, szkolenia, koordynacji przygotowań oraz ochrony własnego personelu powoduje, że niezbędne staje się wsparcie ze strony wyspecjalizowanych struktur, np. służb wywiadowczych. Trudno byłoby też zorganizować i prowadzić działania asymetryczne bez oparcia o terytorium i znaczne zasoby finansowe. W obecnym świecie takiego wsparcia może udzielić tylko inne państwo lub grupa państw.

Technika. Bronią w wojnie asymetrycznej może być wszystko. Prowadzący takie działania mogą się posłużyć uzbrojeniem konwencjonalnym (broń strzelecka, materiały wybuchowe, przenośne wyrzutnie rakiet, moździerze), bronią masowego rażenia (przenośne ładunki jądrowe, preparaty chemiczne, zarazki), a także środkami niekonwencjonalnymi (samolot pasażerski, samochód-pułapka, eksplodujące instalacje przemysłowe, wywołana powódź etc.). Dobór broni zależy od jej dostępności i skuteczności. Działania asymetryczne są ułatwione na terenie państw rozwiniętych gospodarczo, gdzie rozbudowana infrastruktura komunikacyjna oraz dostępność rozmaitych cywilnych urządzeń technicznych umożliwia nieustającą dywersyfikację sposobów i środków uderzenia oraz bezpieczną łączność pomiędzy poszczególnymi grupami.

Metody działania. Im dany sposób działania ma mniej wspólnego z prowadzeniem konwencjonalnych operacji wojskowych, tym większe jest prawdopodobieństwo, że zostanie wykorzystany przez podmiot prowadzący działania asymetryczne. Upodobnienie się do przeciwnika lub rozmycie w jego społeczeństwie,

nieprzestrzeganie reguł i konwencji, skrytość, zmienność i zaskoczenie są kluczowymi elementami wojny asymetrycznej. Prowadzący wojnę asymetryczną będą odwoływać się do metod i procedur znanych z działalności służb specjalnych, sił partyzanckich, zorganizowanych struktur kryminalnych i sekt religijnych oraz stosować dowolną ich kombinację.

Zasięg. W przeciwieństwie do "zwykłych" działań terrorystycznych, wojna asymetryczna wyróżnia się skalą i zasięgiem działania. Nie jest on ograniczony geograficznie – przeciwnik jest atakowany zarówno na swoim terytorium, jak też w każdym punkcie globu, gdzie znajdują się jego obywatele lub zasoby. To samo dotyczy skali działań – z założenia mają być intensywne.

Specyfikę wojen asymetrycznych, a szczególnie asymetrycznych zagrożeń dla rozwiniętych państw przemysłowych warunkuje wiele czynników, przede wszystkim nieprzystawalność potencjałów, powodująca asymetrię działań. Siły zbrojne znacznej liczby państw mimo posiadanych najnowszych generacji uzbrojenia stają się mało efektywne w działaniach asymetrycznych. Posiadana broń jest w stanie skutecznie zwalczać wszelkiego rodzaju tradycyjne uzbrojenie potencjalnego przeciwnika (jego czołgi, samoloty i okręty), pozostaje jednak w dużej mierze całkowicie nieprzydatna do walki z porwaczami samolotów pasażerskich lub grupą osób zatruwających wodociągi jednocześnie w dwudziestu dużych miastach. Infrastruktura strony prowadzącej wojnę asymetryczną jest zakonspirowana, rozproszona albo wtopiona w infrastrukturę państwa gospodarza lub wroga, przez co jest mało podatna na uderzenia bronią precyzyjnego rażenia. Wartość takich celów jest zazwyczaj niewspółmiernie niska w stosunku do kosztów uzbrojenia wykorzystywanego do ich niszczenia. W efekcie siły zbrojne państwa uprzemysłowionego są w stanie atakować cele przeciwnika, ale ze względnie małą efektywnością, ponosząc ogromne koszty. Przeciwnik natomiast, który nie ma szans na zniszczenie potencjału militarnego uprzemysłowionego państwa, może mu zadać dotkliwe, często wręcz upokarzające ciosy.

Drugim poważnym zagrożeniem dla państw rozwiniętych jest łatwość prowadzenia wojny asymetrycznej. Nowoczesna infrastruktura teleinformacyjna, anonimowy obieg finansowy, swoboda przemieszczania się oraz słabe mechanizmy

kontroli (tj. cechy na stałe wpisane w strukturę liberalno-demokratycznego państwa rynkowego) sprzyjają przygotowaniu i przeprowadzaniu operacji asymetrycznych. Sprzymierzeńcami żołnierzy wojny asymetrycznej są Internet i telefonia komórkowa, umożliwiające błyskawiczną komunikację i zapewniające im anonimowość, podobnie jak giełda kapitałowa, która umożliwia pozyskiwanie środków na działalność, a także swoboda poruszania się i wypowiedzi oraz znikoma kontrola policyjna.

Trzecie zagrożenie ma charakter społeczny. Postindustrialne społeczeństwa państw zachodnich nie są odporne na przemoc. Właściwe im konsumpcyjny tryb życia, indywidualizm, afirmacja komfortu, dostatku i przyjemności oraz względna obojętność na uczucia patriotyczne powodują gwałtowne wahania nastrojów opinii publicznej, jej demobilizację i podatność na naciski na rzecz działań wychodzących naprzeciw znanym lub domniemanym oczekiwaniom przeciwnika.¹⁷⁵

Katalog powyższych „nieklasycznych” zagrożeń rozszerzyć można o zbiór różnych trendów, wyzwań i wynikających z nich -pośrednio lub bezpośrednio - szeregu zagrożeń, które generować mogą zjawiska kryzysowe. Zaliczyć do nich można:¹⁷⁶

- ✚ USA zachowają prymat polityczny, wojskowy i kulturowy, odgrywając przywódczą rolę w kształtowaniu środowiska międzynarodowego; może stanowić to zarzewie oraz źródło przyszłych konfliktów z potencjalnymi kontrkandydatami do tej pozycji;
- ✚ Rozwojowi znacznej części świata towarzyszyć będzie wzrost zróżnicowania dochodów i istnienie rozległych stref ubóstwa; już uwidacznia się podział na bogatą Północ oraz biedne Południe;
- ✚ Nowe technologie będą zarówno łączyć, jak i dzielić świat, pojawią się nowe dylematy, które będą rzutować na bezpieczeństwo. Mamy już tego przykłady: genetyka, klonowanie, eutanazja, kara śmierci itp.
- ✚ Trwać będzie proliferacja broni masowego rażenia (BMR) i broni masowych zakłóceń (BMZ) w stosunkach międzynarodowych.

¹⁷⁵ Tamże.

¹⁷⁶ C. Rutkowski, „Zeszyty naukowe”, Nr 3 (40), AON, Warszawa 2000, str. 18;

- ✚ Spektrum zagrożeń będzie się stale rozszerzać. Będą one coraz mniej przewidywalne i trudniejsze do neutralizacji. Pojawią się nowe siły i koalicje. Na scenie światowej będzie się zwiększać liczba i rola aktorów niepaństwowych.
- ✚ Zagrożenia bezpieczeństwa będą coraz częściej powstawać poza sferą czysto wojskową.
- ✚ Należy spodziewać się konfliktów na podłożu kulturowym (konfliktów między cywilizacjami);
- ✚ Interwencje militarne będą dokonywane mniejszymi siłami.
- ✚ Środowisko bezpieczeństwa wyłaniające się w pierwszych dekadach XXI wieku wymagać będzie od państw i ich sił zbrojnych bardzo zróżnicowanych zdolności militarnych oraz zmuszać państwa do ścisłej militarnej współpracy między sobą.

Sądzić należy, w świetle przedstawionego katalogu różnorodnych zjawisk, że przyczyny i symptomy powstawania zagrożeń militarnych nie ulegną znaczącym zmianom i będą w głównej mierze ulokowane poza obszarem militarnym. Nie oznacza to wcale zaniku pośrednich i bezpośrednich zagrożeń militarnych. Wielu specjalistów i ekspertów, zarówno stosunków międzynarodowych, jak i nauk wojskowych twierdzi, iż w perspektywie kilkunastu, kilkudziesięciu lat obecna sytuacja militarna w otoczeniu Polski wydaje się nie do utrzymania. Za czynnik bezpośrednio oddziałujący na jej zmianę należy uznać chociażby duże prawdopodobieństwo przewyciężenia przez Rosję ekonomicznej zapaści, umożliwiające jej zintensyfikowanie dążeń do odzyskania w Europie Środkowo - Wschodniej pozycji utraconych na początku lat 90. wraz z rozpadem Związku Sowieckiego.

Jak więc kształtować się może sytuacja militarna w bliższym i dalszym otoczeniu Polski, w perspektywie najbliższych 15-20 lat? Spośród wielu scenariuszy interesująca wydaje się analiza zaprezentowana podczas seminarium nt.: „Misje,

funkcje i zdolności operacyjne Sił Zbrojnych RP – 2025”¹⁷⁷, a zorganizowanym przez Zarząd Strategiczny SG WP w dniu 23.05.02.

Zgodnie z jej treściami, w najbliższych latach armia rosyjska nie będzie jeszcze zdolna do prowadzenia operacji zaczepnych na europejskim teatrze działań wojennych, jednakże zachowała podstawy do odbudowy dawnego potencjału. Związki taktyczne w okręgach wojskowych sytuowanych na europejskim kierunku operacyjnym nie są od kilku lat likwidowane lecz przekształcane (skadrowane bądź zamienione w bazy przechowywania sprzętu i uzbrojenia) w oczekiwaniu na poprawę sytuacji ekonomicznej. Za przykład mogą tu służyć jednostki w obwodzie kaliningradzkim, liczące obecnie 12 - 15 tys. żołnierzy, które po przeprowadzeniu mobilizacyjnego rozwinięcia (w oparciu o skadrowane struktury i sprzęt zmagazynowany na miejscu) mogą utworzyć silny (ok. 60 tys. żołnierzy) korpus zmechanizowany.

Rosyjscy wojskowi pogodzili się z utratą strategicznego parytetu w siłach jądrowych ze Stanami Zjednoczonymi i próbują dostosować się do nowej sytuacji. Przejawem nowego myślenia jest przygotowywany renesans zlikwidowanych na mocy traktatu INF z 1987 r. rakiet średniego i krótszego zasięgu, stanowiący swoistą odpowiedź na budowę przez Amerykanów nowego systemu obrony przeciwrakietowej, jak również powrót taktycznej broni jądrowej, którą należy rozpatrywać jako de facto broń pola walki. O ile rosyjska strategiczna broń jądrowa nie stanowi dla kontynentu europejskiego realnego zagrożenia (użycie jej przeciwko tak małemu i stosunkowo bliskiemu obszarowi jest strategicznie bezsensowne i ekonomicznie nieopłacalne), o tyle powrót broni średniego i krótszego zasięgu (na którą w najbliższych latach będzie Rosję stać), stwarza dla sąsiadów FR poważne zagrożenie.

Osobną sprawą pozostaje dalsza autonomizacja struktur siłowych i zdobywanie coraz szerszych wpływów w szeregach rosyjskiej przez pokolenie bezideowe, dbające przede wszystkim o własne interesy. Paradoksalnie wraz z wykruszeniem starej kadry

¹⁷⁷ Do przeprowadzenia analiz i ocen rozwoju sytuacji militarnej i jej ogólnych uwarunkowań, wykorzystano wnioski A. Wilk z Ośrodka Studiów Wschodnich.

ułatwi to Rosji przejście do armii kontraktowo - zawodowej, de facto zaciężnej. Uzależniona jedynie od poziomu finansowania struktura będzie stanowiła niezwykle groźne narzędzie zarówno polityki wewnętrznej, jak i zewnętrznej. Trudno w chwili obecnej ocenić, czy pozostanie ona w pełni lojalna wobec władz federalnych (już w połowie lat 90. uwidocznił się w rosyjskich siłach zbrojnych podział na jednostki na żołdzie państwa i jednostki na żołdzie kilku najpotężniejszych regionów, tzw. patronackie). Niezależnie od postępów tworzenia armii zaciężnej, należy się liczyć z upowszechnieniem procedury wykorzystywania przez poszczególnych rosyjskich dowódców podległych im jednostek, w charakterze siłowego wsparcia prowadzonych przez nich interesów (handel bronią, ropą, narkotykami i kawiozem).

W perspektywie dwóch dekad nie można wykluczyć podjęcia przez Rosję siłowej próby zmiany status quo. Rozwój wypadków będzie uzależniony od postępów rozkładu Sojuszu Północnoatlantyckiego, który obecnie zaczyna się przekształcać w organizację bezpieczeństwa zbiorowego (należy podkreślić, że Traktat Waszyngtoński nigdy nie gwarantował przyścia napadniętemu sojusznikowi z pomocą zbrojną) i integracji w ramach Unii Europejskiej, której kierunek rozwoju pozostaje w obliczu wzrostu w Europie Zachodniej fali nacjonalizmów wielką niewiadomą. W wariancie optymistycznym oznaczałoby to powrót zimnej wojny między Wschodem i Zachodem, bądź umocnienie europejskiego „koncertu mocarstw” (Francja, Niemcy i Rosja), w pesymistycznym wojnę na dużą skalę o tle politycznym podobnym do I Wojny Światowej. Niezależnie od wariantów należy się liczyć ze zwasalizowaniem bądź wchłonięciem przez Rosję Ukrainy. W tym drugim przypadku prawdopodobny jest konflikt zbrojny, do którego pretekstem byłaby np.: ochrona praw mniejszości rosyjskiej, i/lub zbrojne powstanie na Ukrainie Zachodniej. Działania wojenne na tym obszarze mogłyby objąć przygraniczne rejony Polski. W dalszej kolejności nie można wykluczyć nacisków na Litwę i Polskę, w których jako pretekst mogłaby posłużyć sytuacja obwodu kaliningradzkiego (zbrojna deblokada obwodu jest od 1999 r. elementem ćwiczeń rosyjsko-białoruskich).

W wyniku uderzenia przez Stany Zjednoczone i ich sojuszników na Afganistan oraz przygotowań do ataku na Irak, walka z terroryzmem uległa swoistej dewaluacji, stając się kamuflażem dla różnego rodzaju działań, z czystkami etnicznymi włącznie.

Równocześnie zaczęło spadać zainteresowanie mocarstw udziałem w nie przynoszących wymiernych korzyści misjach sił pokojowych. W rozpatrywanej perspektywie czasowej nie należy liczyć się jednak z powstaniem nowych ognisk konfliktów, co najwyżej z ożywieniem starych.

Zapoczątkowana redukcja sił międzynarodowych na Bałkanach niewątpliwie ułatwi zwaśnionym stronom przejście do rozwiązań siłowych. Kraje zachodnie, które stały się zakładnikiem wcześniejszej polityki ustępstw wobec bośniackich muzułmanów i Albańczyków, mają w gruncie rzeczy niewielkie pole manewru. Sytuacja ta może doprowadzić do poważnej destabilizacji w regionie, ze zbrojnymi konfliktami włącznie. W najbliższej perspektywie najbardziej niestabilna i grożąca ponownym wybuchem walk wydaje się sytuacja w Macedonii, przy czym inicjatywę zmiany *status quo* za pomocą rozwiązań siłowych wykazują zarówno bojownicy o „Wielką Albanię”, jak i władze macedońskie, dążące do przywrócenia sytuacji przed marca 2001 roku.

Nie wydają się realne likwidacja parapaństw (zarówno na drodze negocjacji, jak i siłą) oraz uregulowanie konfliktów, które umożliwiły ich powstanie. Należy również sądzić, że z biegiem czasu konflikty te będzie rozwiązać jeszcze trudniej, gdyż separatystyczne reżimy stosują politykę faktów dokonanych (np. przeprowadzając wybory), a w parapaństwach zachodzą trudno odwracalne zmiany demograficzne. Konflikt najstarszy – w Górnym Karabachu – można porównać do grecko - tureckiego sporu o północny Cypr. Równie mało prawdopodobne wydaje się rychłe rozwiązanie konfliktów na Kaukazie Północnym, przede wszystkim zakończenie wojny w Czeczenii, które z kolei upodobniają się do bliskowschodniego i północno - irlandzkiego (istotną rolę w ich aktywizacji nadal odgrywają rosyjskie struktury siłowe).

Konflikty na Bałkanach i Kaukazie pozostaną nierozwiązane i będą narastały do czasu oswojenia się społeczności międzynarodowej z koniecznością przeprowadzenia zmian ustalonych w 1945 r. granic i dostosowania ich do realiów etnicznych (odmiennie niż w Azji Środkowej, gdzie już w chwili obecnej państwa silne: Chiny i Uzbekistan, wymuszają korekty granic na słabszych sąsiadach). W praktyce będzie to oznaczało likwidację Bośni i Hercegowiny, uznanie niepodległości Kosowa lub zgodę

na powstanie „Wielkiej Albanii” (co wiązałoby się nie tylko z podziałem Macedonii, ale również z możliwością naruszenia integralności terytorialnej będącej w NATO Grecji) oraz uznanie niepodległości parapaństw z obszaru byłego Związku Sowieckiego.

Głównym polem zaangażowania militarnego mocarstw staną się prawdopodobnie przybierające na sile konflikty w Azji Środkowej, przy czym ich istotę stanowiła będzie nie walka o dostęp do złóż surowców energetycznych, lecz o dostęp do wody, której regionalne źródła znajdują się w większości w stojącym na krawędzi wojny domowej Kirgistanie. W przypadku dalszego zaostrzenia się sytuacji wewnętrznej w Afganistanie pomne doświadczeń radzieckich z lat 80. Stany Zjednoczone przypuszczalnie pozostaną bierne, skupiając się na ochronie wybranych punktów. Natomiast inne państwa (Iran, Pakistan, Rosja i Uzbekistan, być może także Chiny, Indie i Turcja) zaczną udzielać wsparcia konkretnym ugrupowaniom afgańskim, co w efekcie może doprowadzić do stopniowego podziału Afganistanu na „kantony” (sytuacja zbliżona do panującej w Demokratycznej Republice Kongo, Sierra Leone czy w Somalii).

Na podstawie przeprowadzonych rozważań można stwierdzić, że określone powyższej – oczywiście w sposób ogólny – różnego typu wyzwania i zagrożenia oddziaływać będą w sposób pośredni, jak i bezpośredni na bezpieczeństwo oraz stabilność sytuacji w Polsce. Podkreślają również potrzebę ciągłej weryfikacji strategii oraz koncepcji działania międzynarodowych organizacji odpowiedzialnych za pokój i bezpieczeństwo na świecie oraz w regionie (NATO, UE i ONZ), jak również konieczność stałej weryfikacji i opracowanie nowych koncepcji oraz sposobów wykorzystania sił lądowych w sytuacjach kryzysowych.

Skuteczne reagowanie na zagrożenia, a szczególnie różnego typu zagrożenia asymetryczne, wymaga zarówno określonych zamian koncepcyjnych i doktrynalnych, ale także posiadania odpowiedniego potencjału i zestawu zdolności wojskowych, umożliwiających prowadzenie specyficznych operacji, często na odległych teatrach działań. Między innymi dlatego, w ostatnich latach w rozważaniach nad prognostycznymi kierunkami zmian w reagowaniu kryzysowym pojawiło się szereg nowych podejść i kierunków, co do sposobów prowadzenia tego typu operacji, a także

nowych koncepcji (strategii) działania oraz użycia w nich Sił Zbrojnych, w tym także Wojsk Lądowych. Należy podkreślić, że tego typu innowacje koncepcyjne wywołują określone przemiany w odniesieniu do Sił Zbrojnych. Pociągają bowiem za sobą ich określone zmiany strukturalno-funkcjonalne, a także w wyposażeniu w nowe rodzaje sprzętu i uzbrojenia.

W Polsce przebudowa i modernizacja sił zbrojnych, a w ich ramach również Wojsk Lądowych, trwa w Polsce od szeregu lat. W pierwszej fazie proces ten wynikał z przeobrażeń polityczno-ustrojowych oraz gospodarczych państwa, następnie z dążeń do członkostwa w NATO, a obecnie z konsekwencji zrealizowania tych aspiracji, czyli przystąpienia do Sojuszu, oraz z pojawiających się przed NATO nowych wyzwań i zagrożeń. Dlatego też, Siły Zbrojne stały się szczególnym obszarem procesu doskonalenia i modernizacji, którego ogólne ramy, kierunki oraz priorytety określiły: *Wytoczne Ministra ON do planowania i programowania rozwoju SZ RP na lata 2003-2008*, oraz opracowany przez SG WP *Program rozwoju SZ RP na lata 2003-2008*

Obecnie realizowany *Program rozwoju SZ RP w latach 2003-2008*, w swoich ogólnych założeniach uwzględnia aktualne przeobrażenia w światowym systemie bezpieczeństwa, w tym zmiany w środowisku bezpieczeństwa Polski oraz procesy transformacyjne zachodzące w Sojuszu. Ponadto, w obliczu rozszerzenia NATO i perspektywy przyszłego członkostwa w Unii Europejskiej, porusza szereg nowych inicjatyw, wynikających zarówno z analiz tendencji rozwojowych sił zbrojnych w innych państwach członkowskich, jak i doświadczeń poprzedniego cyklu planowania. Za punkt wyjściowy w zakresie programowania rozwoju sił zbrojnych przyjmuje stan uzyskany do końca 2002 roku, w wyniku realizacji programu „Armia 2006”.

Główne przedsięwzięcia w ramach programu „*Armia 2008*” skoncentrowane zostały na uzyskaniu przez SZ RP zdolności do wykonywania następującego spektrum misji:

- ✚ obrony i bezpieczeństwa w czasie pokoju;
- ✚ dialogu obronnego i współpracy;
- ✚ wsparcia porządku międzynarodowego;

- ✚ obrony w ramach konfliktów lokalnych (regionalnych);
- ✚ udziału w odparciu agresji na dużą skalę przeciwko państwom NATO lub Unii Europejskiej;
- ✚ obrony przed atakiem terrorystycznym na państwa NATO.¹⁷⁸

Całość prac, po uwzględnieniu całego spektrum powyższych misji, została ukierunkowana na określeniu zakresu zadań sił zbrojnych, optymalnej ich struktury oraz poziomu zdolności operacyjnych do szybkiego militarnego i pozamilitarnego reagowania na zagrożenia kryzysowe, w tym terroryzm o dużej skali.

W ramach misji związanych z **operacjami reagowania kryzysowego** oraz **operacjami obronnymi** prowadzonymi przez NATO, UE i ONZ, zakłada się utrzymanie potencjału pozwalającego na:

❶ udział w jednej operacji zgodnej z postanowieniem Art. 5 Traktatu Waszyngtońskiego, siłami lądowego zgrupowania zadaniowego wraz z odpowiednimi komponentami sił morskich i powietrznych o łącznej liczbie 15 -16 tys żołnierzy, bez możliwości ich rotowania; albo

❷ uczestnictwo w dwóch operacjach reagowania kryzysowego o wysokim poziomie intensywności głównie na europejskim teatrze działań i jego pobliżu, siłami do dwóch lądowych zgrupowań zadaniowych wraz z odpowiednimi komponentami sił morskich i powietrznych o łącznej liczebności do 5 tys. żołnierzy, przewidując możliwość ich rotowania co pół roku w okresie do dwóch lat; albo

❸ udział w kilku operacjach reagowania kryzysowego o niskim poziomie intensywności prowadzonych jednocześnie siłami do batalionowej grupy zadaniowej

¹⁷⁸ Kolejno, poszczególnym misjom, odpowiadają następujące działania: poprzez utrzymanie sił i zdolności potrzebnych do realizacji zadań wsparcia policji, udzielania pomocy w zakresie likwidacji skutków katastrof i klęsk żywiołowych, realizacji przedsięwzięć poszukiwawczo-ratowniczych, ochrony granic, prowadzenia działalności rozpoznawczej i wywiadowczej oraz hydrograficzno-meteorologicznej; poprzez utrzymanie sił i zdolności niezbędnych do kształtowania bezpiecznego otoczenia w sąsiedztwie Polski i na terytorium całej Europy; poprzez utrzymanie sił i zdolności niezbędnych do wsparcia instytucji i organizacji międzynarodowych (ONZ, NATO, UE) w odpowiedzi na zaistniałe sytuacje kryzysowe; poprzez utrzymanie sił i zdolności niezbędnych do obrony Polski i innych państw Sojuszu; poprzez utrzymanie i rozwijanie planów odtwarzania sił potrzebnych do odparcia takiego zagrożenia. Poprzez utrzymanie określonych sił i zdolności do zapobiegania możliwości wykonania ataków terrorystycznych oraz udziału w zagwarantowaniu bezpieczeństwa w sytuacji zagrożenia ich wystąpienia na terytorium Polski, a także partycypowaniu w sojuszniczej koalicji antyterrorystycznej na terytorium NATO i poza nim.

w każdej, o łącznej liczebności nie przekraczającej 2500 żołnierzy, w tym z odpowiednimi komponentami sił morskich i powietrznych, z możliwością rotowania tych sił co pół roku w okresie do dwóch lat.¹⁷⁹

W odniesieniu do struktury, zdolności oraz głównych kierunków rozwoju poszczególnych rodzajów sił zbrojnych, interesujące nas Wojska Lądowe, jako komponent Sił Zbrojnych mają być przygotowywane do wypełniania misji zarówno w połączonych operacjach Sojuszu, jak i w układzie narodowym. Ich rozwój ukierunkowany będzie na zmianę ich charakteru, zwłaszcza przez tworzenie sił lekkich, zdolnych do prowadzenia działań obronno-zaczeplnych w ramach wielonarodowych zgrupowań sojuszniczych, ze szczególnym uwzględnieniem:

- ✦ możliwości przetrzutu poszczególnych jednostek wewnątrz i poza terytorium NATO;
- ✦ zapewnienia zdolności operacyjnej i rotacji sił podczas długotrwałych operacji;
- ✦ wyposażenia w środki obrony przed bronią masowego rażenia;
- ✦ odpowiedniej odporności systemów dowodzenia i kierowania na oddziaływanie przeciwnika;
- ✦ stopniowego wypełniania wymagań sojuszniczych w zakresie modernizacji uzbrojenia i sprzętu wojskowego.

Istotnym elementem nowego programu „*Armia 2008*” jest uzyskanie przez siły zbrojne zdolności operacyjnych określonych przez *Inicjatywę Zdolności Obronnych* z 1999r. oraz *Wytyczne Ministerialne NATO* z 2000r., mianowicie: właściwej dostępności sił poprzez posiadanie odpowiednich typów jednostek o określonych poziomach gotowości; zdolności do szybkiego i sprawnego rozwinięcia wydzielonych sił zarówno na własnym terytorium, jak i poza nim, oraz zwiększenie ich mobilności na teatrze działań; zdolności wojsk do przetrwania i prowadzenia długotrwałych sojuszniczych operacji na i poza terytorium państwa; skuteczności działań taktycznych i operacyjnych w układzie wielonarodowym; zdolności do realizacji zadań HNS oraz

¹⁷⁹W przypadku wystąpienia konieczności prowadzenia działań w ramach obrony terytorium Polski wyklucza się możliwość użycia SZ w operacjach reagowania kryzysowego poza obszarem RP.

warunków do obrony i ochrony własnego terytorium; oraz sprawności systemów dowodzenia i kierowania, spełniających wymagania przyszłych operacji Sojuszu, charakteryzujących się wymianą znacznie większej ilości informacji przekazywanych bezpośrednio do niższych szczebli dowodzenia.¹⁸⁰

Nowych kierunków oraz koncepcji działania dostarczyło spotkanie na szczycie, zorganizowane przez NATO w 2002 w Pradze. Pakiet podjętych tam decyzji objął następujące elementy:

- ✦ *Praskie zobowiązania na rzecz zdolności (PCC);*
- ✦ prace nad adaptacją struktury dowodzenia NATO;
- ✦ utworzenie Sił Odpowiedzi NATO (NRF).

W interesujących nas zobowiązaniach praskich dużą uwagę przywiązano do pogłębienia współpracy i specjalizacji międzynarodowej, głównie w dziedzinach wymagających dużych (i wieloletnich) inwestycji finansowych. Podzielono je na cztery zasadnicze obszary: zapewnienie przewagi w systemach dowodzenia, łączności i informacji; zwiększenie interoperacyjności sił i skuteczności bojowej; obrony przed atakiem z użyciem broni chemicznej, biologicznej, radiologicznej lub nuklearnej; zapewnienia szybkiego przerzutu jednostek bojowych i ciągłości wsparcia.

Jeśli chodzi o rozwój zdolności SZ RP to będzie on zmierzał w kierunku bardziej efektywnego udziału w całym spektrum zadań DCI, realizowanego w oparciu o takie główne kryteria jak: narodową specjalizację, szerszą współpracę międzynarodową (w obszarach wspólnych zainteresowań), ściśle określoną narodową kontrybucję oraz koncentrację na wybranych, priorytetowych zdolnościach.

Polska będzie rozwijać swoją „narodową” specjalizację, która, zgodnie z przyjętymi założeniami będzie polegać na:

- ✦ wydzieleniu i utrzymywaniu w gotowości do działania jednostek wojsk specjalnych (przygotowanych do działań ekspedycyjnych oraz udziału w operacjach antyterrorystycznych);
- ✦ wsparciu inżynieryjnym wojsk sojusznicznych;

¹⁸⁰ Wytyczne Ministerialne NATO 2000, pkt 8.

- ✦ obronie przed BMR (utrzymywanie specjalistycznego pododdziału do rozpoznawania i likwidacji skażeń biologicznych, chemicznych i radiologicznych);
- ✦ specjalizacji w zakresie geografii wojskowej i topografii;
- ✦ utrzymaniu jednostki żandarmerii wojskowej zdolnej do prowadzenia działań ekspedycyjnych.

Ogromne znaczenie dla zdolności operacyjnych NATO, a co za tym idzie, nowych koncepcji i sposobów angażowania Sił Zbrojnych (WLąd.) będzie miało utworzenie sił odpowiedzi NATO. Propozycja ta została zgłoszona podczas nieformalnego spotkania ministrów obrony w Warszawie we wrześniu 2002 roku. Siły Odpowiedzi stanowiąc będą zarówno narzędzie odstraszenia potencjalnego agresora, ale także (lub głównie) reagowania na zagrożenia kryzysowe oraz instrument służący przeciwdziałaniu zagrożeniom terrorystycznym.

Genezą tej inicjatywy była potrzeba utworzenia sił skutecznych na polu walki, technicznie przygotowanych do sprostania każdemu dającemu się przewidzieć zagrożeniu i gotowych do przerzutu w krótkim czasie (5-30 dni).

Siły NRF liczyć będą około 21 tys żołnierzy, co nie oznacza, że siły tej wielkości będą angażowane w każdej operacji – liczebność kontyngentu będzie dostosowywana do konkretnej operacji.

Siły Odpowiedzi NATO oprócz zadań typowo wojskowych będą też pełnić „misję transformacyjną”. Będą bowiem testować nowe koncepcje i technologie wojskowe, a więc będą pomocne we wdrażaniu *Praskich zobowiązań na rzecz zdolności (PCC)*.

Ze względu na znaczenie tego projektu bardzo ważne będzie aktywne uczestniczenie w nim Polski i jej sił zbrojnych. Obecnie w NATO trwają intensywne prace zmierzające do określenia kontrybucji niezbędnych do zapewnienia NRF odpowiedniego potencjału oraz zdolności bojowej.

Rozpatrując prognostyczne kierunki zmian w reagowaniu kryzysowym, nie sposób pominąć kwestie związane z postępem naukowo-technicznym, który nie tylko generuje powstanie szeregu nowych zagrożeń wynikających, chociażby ze względu na

gwałtowny wzrost możliwości bojowych nowoczesnego sprzętu bojowego, ale również bezpośrednio i pośrednio wpływa na proces zmian w teorii walki, a co za tym idzie koncepcji i sposobów angażowania bojowego poszczególnych rodzajów wojsk, w tym również Wojsk Lądowych.

Sztuka wojenna, analizując zjawiska walki zbrojnej tworzy bazę do powstania nowych teorii i koncepcji jej prowadzenia. Te z kolei - wprowadzane do praktyki - stanowią źródło doświadczeń wywierających istotny wpływ na powstanie nowych, doskonalszych ich odmian. Intelpekt i technika stanowią, więc podstawowe, choć nie jedyne, wyznaczniki zmian w teorii walki. Rozstrzygnięcie tej alternatywy nie wskaże jednak roli jaką aktualnie spełnia **postęp techniczny** w zmianach zachodzących w tej teorii.

Innowacje technologiczne, z których wiele było zaprezentowanych w Zatoce Perskiej, powodują szybsze powstawanie tego co wielu teoretyków nazywa „wojskowo-technologiczną rewolucją”¹⁸¹. Zdaniem wielu teoretyków ta „rewolucja” będzie wywierać wpływ na teorię walki przez pięć dominujących trendów: skuteczność rażenia i rozproszenie, masa i precyzja ognia, integrująca technologia, masowość i skuteczność; oraz niewidzialność i wykrywalność¹⁸².

Nowoczesne uzbrojenie typu MLRS, Apache, Patriot, Lance, ATACMs, Abrams, Bradley – szczególnie w połączeniu z platformami umieszczonymi w kosmosie, systemami bojowymi i manewrowymi innych rodzajów wojsk oraz sprzętem, takim jak: czujniki laserowe i GPS – potwierdzają, że trendy w kierunku zwiększania skuteczności rażenia i to na coraz większych zasięgach oraz rozproszenia żołnierzy i jednostek, są ciągle rozwijane. Można więc postawić tezę, że podobnie jak miało to miejsce w przeszłości, trend ten będzie powodował dalsze zmiany w teorii walki, a szczególności w organizacji, doktrynie, sprzęcie, przemieszaniu jednostek oraz metodach dowodzenia.

Drugi z trendów łączy dwa czynniki: pierwszy z nich to masa ognia (jako tonaż przenoszony w określonym czasie), drugi – precyzja ognia. Martin van Creveld

¹⁸¹ Np.: A. Toffler, *Trzecia fala*, Warszawa 1997.

¹⁸² Por.: G. Sullivan, J. Dubik, *Land Warfare in the 21st Century*, Carlisle Barracks, Pensylwania 1993.

wskazuje, że „Ostatecznie, efekt domina związany z rozwojem systemów broni, spowodował ogromny wzrost masy ognia jaka mogła zostać przenoszona, wzrost zasięgu na jaki ta masa mogła zostać przeniesiona oraz dokładność z jaką to mogło zostać wykonane. Kombinacja tych wszystkich trzech czynników oznaczała, że ... pole walki stało się bardziej śmiertelnościami miejscem niż kiedykolwiek przedtem”.

Wraz ze wzrostem masy ognia wzrosło znaczenie precyzji. Obecnie rozwijana jest i w coraz szerszym zakresie wprowadzana do wojsk broń kierowana laserowo (np. wyrzutnie przeciwpancernych pocisków kierowanych), precyzyjne systemy kierowania ogniem, systemy broni precyzyjnego rażenia dalekiego zasięgu, podświetlacze laserowe, które prowadzą pociski oraz bomby zrzucone z samolotów. Coraz powszechniej stosowana jest „inteligentna” amunicja. Potwierdza to trend w kierunku wzrostu precyzji związanego z masą, ale również dostrzec należy stały wzrost innych parametrów rażenia takich, jak: zasięg oddziaływania, przebijalność i szybkość reakcji ogniowej. Precyzja uderzeń spowoduje, że do zniszczenia celu potrzeba będzie użyć znacznie mniej amunicji.

Nowe generacje środków przeciwpancernych, których systemy kierowania, zasięg i przebijalność pancerzy uczyniły nieopłacalne dalsze zwiększanie ich grubości, spowodują, że niszczenie tych środków zostanie powierzone piechocie, a zastosowanie pancerzy reaktywnych lub użycie do ich budowy lekkich stopów metali wpłynie na zmniejszenie wagi wozów bojowych, czyniąc je bardziej manewrowymi.

Z dużego arsenału środków rażenia ogniowego coraz większy udział przypadają będzie rakietom i pociskom precyzyjnym – samonaprowadzającym na cele pojedyncze i grupowe. Podobnie jak w wypadku wzrostu masy ognia, wzrost precyzji wpłynie na zmiany w uzbrojeniu, sprzęcie, taktyce, organizacji sił lądowych XXI wieku a tym samym na teorie walki. Precyzja rażenia spowoduje, że w wielu wypadkach ilość zastąpiona zostanie jakością. Wprowadzenie broni dużej – energii (high-energy weapon), technologii dział elektromagnetycznych, superprzewodności i innych, jeszcze nie do końca zidentyfikowanych technologii¹⁸³, pozwoli na utrzymywanie się trendów wzrostu precyzji i masy ognia.

¹⁸³ Por.: M. Kaku, *Wizje czyli jak nauka zmieni świat w XXI wieku*, Warszawa, Prószyński i S-ka 2000.

Efekty pierwszych trzech tendencji – skuteczność rażenia i rozproszenie, masowania i precyzji ognia, integrującej technologii – łączą się, argumentując powstanie czwartej – wskazującej na znaczenie i zdolność stosunkowo niewielkich sił w tworzeniu decydujących o powodzeniu efektów.

Zmiany w sytuacji globalnej na świecie, min. spadek zagrożenia, spowodowały, że siły wojskowe są często wykorzystywane do działań o niemilitarnym charakterze, z reguły poza granicami własnego kraju. Ich celem jest przede wszystkim przeprowadzenie akcji zmierzających do ponownego ustanowienia stanu pokoju pomiędzy stronami konfliktu, a nie działań typowo militarnych. Operacje takie, zawsze przyciągają uwagę mediów i ogólnoswiatowej opinii publicznej. Jeżeli są zbyt długie, śmiertelne i kosztowne, powodują protest środowisk opiniotwórczych i decyzyjnych, a także obniżają tolerancję społeczeństwa danego państwa dla takich działań.

Wszystkie te aspekty stanowiły podstawy do opracowania nowego typu uzbrojenia – broni obezwładniającej (nieśmiertelnej).¹⁸⁴ Ponadto wielu teoretyków wojskowych podkreślało, że „*siły wojskowe wyposażone jedynie w broń konwencjonalną mają tylko dwie opcje działania: demonstrować potencjalne zagrożenie zniszczenia sił przeciwnika lub zastosowanie siły w celu zniszczenia przeciwnika. To ograniczenie stanowi swoistą słabość, która może zostać wykorzystana przez przeciwnika na naszą niekorzyść. Nieśmiertelne środki walki stanowią o posiadaniu większej ilości opcji, które uzupełniają tradycyjne możliwości pododdziałów bojowych w niszczeniu przeciwnika, lecz nie zastępują ich*”¹⁸⁵.

¹⁸⁴ Jedną z pełniejszych definicji broni obezwładniającej (nieśmiertelnej) (*Non-Lethal Weapon - ang. broń niezabójcza, nieśmiertelna*), została opracowana przez Departament Obrony USA w następującym brzmieniu: „*Broń nieśmiertelna (Non-Lethal Weapon) to broń zaprojektowana i przeznaczona do wyłączenia z walki ludzi lub sprzętu, nie zabijając i nie raniąc trwale osób oraz nie wyrządzając szkody własności prywatnej (cywilnej) i środowisku. W odróżnieniu od broni nieśmiertelnej (Non-Lethal Weapon), konwencjonalna broń śmiertelna niszczy cel poprzez wybuch, penetrację i działanie odłamkowe. Nieśmiertelna broń nie powoduje dużych fizycznych zniszczeń, tym samym zapobiegając niepożądanemu działaniu osób i sprzętu. Broń nieśmiertelna (Non-Lethal Weapon) może posiadać jedną lub obie wyżej wymienione właściwości*”. J. R. Bunker, *Non-Lethal Weapons: Terms and References*, <http://www.zarc.com/english/non-lethal-weapons/nlt-usaf> z dnia 14. 05. 2002.

¹⁸⁵ FM 90-40, *Multiservice Procedures for the Tactical Employment of Non-Lethal Weapons*, wersja ostateczna, Headquarters, Department of the Army, Waszyngton 1997, s. 13.

Oszacowanie wartości bojowej broni i technologii obezwładniającej, należy powiązać z unikalnymi możliwościami tej broni. Mimo występowania wielu rozmaitych rozwiązań konstrukcyjnych, a w wyniku tego zróżnicowanych parametrów tej broni, można wyszczególnić wspólne elementy, które tworzą unikalne cechy broni obezwładniającej. Należą do nich *precyzja działania skuteczność działania, zasięg działania, selektywność działania, możliwości*¹⁸⁶

Zakłada się, że broń obezwładniająca powinna umożliwiać:¹⁸⁷:

a) obezwładnianie siły żywej, poprzez: tymczasową jej dezorientację; kontrolowanie tłumy lub jego rozpraszanie; uspokojenie lub ogłuszenie osób; unieruchamianie ludzi; zmniejszenie, osłabienie czujności, czucia, itp.

b) obezwładnianie systemów uzbrojenia poprzez: skuteczne oślepienie celowników, zaburzenie pracy czujników; zniszczenie elektroniki sprzętu; uszkodzenie mechanizmów pojazdów naziemnych i latających; wywoływanie defektów, błędów, uszkodzeń w systemach komputerowych, które sterują działaniem sprzętu.

c) zapewnianie bezpieczeństwa i nadzoru, dzięki: wzmocnieniu taktycznego obszaru bezpieczeństwa, izolowaniu przegrupowaniu sił przeciwnika; atakowanie sprzętu wspierającego infrastrukturę systemu obrony; osłabienie lub zmniejszenie składu chemicznego paliw i metali; utrudnianie i przeszkadzanie; niszczenie nowoczesnych materiałów (np.: stopów metali, polimerów, łączy).

Choć wyniki przeprowadzonych analiz wskazują, że zdaniem większości teoretyków i wojskowych zajmujących się tym problemem, broń obezwładniająca prawdopodobnie nigdy nie stanie się substytutem śmiertelnej siły konwencjonalnego uzbrojenia to sądzić należy, że w niedalekiej przyszłości w czasie konfliktów zbrojnych żołnierz będzie prawdopodobnie wyposażony w oba rodzaje uzbrojenia - śmiertelne i obezwładniającego, zaś decyzja użycia któregoś z nich należeć będzie do niego.

¹⁸⁶ J. Siniscalchi, Non-lethal Technologies: Implications for Military Strategy, <http://www.fas.org/man/dod-101/sys/land/docs/occp03.htm> z dnia 13. 04. 2002.

¹⁸⁷ Concept For Nonlethal Capabilities in Army Operations, Department of the Army Headquarters, United States Army Training and Doctrine Command (TRADOC), Fort Monroe, http://www.zarc.com/english/non-lethal_weapons/tradoc.htm z dnia 14. 05. 2002.

Broń obezwładniająca (nieletalna) jest wyśrodkowaniem pomiędzy śmiertelnością a ograniczeniem strat ludzkich do minimum. Idealna broń musi być na tyle groźna dla przeciwnika, aby się jej bał. Zarazem musi być, wystarczająco bezpieczna, aby nie wyrządzać mu niepotrzebnej szkody - śmierci lub trwałego kalectwa. Główny problem tkwi w sile rażenia broni. Jeżeli jej działanie będzie zbyt silne, może się ona przyczynić do śmierci osób, przeciwko którym jej użyto. Jeżeli jednak jej siła rażenia będzie zbyt słaba lub niewłaściwa, to może ona stanowić zagrożenie dla żołnierza, który jej używa. Broń taka powinna być efektywną alternatywą dla broni śmiercionośnej, używanej do walki z przeciwnikiem¹⁸⁸.

Przeprowadzane badania wskazują, że specjaliści wojskowi i cywilni zajmujący się tym problemem wyspecyfikowali dziesięć obszarów wykorzystania systemów broni obezwładniającej. Zaliczają do nich: kontrola ludzi i sprzętu; wdrażanie sankcji; izolacja strategicznych (taktycznych) surowców; interwencja; akcje antynarkotykowe i antyterrorystyczne; uwalnianie zakładników; walka w terenie zurbanizowanym; ochrona i obrona (Force Protection); oddziaływanie na potencjał gospodarczo-militarny przeciwnika; działania na rzecz pokoju. Ze względu na przenikające się charakter zdań i teoretyczne możliwości wykorzystania bardzo trudno jest jednoznacznie zaliczyć grupy zadań z wymienionych obszarów jako typowe dla działaniach bojowych (wojennych) a inne do zadań możliwych do realizacji w okresie pokoju czy kryzysu.

Na podstawie przeprowadzonych badań, w warunkach prowadzenia działań bojowych środki, te mogą być wykorzystane w różnych sytuacjach. Najbardziej typowe zostaną przedstawione w dalszej części tego podrozdziału.

Interwencja. Możliwości broni obezwładniającej można wykorzystać zaraz po rozpoczęciu otwartego konfliktu między państwami. Środki te mogą ograniczyć przeciwnikowi możliwość koncentracji własnych wojsk przez ograniczenie dostępu do uzbrojenia i wyposażenia oraz zmniejszeniu możliwości wykorzystania przez przeciwnika rezerw osobowych i materiałowych. Działanie takie mogłyby doprowadzić do zerwania lub opóźnienia mobilizacyjnego rozwinięcia wojsk.

¹⁸⁸ J. M. Suhajda, Non-lethal Weapons for Military Operations Other Than War, http://www.fas.org/man/dod-101/sys/land/docs/suhajd_1.htm z dnia 14. 05. 2002.

Interwencja taka byłaby z pewnością bardziej tolerowana przez światową opinie publiczną niż eskalacja działań wojennych, wykonanie zmasowanych konwencjonalnymi środkami.

Jedną ze specyficznych odmian takiej interwencji, może być typowa interwencja zbrojna np. w celu zniszczenia pojedynczego obiektu (fabryki broni chemicznej lub laboratorium pracującego nad stworzeniem broni atomowej). W takiej sytuacji siły międzynarodowe mogą być zmuszone do akcji zbrojnej na terenie obcego państwa. Taka interwencja zbrojna miałaby swoje uzasadnienie w przypadku, gdyby posiadanie takiego rodzaju broni przez ten kraj zagrażało bezpieczeństwu narodowemu lub regionalnemu. Broń obezwładniającą (nieletalną) wykorzystać można do uniemożliwienia efektywnego przeciwdziałania przeprowadzonej akcji zbrojnej oraz bezpiecznej ewakuacji sił międzynarodowych.

Oddziaływanie na potencjał gospodarczo-militarny przeciwnika. W czasie potencjalnej wojny właściwości broni obezwładniającej (nieletalnej) mogą przyczynić się do osiągnięcia szybkiego zwycięstwa bez spowodowania dużych strat w ludziach i infrastrukturze. Ma to odniesienie zarówno do osób cywilnych jak też wojsk własnych i przeciwnika. Pozbawienie przeciwnika strategicznych produktów i technologii, takich jak np. elektryczność, paliwa (ropa naftowa, oleje, smary) może znacznie przyspieszyć zakończenie konfliktu. Dzięki broni elektromagnetycznej można obezwładnić systemy elektroniczne, ograniczając w znaczny sposób użycie środków walki, systemów łączności oraz systemów dowodzenia. Porażanie systemów walki i systemów komunikacyjnych za pomocą wirusów jest o wiele bardziej efektywne, niż ich pojedyncze niszczenie za pomocą środków konwencjonalnych¹⁸⁹.

Izolacja strategicznych (taktycznych) surowców. Bardzo wnikliwie rozważana jest koncepcja użycia w przyszłości broni obezwładniającej do zapobiegania osiągnięciu korzyści z prowadzonych wojen lub obniżeniu tych zysków do minimum. Wiąże się to obecną ogólnoswiatową sytuacją polityczno-gospodarczą,

¹⁸⁹ W Stanach Zjednoczonych powołano Departament Obrony Komputerowej, w trakcie organizacji znajduje się również Departament Ataku Komputerowego.

w której niektóre państwa są czynnie zaangażowane, bądź zainteresowane odpłatnym wsparciem militarnym krajów będących w stanie działań wojennych.

Dzięki planowym rozwiązaniom i zastosowaniu wielu czynników wpływających na nieopłacalność prowadzenia wojen, sytuacje kryzysowe mogłyby być szybko rozwiązywane zaś zakres działań wojennych znacznie ograniczony. Możliwości takie gwarantują skuteczne unikanie powstawania konfliktów na dużą skalę. Przywracanie zdegradowanych elementów gospodarki trwałoby krócej i przy niższych kosztach, bezpośrednio po zaprzestaniu działań wojennych lub zmuszeniu agresora do zawarcia pokoju i poddania się. Należy dodać, że dzięki zastosowaniu nowych możliwości technologicznych osiągnąć to można bez użycia środków masowego zniszczenia takich jak broń atomowa, artyleria oraz bez zbędnych strat w ludziach.

Walka w terenie zurbanizowanym. Walka w mieście daje bardzo dużo możliwości wykorzystania broni obezwładniającej. Lepka piana może służyć do zabezpieczania wejść, okien w budynkach, dzięki czemu można skutecznie zabezpieczyć podejścia, chroniąc się w ten sposób przed nieoczekiwanym zaskoczeniem przez siły przeciwnika. Środowisko miejskie wymaga także możliwości rozdzielania walczących i ludzi niezaangażowanych w walkę. Na obszarach tych za pomocą broni niekonwencjonalnej, można uniknąć potrzeby użycia artylerii lub prowadzenia bombardowań, a dzięki temu uniknąć zniszczeń infrastruktury miasta oraz strat wśród ludności cywilnej danego obszaru.

Obrona i ochrona. Dzięki zaangażowaniu środków obezwładniających można znacznie zwiększyć skuteczność prowadzenia działań obronnych oraz zwiększyć ochronę obszarów tyłowych (Force Protection). Przede wszystkim możliwe jest wykorzystanie tego typu broni do utrudnienia dostępu do własnych stanowisk, uszkodzenia pojazdów mechanicznych, stosowania na dużą skalę substancji powodujących brak przyczepności kół pojazdów oraz gąsienic. Użycie broni obezwładniającej (nieletalnej) do zabezpieczania obiektów tyłowych umożliwia jednocześnie użycie większej liczby żołnierzy w rejonie bezpośredniej walki przy zachowaniu dużego stopnia ochrony i obrony elementów własnych rozmieszczonych w głębi struktury obrony.

Kontrola ludzi i sprzętu. Kontrolowanie w zakresie wykorzystania nowych zdobyczy technologii dotyczy w zasadzie zachowania ludzi i sprzętu. Pod tym pojęciem kryje się bardzo szeroki zakres scenariuszy, w których można by wykorzystać broń obezwładniającą w sytuacjach bojowych. Należy przewidywać, że środki te mogą zostać wykorzystane do uniemożliwienia dostępu osób niepowołanych do miejsc chronionych, np.: stanowisk dowodzenia, składów broni, szczególnie ważne obiekty infrastruktury (np. ujęć wody pitne, mostów, tuneli, itp.), obiektów specjalnych takich jak ambasad, elektrownie atomowe, itp.) Środki tego typu mogą być wykorzystane do kontrolowania i rozpraszania niebezpiecznego tłumu w zdobytych miastach i osiedlach na obszarze przeciwnika. Do blokowania oraz izolowania wybranych obszarów, uniemożliwiając wydostanie się z nich osób i sprzętu (np. w obozach jenieckich, okrążonych punktów oporu, itp.)¹⁹⁰.

Technologie obezwładniające (nieletalne) mogą mieć znacznie większy wpływ na przyszłe pole walki niż się to generalnie współcześnie ocenia. Obecnie dynamiczny rozwój nowoczesnych środków walki, takich jak ta broń, wywiera bezpośredni i bardzo szybki wpływ na zmiany w sposobach działania (doktrynach) wielu państw. Wykorzystanie tego typu broni spowoduje znaczne poszerzenie możliwych opcji reagowania na sytuacje kryzysowe. Należy oczekiwać, że w pracy dowódców i sztabów nie będą one jedynie włączane jako nowe możliwości do bieżących zadań, lecz w oparciu o nowe możliwości pozwolą na tworzenie nowego zakresu zadań.

Jednym z takich przykładów całkowicie nowych zadań są sankcje, gdzie broń obezwładniająca wykorzystywana będzie do zniszczenia ekonomii państwa objętego tymi restrykcjami¹⁹¹. Dlatego też prowadzone są intensywne badania w zakresie określenia efektywności poszczególnych rodzajów broni obezwładniającej (nieletalnej).

Należy również rozważyć ocenę skutków potencjalnego użycia tego rodzaju broni. O ile poszczególne typy (rodzaje) broni obezwładniającej powodować mogą

¹⁹⁰ Concept For Nonlethal Capabilities in Army Operations, Department of the Army Headquarters, United States Army Training and Doctrine Command (TRADOC), Fort Monroe, http://www.zarc.com/english/non-lethal_weapons/tradoc.htm 1 z dnia 14. 05. 2002.

¹⁹¹ *NonLethal Weapons. Emerging Requirements for Security Strategy*, The Institute for Foreign Policy Analysis, Massachusetts 1996, s. 46.

znane skutki, to ich synergiczne działanie może znacznie odbiegać od zakładanego. Wielką niewiadomą jest również odpowiedź strony przeciwnej na użycie tego typu uzbrojenia. Z historycznych analiz wynika, jest ona nie tylko bardzo trudna do przewidzenia, ale jest również często bardzo przypadkowa, irracjonalna, nieadekwatna do skali zagrożenia.

W opinii niektórych wojskowych, broń obezwładniająca stanowić może istotny element strategii odstraszenia - dając wiele korzyści. Tradycyjne koncepcje oparte są na odstraszeniu poprzez odwet (uderzenie na państwo spowoduje kontratak w jakiejś formie), obecnie jednak, odstraszenie może przybrać dodatkową formę przez wzbranianie mu działania. W efekcie przeciwnik nie będzie mógł popełnić wrogiego aktu¹⁹². Ponadto wprowadzenie do wojsk dużych ilości sprzętu komputerowego oraz oparcie systemów walki na elektronice powoduje również ich ekspozycję na ataki przy wykorzystaniu licznych nowoczesnych technologii obezwładniających (nieletalnych.) Straty spowodowane unieruchomieniem lub zniszczeniem sprzętu bojowego przeciwnika bezpośrednio wpłyną na opóźnienie jego działań lub wręcz mogą je uniemożliwić. Posiadanie skutecznych systemów broni obezwładniającej oraz taktyki ich użycia, pozwoli państwom posiadającym taką przewagę technologiczną, na atakowanie wybranych systemów walki lub określonych możliwości bojowych strony przeciwnej jeszcze przed wybuchem konfliktu. Sam fakt posiadania takich możliwości może wpłynąć na odstraszenie potencjalnego przeciwnika, zwłaszcza, gdy możliwości te są zróżnicowane i możliwe do przeprowadzenia na wszystkich poziomach wojny. Przeciwnik będzie miał świadomość, że jakakolwiek akcja może nie odnieść pożądanego skutku.

Należy zauważyć, że istnieje sporo rozwiązań w zakresie wykorzystania broni obezwładniającej w działaniach na rzecz wsparcia i wymuszania pokoju. Znacznie mniej jest jednak opracowań traktujących o ich wykorzystaniu w trakcie działań bojowych (konwencjonalnych). Wynika to częściowo z faktu, że działania pokojowe

¹⁹² Przykładowo, jeśli Sojusz Północnoatlantycki z USA na czele, posiadałyby obecne możliwości unieruchomienia sprzętu bojowego (środki elektryczne, substancje chemiczne) oraz taktykę ich wykorzystania, to przed rozpoczęciem irackiej inwazji na Kuwejt mogłoby dojść do unieruchomienia czołgów irackich, co mogło zatrzymać lub znacznie opóźnić działania.

zawierają sporo elementów podobnych do działań typowo policyjnych, gdzie środki obezwładniające (nieletalne) były już, wielokrotnie używane. Jednakże doświadczenia te mają bezpośrednie przełożenie na działania typowo wojenne. Wykorzystywane są np. do realizacji takich zadań jak: ochrona i obrona obiektów wojskowych, postępowanie z ludnością cywilną wrogo nastawioną do wojsk własnych, zapory w celu kontrolowaniu ruchu w obszarze, pułapki obezwładniające do ochrony ważnych obiektów (logistycznych, dowodzenia, węzłów łączności, środków obrony przeciwlotniczej, itp.), prowadzenie działań informacyjnych (INFOWAR) lub też psychologicznych (PSYOPS) i innych.

Bojowe zastosowanie środków obezwładniających jest wciąż w sferze rozwoju teorii w oparciu o możliwości technologiczne. Prowadzone są szeroko zakrojone badania i opracowywana taktyka ich użycia. Istnieje wiele możliwości ich zastosowania o różnej skali, np. wykorzystanie substancji chemicznych (LME – Graffiti, substancje powodujące kruchość metali) przez pododdziały specjalne i rozpoznawcze. Wykorzystanie środków optycznych do oślepienia zarówno urządzeń jak i żołnierzy przeciwnika. Równie cenne są środki pozwalające na utrudnienie prowadzenia obserwacji przez przeciwnika, w wyniku niszczenia sprzętu do jej prowadzenia jak i maskowania działania. W odniesieniu do przeciwnika bardzo skuteczne może też być tworzenie hologramów, jako elementu operacji psychologicznych, szczególnie w stosunku do przeciwnika o małej odporności psychicznej na działanie tego typu efektów. Jednocześnie, będące w sferze zaawansowanych prac badawczych środki elektromagnetyczne oferować mogą wiele możliwości, pozwalających oddziaływać na bardzo dużą skalę w znacznym obszarze lub jedynie wycinkowo, np. w obszarze przełamania obrony przeciwnika. Mogą też uniemożliwić lub opóźnić działanie odwodów i innych wybranych elementów ugrupowania przeciwnika. Podobne możliwości stwarza posiadanie broni akustycznych i akustyczno-optycznych. Jeszcze inne możliwości to wykorzystanie środków biologicznych i biotechnicznych do utrudniania działania siłom przeciwnika i ułatwiania prowadzenia własnych operacji wojskowych.

Jednak jak wynika z przeprowadzonych badań o ile mówi się często o typowo taktycznym zastosowaniu broni obezwładniających to pomija się możliwość

i wykorzystania ich na szerszą skalę. Przyczyną jest zwykle brak odpowiednich systemów broni obezwładniających o tak dużych (odpowiednich) możliwościach. Najczęściej prowadzone dywagacje dotyczą użycia nowych technologii w celu zakłócania funkcjonowania wrogiego państwa w skali operacyjnej i strategicznej czego przykładem może być neutralizowanie surowców strategicznych. Są to źródła energii elektrycznej, paliw, gazu i innych, a ich neutralizacja może w znacznym stopniu wpłynąć na postawę i działania przeciwnika. Rozważa się również użycie generatorów fal dużej mocy. Mogą one zakłócić działanie systemów elektronicznych ograniczając możliwości systemów walki, zwłaszcza w zakresie dowodzenia i kierowania wojskami. Dostrzega się również i prognozuje, że wykorzystywanie wirusów komputerowych okazać się może daleko bardziej skuteczne niż użycie indywidualnych systemów walki z konwencjonalną amunicją.

Zakłócenia elektromagnetyczne i zwalczanie systemów łączności oraz systemów kierowanych komputerowo spowodować może znaczne zamieszanie w prowadzeniu działań przez przeciwnika oraz brak zaufania we własne systemy przekazu danych. Walka informacyjna spowodować może znaczne możliwości w działaniu sił własnych z drugiej zaś strony spowodować, że dowódcy przeciwnika będą mieli niezgodny z rzeczywistością obraz sytuacji na polu walki, co spowoduje brak pewności w podejmowaniu decyzji a nawet wdrażanie do realizacji decyzji całkowicie błędnych.

W operacjach o charakterze obronnym – bronie obezwładniającej (nieśmiercionośnej) stwarzają szczególnie duże możliwości w odniesieniu do obrony o charakterze pozycyjnym oraz obrony (ochrony) wybranych obszarów. Ograniczają one dostęp do stanowisk obronnych, wykrywać wszelki ruch w wybranym obszarze, lub stanowić autonomiczne systemy przeciw niepowołanym osobom np. w terenie trudnym. Takie ich wykorzystanie w znacznym stopniu ogranicza ilość żołnierzy do wykonywania zadań nie związanych z walką bezpośrednią, a jedynie w zadaniach o charakterze pomocniczym.

Bronie obezwładniającej (nieśmiercionośnej) znacznie rozszerzają liczbę możliwych opcji dowódcy. Zapewniają one znaczną elastyczność w wyniku możliwości użycia takich środków, które redukują ryzyko niepotrzebnych strat przy

zachowaniu bezpieczeństwa sił własnych i zdolności do wykonania zadania. Jednocześnie dowódcy mogą zareagować znacznie szybciej na zaistniałą sytuację gdyż ryzyko strat zwykle znacznie spowalnia decyzje w zakresie użycia posiadanych środków konwencjonalnych.

Duże zainteresowanie bronią obezwładniającą wykazuje Siły Specjalne¹⁹³. Wynika to przede wszystkim z taktyki działania tych sił. Żołnierzy sił specjalnych po wejściu do wrogiego kraju, w celu wykonania ważnego zadania, preferują taką broń, która nie pozostawi żadnych śladów jej użycia. Do takich broni zaliczają np. broń opartą na modulacji częstotliwości radiowych, która jest w stanie obezwładnić przeciwnika bez zabijania go, jak też pozostawiania jakichkolwiek śladów oraz przy uniknięciu hałasu. Co więcej środki tego typu mogą zostać wykorzystane z dużych odległości, co pozwala na uniknięcie wykrycia żołnierzy sił specjalnych wykonujących zadanie. Z kolei środki chemiczne, takie jak gaz usypiający, pozwolą siłom specjalnym na uspienie wartowników przy zachowaniu ich życia, co zapewni niezbędną ilość czasu, jaka jest potrzebna na skuteczne wykonanie zadania. Dzięki broni obezwładniającej dojść więc może do skutecznego obezwładnienia żołnierzy przeciwnika, przy zachowaniu ciszy i pełnej anonimowości, co stanowi istotną zaletę w działaniach specjalnych.

Impuls elektromagnetyczny skierowany ku obiektowi przeciwnika (węzeł łączności, stanowisko dowodzenia, obiekty logistyczne i inne) spowoduje, że stanie się on elektronicznie „ślepy i głuchy” na działania skierowane przeciw niemu w znanym żołnierzom sił specjalnych wymiarze czasu. Pozwoli to na zwiększenie możliwości skrytego podejścia do obiektu i osiągnięcia zamierzonych celów działania. W razie wykrycia żołnierze wykorzystają mogą inne środki do uniemożliwienia przeciwnikami skutecznej reakcji, jak oślepienie światłem ksenonowym, co czasowo oślepi przeciwnika przy zachowaniu ciszy oraz bez pozostawiania śladów. Scenariusze takich działań mogą być bardzo różne i zależeć będą od wielu czynników jak dostępność środków walki, ich gabaryty, wyszkolenie żołnierzy i inne.

¹⁹³ J. M. Suhajda, *Non-Lethal Weapons for Military Operations Other Than War*, United States Air Force Academy 1997.

Środki (systemy) obezwładniające są jednak wciąż w sferze doskonalenia, jak też opracowywana jest taktyka ich bojowego użycia. Proces ten jest różnie zaawansowany w wielu armiach świata, przoduje jednak w nim armia USA, co wynika z możliwości finansowych tego państwa. Prace nad tego typu uzbrojeniem są bardzo kosztowne i wymagające zaangażowania znacznego potencjału przemysłowego i naukowego. Potrzeba skutecznego działania w ramach Sojuszu, efektywne i celowe wykorzystywanie posiadanych możliwości pozyskanych w ramach technologii obezwładniających, wymusza potrzebę międzynarodowej współpracy w ramach wspólnych warsztatów i projektów¹⁹⁴.

Zastosowanie broni obezwładniającej, jak zostało wykazane w tym podrozdziale, w znacznym stopniu zwiększa możliwości (swobodę) dowódców w czasie prowadzenia działań bojowych, pozwala na znacznie skuteczniejsze zwalczanie zagrożeń różnego typu w całym obszarze odpowiedzialności (działania). Pozwala ona na skuteczne pokonanie przeciwnika bez powodowania zbędnych strat,

Naprzeciw tego typu sentencjom oraz oczekiwaniom społecznym wychodzą nowoczesne koncepcje prowadzenia działań bojowych, wykorzystujące nową broń i „technologie obezwładniające (niezabijające)”, pozwalające znacznie ograniczyć straty po obu stronach starcia. Istnieje obecnie bezpośrednia możliwość wyposażenia żołnierzy w takie środki, które pozwolą na osiągnięcie zakładanych celów w sposób znacznie bardziej humanitarny.

Technologie te, podobnie jak to miało miejsce w przeszłości, wpłyną na zmiany w sposobach prowadzenia wojen oraz konfliktów zbrojnych, a także spowodują istotne zmiany w koncepcjach i sposobach prowadzenia operacji reagowania kryzysowego. Te rewolucyjne możliwości oznaczają również zmianę struktur organizacyjnych wojsk oraz sposobu szkolenia, co nie zmniejszy, a raczej zwiększy wysiłek przygotowania do potencjalnych zadań, o charakterze bardzo zróżnicowanym. Jednocześnie zweryfikowany zostanie częściowo proces planowania działań. Prawdopodobnie zmianie ulegnie proces wyboru (oceny) punktów ciężkości w ugrupowaniu

¹⁹⁴ NonLethal Weapons. Emerging Requirements for Security Strategy, The Institute for Foreign Policy Analysis, Massachusetts 1996, s. VIII.

przeciwnika. Wybierane będą te, w których podatność jego sił na nową broń będzie największa. Wysilek rozpoznawczy, zostanie częściowo przesunięty, w związku z koniecznością pozyskania specyficznych danych, związanych z użyciem broni obeszładniającej. Zwiększy się również zakres współpracy cywilno – wojskowej, wzrośnie znaczenie organizacji pozarządowych. Tak więc wyzwanie stojące przed państwami wdrażającym tego typu środki walki jest bardzo duże i nie odnosi się jedynie do tego jak wprowadzić do pododdziałów nowe środki walki.

Ponadto warto zauważyć, iż wykorzystanie tego typu środków (broni) wymagać będzie odpowiedniego przygotowania teoretycznego i praktycznego z poligonowym włączeniem. Dostrzegając pojawiające się nowe możliwości związane z użyciem systemów broni obeszładniającej nie wolno zapominać, że przed naszymi siłami zbrojnymi pojawiło się kolejne istotne zadanie - obrony wojsk i ochrony obiektów cywilnych przed bronią obeszładniającą. W ramach ochrony obiektów cywilnych - infrastruktury - szczególną uwagę należy poświęcić ochronie systemu telekomunikacyjnego i ochronie systemu transportowego, a także zapewnieniu należytego funkcjonowania służb miejskich oraz zabezpieczenia administracji i bankowości.

*

* *

Prognozowanie zmian, jakie mogą nastąpić w teorii walki, a co za tym idzie w koncepcjach i sposobach angażowania bojowego Sił Zbrojnych w reagowaniu kryzysowym jest problemem bardzo trudnym i złożonym. Jednakże, przedstawienie uwarunkowań związanych z kształtowaniem się nowych koncepcji użycia i działania wojsk, wynikających stąd zmian strukturalno-funkcjonalnych sił zbrojnych oraz z rozwojem nowych środków walki, daje asumpt do ukazania bezpośredniego związku i współzależności pomiędzy tymi obszarami a powstawaniem i rozwojem nowych koncepcji oraz sposobów angażowania bojowego Wojsk Lądowych w reagowaniu kryzysowym.

Nie bez wpływu na powyższe kwestie pozostaje także problematyka prognozowanych wyzwań i zagrożeń. Ostatnia dekada XX wieku i początek obecnego

stulecia to dominacja poglądów o braku zagrożenia wojną. Wojną na dużą skalę, o charakterze globalnym z użyciem broni masowego rażenia. Istnieje jednak duże prawdopodobieństwo negatywnego oddziaływania na bezpieczeństwo RP zagrożeń związanych z destabilizacją wewnętrznego porządku politycznego w państwach otoczenia, konfliktami etnicznymi, religijnymi lub granicznymi. Na pierwszy plan wysuwają się także różnego rodzaju zagrożenia kryzysowe, w tym wywołane przez akty terrorystyczne oraz zagrożenia typowo pozamilitarne. Potwierdza to tezę o wtórności zagrożeń militarnych i zmienia podejście do problemów obronności i realizowanych przez Siły Zbrojne funkcji, jako odpowiedzi na te zjawiska. W tym względzie, na pierwszy plan wysuwa się konieczność dokonania zmian misji i zadań realizowanych przez obecne siły zbrojne i wynikających stąd koncepcji i sposobów angażowania poszczególnych ich komponentów (lądowego, morskiego, powietrznego).

Innym pojawiającym się przed SZ RP problem, jak twierdzą niektórzy cywilni i wojskowi specjaliści, jest nabierająca coraz bardziej realnych kształtów perspektywa, wręcz konieczność, wypracowania kompromisu pomiędzy zaangażowaniem się w konflikty nie stanowiące zagrożenia dla Polski i często nie mające charakteru działań zbrojnych, a przygotowaniem się do udziału w klasycznej operacji, z odparciem bezpośredniego zagrożenia militarnego RP włącznie. Powodowane aktualnym brakiem bezpośredniego zagrożenia militarnego Polski, skupienie się na działaniach wynikających z zobowiązań sojuszniczych oraz koalicyjnych (chodzi o budowanie w Polsce armii typowo ekspedycyjnej, nastawionej na prowadzenie operacji prewencyjno-stabilizujących oraz reagowania kryzysowego) może mieć katastrofalne następstwa w zetknięciu z przyszłą koniecznością bezpośredniej obrony RP. Choć z kolei skupienie się wyłącznie na problemach własnej obronności, może w najbliższych latach mieć negatywne następstwa dla pozycji międzynarodowej Polski.

ZAKOŃCZENIE

Jednym z ważniejszych zadań władz państwowych jest zapewnienie społeczeństwu bezpiecznego rozwoju. Doświadczenia dowodzą, że można to uzyskać poprzez organizację właściwego systemu obronnego adekwatnego do potencjalnych zagrożeń. Powinien on być zdolny do wczesnego rozpoznawania, wykrywania i monitorowania zagrożeń oraz prognozowania ich rozwoju i narastających sytuacji kryzysowych. Ponadto w przypadku pojawienia się takich sytuacji omawiany system musi być zdolny do skutecznego przeciwdziałania (reagowania kryzysowego) oraz likwidacji powstałych skutków.

Bezpieczeństwo stało się wartością ponadpaństwową i coraz częściej zapewniane jest ono wspólnym wysiłkiem wielu państw w ramach sojuszu lub doraźnej koalicji. Ponadto coraz trudniej rozdzielić dziś zagrożenia o charakterze militarnym i niemilitarnym oraz zagrożenia zewnętrzne od wewnętrznych.

Przeprowadzone badania nie tylko potwierdziły przyjęte hipotezy i założenia, ale również pośrednio wykazały zasadność podjętych badań i ich duże znaczenie dla sprawnego funkcjonowania naszych sił zbrojnych w międzynarodowym układzie bezpieczeństwa zarówno w narodowych jak i sojuszniczych (międzynarodowych) uwarunkowaniach.

Potrzeba opracowania nowych koncepcji i sposobów działania wojsk w ramach przeciwdziałania sytuacjom kryzysowym, wynika nie tylko ze zmian jakie zachodzą w międzynarodowym środowisku bezpieczeństwa ale również związane są z potrzebą wykorzystania nowych możliwości bojowych wojsk wynikających chociażby z wprowadzenia na ich wyposażenie systemów broni obezwładniającej.

Szczególnie istotne jest opracowanie nowych koncepcji i sposobów działania wojsk w ramach sytuacji kryzysowych wynikających z rozwoju międzynarodowego terroryzmu. W ramach tego zagrożenia szczególne niebezpieczne są te, które wynikają z całej gamy zagrożeń asymetrycznych. Należy przypuszczać, iż zagrożenia asymetryczne staną się jedną z zasadniczych przesłanek przygotowania nowych koncepcji i sposobów użycia wojsk.

Należy przewidywać dalszy rozwój koncepcji działania wojsk w ramach sytuacji kryzysowych, będących skutkiem zmian w wyposażeniu, uzbrojeniu, organizacji i możliwościach mobilnych wojsk jak również zmian w narodowych i sojuszniczych (międzynarodowych) koncepcjach reagowania. W koncepcjach tych należy oczekiwać konsolidacji międzynarodowych organizacji i struktur w celu synergicznego zwalczania zagrożeń wynikających z procesów globalizacyjnych. Ich rozwój pozwoli na skuteczniejsze odstraszenie potencjalnych agresorów (terrorystów).

Przeprowadzone badania dowodzą, iż zakres użycia wojsk w operacjach kryzysowych ulega stałemu zwiększeniu, co związane jest z coraz bardziej złożonym charakterem sytuacji kryzysowych. One bowiem rodzą zagrożenia o najróżnorodniejszym stopniu trudności do rozwiązania środkami politycznymi, co z kolei wymusza użycie sił zbrojnych. Fakt ten powoduje natomiast potrzebę posiadania odpowiednio wyposażonych i przygotowanych wojsk do szybkiego ich użycia i niedopuszczenia do rozprzestrzenienia się sytuacji kryzysowej na inne rejony. Chodzi o to, aby była możliwość szybkiej interwencji zbrojnej we wczesnej fazie kryzysu.

W tym więc kontekście, celem niniejszej pracy była identyfikacja możliwych zagrożeń kryzysowych, stanowiących z kolei podstawę do przewidywania prawdopodobnych zadań wojsk lądowych uczestniczących w ewentualnych operacjach zwalczania tych zagrożeń. Sformułowane na tej podstawie wnioski umożliwiły przedstawienie podstawowych uwarunkowań nowych koncepcji i sposobów wykorzystania wojsk w tych operacjach.

Niniejsza praca stanowi pierwszy etap badań problematyki udziału wojsk lądowych w operacjach kryzysowych. Przedstawione w niej zagadnienia będą dalej badane pod kątem weryfikacji założonych hipotez, tworzenia nowych przesłanek udziału wojsk lądowych w działaniach w celu zapewnienia sprawnego funkcjonowania światowego systemu bezpieczeństwa.

Z przeprowadzonych badań wynika potrzeba podjęcia dalszej naukowej penetracji w szczególności takich obszarów jak możliwość zwalczania przez wojska lądowe zagrożeń asymetrycznych. Kolejnym obszarem wymagającym dalszych badań, a związanym z operacjami kryzysowymi, jest udział sił zbrojnych w przywracaniu

normalności po ustaniu (rozładowaniu) przyczyn (zagrożenia) konfliktu. Ta faza działania wymaga angażowania wielu różnorodnych sił i środków, których udział jest wielopłaszczyznowy, wielopodmiotowy i długotrwały. Uczestniczy w niej coraz więcej cywilnych organizacji (agencji, fundacji, stowarzyszeń) głównie o charakterze humanitarnym (rządowych, pozarządowych i prywatnych). W tej sytuacji zakres zadań międzynarodowych sił zbrojnych uczestniczących w operacji reagowania kryzysowego ulega znacznemu przewartościowaniu. Rodzi to potrzebę **współpracy cywilno-wojskowej** (CIMIC – civil-military cooperation). Są to wspólne działania wszystkich stron konfliktu oraz każdej innej organizacji wojskowej lub cywilnej zaangażowanej w utrwalanie pokoju i szeroko rozumianą odbudowę kraju. Tak, więc zasadniczym jej celem jest ukierunkowanie wysiłków wszystkich sił (podmiotów) uczestniczących w operacji reagowania kryzysowego na jeden zasadniczy cel – stworzenie warunków powrotu do normalności.

Uwzględniając przedstawione wyżej rozważania, zasadne jest pytanie o program przygotowań do takich działań. Problem jest na tyle poważny, że wymaga podjęcia dalszych szerokich badań w sferze przygotowań żołnierzy, a szczególnie kadry dowódczej różnych szczebli. To właśnie ona stykać się będzie z przeróżnymi sytuacjami z tej sfery działań.

W konkluzji raz jeszcze należy podkreślić, że wiele koncepcji i sposobów użycia wojsk w operacjach reagowania kryzysowego, jest w fazie opracowywania lub modyfikacji. Wojsko Polskie, a szczególnie siły lądowe muszą wziąć aktywny udział w tych pracach.

BIBLIOGRAFIA

- Ansoff H.I., *Zarządzanie strategiczne*, PWE, Warszawa 1985.
- Balcerowicz B., *Sojusz a obrona narodowa*, Bellona, Warszawa 2001.
- Balcerowicz B., *Strategiczne koncepcje obrony*, „Myśl Wojskowa” 2000 nr 4.
- Balcerowicz B., *Uniwersalne problemy strategii obronnej państwa średniej wielkości oraz ich odniesienia do obronności Polski*, AON, Warszawa 1996.
- Bezpieczeństwo zewnętrzne RP*, pod red. nauk. T. Jemioły, K. Malaka, AON, Warszawa 2002.
- Biała Księga*, pod kier. B. Smólskiego, Biuro Prasy i Informacji MON, Bellona, Warszawa 2001.
- Brzeziński Z., *Wielka szachownica*, Świat Książki, Warszawa 1998.
- Bunker R. J., *Non-Lethal Weapons: Terms and References*, http://www.zarc.com/english/non-lethal_weapons/nlt-usaf z dnia 14. 05. 2002.
- Civil Disturbances, Non-Lethal Weapons and Equipment*, Newsletter nr 00-7, rozdział 2, Fort Leavenworth 2000.
- Coates J. A., *Non-Lethal Weapons for Use by U.S. Law Enforcement Officers*. Arlington, VA: Institute for Defense Analyses, Science and Technology Division, 1967. U393 I53 S271.
- Concept for Nonlethal Capabilities in Army Operations*, Pamphlet 525-73, Department of the Army Headquarters, United States Army Training and Doctrine Command TRADOC, Fort Monroe, Virginia, 1996
- Cook J. W., *Nonlethal weapons: Technologies, Legalities, and Potential Policies*, <http://www.fas.org/man/dod-101/sys/land/docs/occp03.htm> z dnia 14. 05. 2002.
- Cook J., Maj W., *Non-lethal Weapons, Technologies, Legalities, and Potential Policies*, Journal of Legal Studies 5, ('94-'95).
- Czaputowicz J., *Stosunki międzynarodowe po 11 września*, „Polska w Europie” 2001 nr 37.
- Dawidczyk, *Nowe wyzwania, zagrożenia i szanse dla bezpieczeństwa Polski u progu XXI wieku*, AON, Warszawa 2001.
- Disabling technologies a critical assessment*, „International Defense Review”, 1994, nr 7.
- Drost M., Kasprzewski A., Dawidczyk A., *Operacje inne niż wojna – w przyszłości jako wyznacznik zdolności SZ RP*, AON, Warszawa 2002.
- Dylewski Z., *Budżet resortu obrony narodowej RP w kontekście strategii gospodarczo-obronnej Polski do 2006 r.*, AON, „Materiały i Studia” 2002 nr 1.
- Dyplomacja współczesna a problemy prawa i bezpieczeństwa międzynarodowego*, pod red. nauk. L. Łukaszuka, AON 1999.
- Ewolucja zadań strategicznych systemu obronności*, cz.1, pod kier. nauk. J. Pawłowskiego, AON, Warszawa 2001.
- FM 90-40, *Multiservice Procedures for the Tactical Employment of Non-Lethal Weapons*, Headquarters, Department of the Army, Waszyngton 1997.
- Force XXI Operations*, Pamphlet 525-5, TRADOC, Fort Monroe 1994.
- Gałganek A., *Zmiana w globalnym systemie międzynarodowym. Supercykle i wojna hegemoniczna*, UAM, Poznań 1992.
- Gąska M., *Kompetencje organów władzy wykonawczej w dziedzinie obronności państwa i sił zbrojnych*, AON, Warszawa 2002.
- Gierszewska G., Romanowska M., *Analiza strategiczna przedsiębiorstwa*, PWE, Warszawa 1998, Wydanie II zmienione.
- Goławski J., *Kompas na nowe czasy*, „Polska Zbrojna” 2002 nr 46.
- Górski P., *System obronny państwa*, „Myśl Wojskowa” 1999 nr 1.
- Griffin R.W., *Podstawy zarządzania organizacjami*, WN PWN, Warszawa 1999.

- Gromadzki G., Osica O., *Krajobraz (nie)bezpieczeństwa europejskiego. O przyszłości Europy*, Fundacja im. Stefana Batorego, Raporty 2002 nr 7.
- Heisbourg F., *Wojny – prognozy XXI wieku*, Prószyński i S-ka, Warszawa 1998.
- Jemiolo T., *Globalizacja szanse i zagrożenia*, AON, Warszawa 2000.
- Joint Vision 2010, America's Military: Preparing for Tomorrow*, US Government Printing Office, Waszyngton 1996, s. 8.
- Joint Vision 2020*, US Government Printing Office, Waszyngton 2000.
- Kasprzewski A., *System obrony państwa – mit i rzeczywistość*, „Zeszyt Naukowy” AON 2001 nr 2.
- Klasik A., *Planowanie strategiczne*, PWE, Warszawa 1993.
- Konwersatorium Fundacji „Polska w Europie” w dniu 6.06.2002 r., „Polska w Europie” 2002 nr 41.
- Kotarbiński T., *Traktat o dobrej robocie*, Ossolineum 1982.
- Koziej S., *Ogólna charakterystyka boju (walki) wojsk lądowych w latach 1991-2015 („Prognoza-3”)*, AON, Warszawa 1987.
- Koziej S., *Podstawowe problemy strategii i systemu obronności na przełomie XX i XXI wieku*, AON, DSO MON, Warszawa 2001.
- Koziej S., *Strategia i potencjał obrony Polski w warunkach członkostwa w NATO*, AON, Warszawa 2001r.
- Krzyżanowski L., *O podstawach kierowania organizacjami inaczej*, PWN, Warszawa 1999.
- Kuźniar R., *Dylematy bezpieczeństwa*, „Polska Zbrojna” 2002 nr 39.
- Kuźniar R., *Globalizacja, geopolityka i polityka zagraniczna*, „Sprawy Międzynarodowe” 2000 nr 1.
- Kuźniar R., *Po pierwsze bezpieczeństwo*, „Rzeczpospolita” 9.01.1996 r.
- Kuźniar R., *11 września – interpretacje i implikacje*, „Sprawy Międzynarodowe” 2002 nr 1.
- Lewer N., Schofield S., *Nonlethal Weapons: A Fatal Attraction? Military Strategies and Technologies for 21st-Century Conflict*, Londyn 1997.
- Matematyka*, pod red. nauk. T. Trajdos, tom I, WNT, Warszawa 1986.
- Michalak W., Rutkowski C., Zajas S., *Zarys zarządzania strategicznego w Siłach Powietrznych*, AON, Warszawa 2002.
- Misje, funkcje i zdolności SZ RP – 2025*, materiały z seminarium zorganizowanego przez Zarząd Strategiczny Generalnego Zarządu Planowania Strategicznego SG WP w dn. 23.05.2002 r.
- Nowak S., *Metodologia badań społecznych*, PWN, Warszawa 1989.
- Operacje i zadania Wojsk Lądowych na obszarze kraju*, pod kier. A. Tomaszewski, AON, Warszawa 2000
- Pawłowski J., *Strategiczne dylematy początku XXI wieku*, „Myśl Wojskowa” 2001 nr 5.
- Pawłowski J., *Wybrane problemy bezpieczeństwa RP w kontekście walki z terroryzmem*, „Wiedza Obronna” 2002 nr 1.
- Pieter J., *Praca naukowa*, Wyd. Śląsk, Katowice 1960.
- Pietrzak A., *Nowe oblicza terroryzmu*, „Wiedza Obronna” 2002 nr 1.
- Polska polityka bezpieczeństwa 1989-2000*, pod red. R. Kuźniara, WN Scholar, Warszawa 2001.
- Pytkowski W., *Organizacja badań i ocena prac naukowych*, PWN, Warszawa 1981
- Rotfeld D., *Obrona z dala od terytorium*, „Polska Zbrojna” 2002 nr 37.
- Rutkowski C., Gawliczek P., opracowanie pod krypt. „Review”, cz. I i 2, AON, Warszawa 2001.
- Rutkowski C., A. Kasprzewski, A. Dawidczyk, opracowanie pod krypt. „Adaptacja”, cz. I i 2, AON, Warszawa 2000.

- Rutkowski C., *Aparat pojęciowy strategii. Podstawowe pojęcia i zależności*, AON, Warszawa 1995.
- Rutkowski C., Kasprzewski A. opracowanie pod krypt. „SZ- Sojusz”, cz. 1 i 2, AON, Warszawa 1999.
- Rutkowski C., Kasprzewski A. opracowanie pod krypt. „SZ-Kryzys”, cz. 1 i 2, AON, Warszawa 1996.
- Rutkowski C., *Prakseologiczne aspekty strategii wojskowej*, AON, Warszawa 1998.
- Rutkowski C., *Problemy bezpieczeństwa i Sił Zbrojnych XXI wieku*, „Myśl Wojskowa” 2001 nr 1.
- Rutkowski C., *Siły Zbrojne RP XXI wieku., co uczynić dziś, by sprawnie działać jutro*, „Zeszyt Naukowy” AON 2000 nr 3.
- Rutkowski C., *Strategiczne koncepcje przeciwdziałania zagrożeniom – zadania sił zbrojnych*, „Myśl Wojskowa” 2000 nr 4.
- Siniscalchi J., *Non-Lethal Technologies: Implications for Military Strategy*, Maxwell Air Force Base, Alabama 1998.
- Stańczyk J., *Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa*, ISP PAN, Warszawa 1996.
- Stefanowicz J., *Ład międzynarodowy doświadczenia i przyszłość*, ISP PAN, Warszawa 1996.
- Stosunki międzynarodowe. Geneza, struktura, dynamika.*, pod. red. nauk. E. Halizaka, R. Kuźniara, WUW, wyd. III, Warszawa 2000.
- Suhajda J. M., *Non-lethal Weapons for Military Operations Other Than War*, http://www.fas.org/man/dod-101/sys/land/docs/suhajd_1.htm z dnia 14. 05. 2002.
- System reagowania kryzysowego*, praca naukowo-badawcza pod kier. nauk. A. Tomaszewski, AON, Warszawa 2003r
- System Bezpieczeństwa Polski*, materiały z konferencji naukowej odbytej 4 i 5 listopada 1993 roku w Akademii Obrony Narodowej, AON, Warszawa 19993.
- Szanse i zagrożenia rozwojowe w warunkach społeczeństwa informacyjnego*, P. Sienkiewicz, T. Jemioło, AON, Warszawa 2001.
- Tomaszewski A., *Wojska Lądowe w operacjach połączonych*, pk. „Operacja połączona”, AON, Warszawa 2003.
- Tomaszewski A., *Model Wojsk Lądowych w świetle współczesnych zagrożeń*, pk. „MODEL WL”, AON, Warszawa 2003.
- Toffler A. H., *Wojna i antywojna*, Warszawskie Wydawnictwo Literackie MUZA S.A., Warszawa 1997.
- Transformation in Central European Security Environment*, IVF, AON, Warszawa 2002.
- Wojska lądowe w systemie obronnym kraju* pk. „Armia”, redakcja naukowa A. Tomaszewski, AON, Warszawa 1998.
- Wołpiuk W. J., *Siły Zbrojne w regulacjach Konstytucji RP*, Scholar, Warszawa 1998.
- Wróblewski R., *Planowanie strategiczne sił zbrojnych i ich udział w konfliktach zbrojnych*, cz. 1, AON, Warszawa 1997.
- Wróblewski R., *Scenariusze sytuacji kryzysowych oraz wojennych i ich wpływ na planowanie Sił Zbrojnych państwa-członka NATO*, cz.2 *Misja, scenariusze, strategie, struktury*, AON, Warszawa 2000.
- Wystarczalność obronna*, opr. nauk. P. Sienkiewicz, Bellona, Warszawa 1996.
- Zarys prawa*, pod. red. J. Kucińskiego, S. Koryckiego, WSE, Warszawa 2001.

Wydawnictwa i dokumenty normatywne:

- Bezpieczeństwo europejskie: wspólna koncepcja 27 państw*, przyjęta przez UZE 14 listopada 1995 r.
- Informacja Ministra Spraw Zagranicznych RP o podstawowych kierunkach polityki zagranicznej*, wystąpienie na posiedzeniu Sejmu w dniu 14 marca 2002 r.
- Karta bezpieczeństwa europejskiego*, przyjęta przez OBWE 19 listopada 1999r.
- Koncepcja strategiczna Sojuszu Północnoatlantyckiego*, przyjęta 24 kwietnia 1999r.
- ROZPORZĄDZENIE RADY MINISTRÓW z dnia 25 czerwca 2002 r., *W sprawie szczegółowego zakresu działania Szefa Obrony Cywilnej Kraju, szefów obrony cywilnej województw, powiatów i gmin*, Warszawa, dnia 1 lipca 2002 r. Dz. U. Nr 96, poz. 850
- ROZPORZĄDZENIE RADY MINISTRÓW z dnia 5 lutego 2002 r., *W sprawie świadczeń na rzecz obrony*, Dz. U. Nr 18, poz. 168 z dnia 6 marca 2002 r.
- Strategia bezpieczeństwa RP*, przyjęta na posiedzeniu Rady Ministrów w dniu 04.01.2000r.
- Strategia obronności RP*, przyjęta na posiedzeniu Rady Ministrów w dniu 23.05.2000 r.
- Uchwała Komitetu Obrony Kraju w sprawie doktryny obronnej RP*, przyjęta 21 lutego 1990 r.
- USTAWA z dnia 18 kwietnia 2002 r., *O stanie klęski żywiołowej*, Dz. U. Nr 62 poz. 558 z 22 maja 2002 r.
- USTAWA z dnia 29 sierpnia 2002 r., *O stanie wojennym oraz o kompetencjach Naczelnego Dowódcy Sił Zbrojnych i zasadach jego podległości konstytucyjnym organom Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa, dnia 25 września 2002 r. Dz. U. Nr 156, poz. 1301.
- Wytyczne Ministerialne NATO 2000.*
- Wytyczne Ministra ON do planowania i programowania rozwoju Sił Zbrojnych RP na lata 2003-2008.*
- Wytyczne Rady Ministrów do planowania i programowania obronnego na lata 2003 - 2008.*
- Założenia polskiej polityki bezpieczeństwa oraz Polityka bezpieczeństwa i strategia obronna RP*, przyjęta na posiedzeniu KOK w 2 listopada 1992r.

Strony www.:

- [http:// www.bbn.org.pl](http://www.bbn.org.pl) - Biuro Bezpieczeństwa Narodowego
- [http:// www.css.org.pl](http://www.css.org.pl) - Centrum Studiów Strategicznych
- [http:// www.gcss.org.uk](http://www.gcss.org.uk) - ISS Wielkiej Brytanii
- [http:// www.kbn.gov.pl](http://www.kbn.gov.pl) -- Komitet Badań Naukowych
- [http://www. msz.gov. pl](http://www.msz.gov.pl) – MSZ Rzeczypospolitej Polskiej
- [http:// www.nato.int](http://www.nato.int) - NATO
- [http:// www.ndu.edu](http://www.ndu.edu) -ISS NDU USA
- [http:// www.nssg.gov](http://www.nssg.gov) - Komisja Bezpieczeństwa Narodowego USA
- [http:// www.odci.gov](http://www.odci.gov) - CIA USA
- [http://www. PwE. org.pl](http://www.PwE.org.pl) – Fundacja „Polska w Europie”
- [http:// www.rand.org](http://www.rand.org) - RAND Corp.
- [http:// www.wp.mil.pl](http://www.wp.mil.pl) - MON Rzeczypospolitej Polskiej
- Non-lethal Weapons for Military Operations Other Than War*,
http://www.fas.org/man/dod-101/sys/land/docs/suhajd_1.htm.

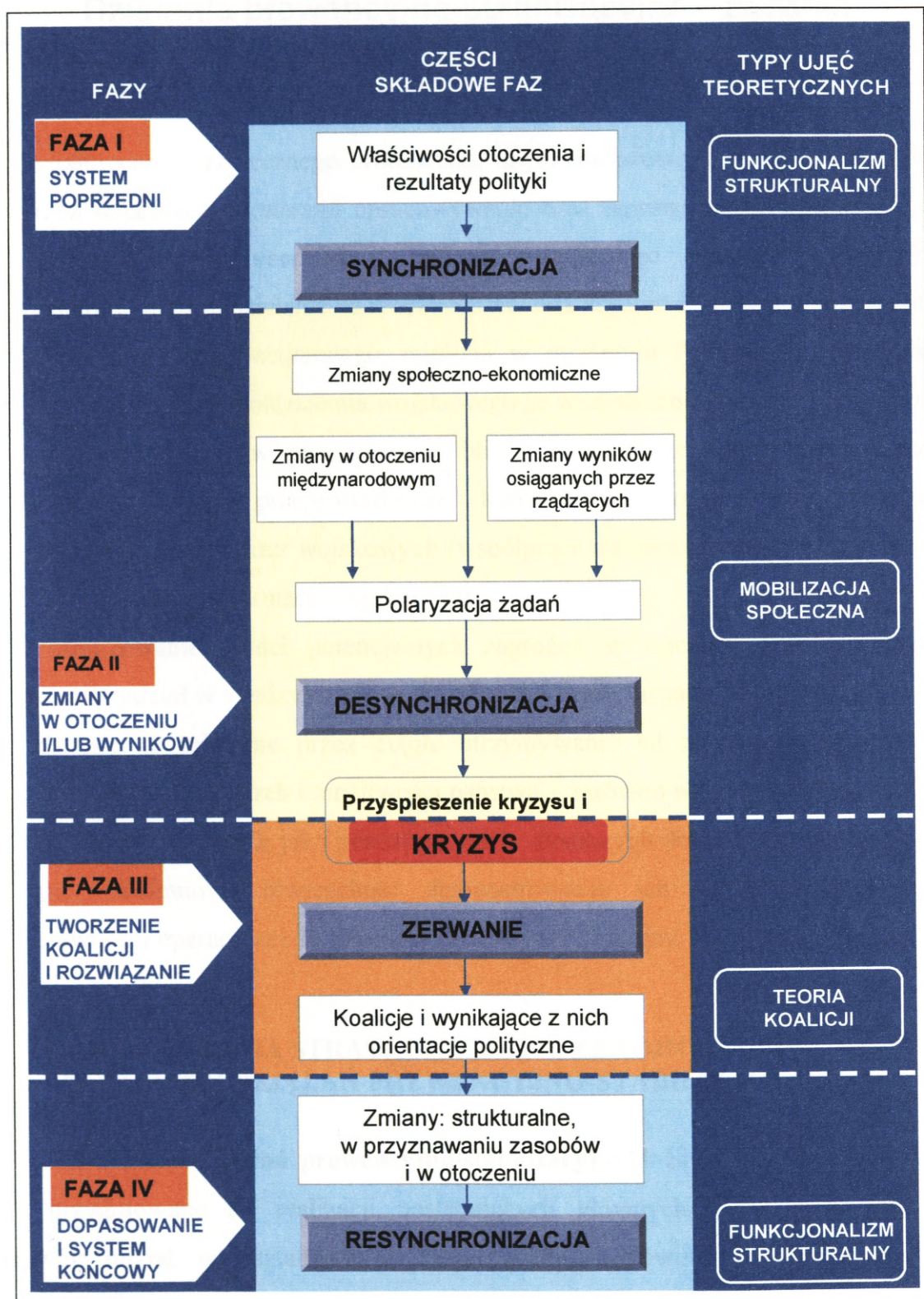
SPIS RYSUNKÓW:

Rys. 1. Przebieg procesu badawczego	10
Rys. 2. Możliwe przebiegi sytuacji kryzysowej w hipotetycznej organizacji.	23
Rys. 3. Sytuacje systemowe i model ich możliwej ewolucji.....	24
Rys. 4. Kryzysy, sytuacje kryzysowe a sytuacje systemowe.	25
Rys. 5. Zarządzanie (kierowanie) państwem a stany jego funkcjonowania. <i>/Współzależność pojęć/</i>	27
Rys. 6. Źródła powstawania oraz wpływ konfliktów społecznych na politykę państwa.	29
Rys. 7. Teoria krzywej „J”.....	30
Rys. 8. Model procesu kryzysowego autorstwa R. Wróblewskiego.	31
Rys. 9. Zagrożenia militarne okresu kryzysu. Istota i źródła.	35
Rys. 10. Wyzwania i zagrożenia identyfikowane przez RP w latach 1990 – 2000	45
Rys. 11. Podział operacji pokojowych	59
Rys. 12. Ideowy schemat działania w ramach operacji pokojowych.....	62
Rys. 13. Sojusznicze zasady operacji pokojowych	72
Rys. 14. Przykład linii operacyjnych operacji wsparcia pokoju.....	80
Rys. 15. Piramida wrażliwości asymetrycznych	93
Rys. 16. Klasyfikacja źródeł zagrożeń.....	113
Rys. 17 Ogólny zakres zadań wojsk lądowych na obszarze kraju	116

SPIS TABEL:

Tabela 1. Kryzys – klasy wydarzeń kryzysowych.....	26
Tabela 2. Działania reagowania kryzysowego – zadania strategiczne Polski	51
Tabela 3. Operacje wojskowe inne niż wojenne (MOOTW)– typologia NATO	55
Tabela 4. Działania sił zbrojnych w ramach zapobiegania konfliktom.....	64
Tabela 5. Działania sił zbrojnych w ramach przywracania pokoju	65
Tabela 6. Działania sił zbrojnych w ramach budowania pokoju	66
Tabela 7. Typowe fazy rozwoju sytuacji kryzysowych i rodzaje działań sił zbrojnych.....	68
Tabela 8. Zadania zbrojne i niezbrojne zgrupowań taktycznych sił pokojowych	74
Tabela 9. Zagrożenia asymetryczne – ogólna klasyfikacja	83
Tabela 10. Zadania SZ wynikające z zagrożeń asymetrycznych.....	92
Tabela 11. Działania niemilitarne Wojsk Lądowych	117

Fazy kryzysów politycznych i typy ujęć teoretycznych.

Źródło: M. Dobry, *Socjologia kryzysów politycznych*, PWN, Warszawa 1995, s. 79.

Działania prewencyjno-stabilizacyjne – zadania strategiczne Polski¹⁹⁵

- ✦ kształtowanie bezpiecznego środowiska międzynarodowego w otoczeniu Polski przez wspólne z partnerami opracowywanie oraz wprowadzanie w życie zasad i mechanizmów bezpieczeństwa, budowę wzajemnego zaufania w dziedzinie militarnej, a także działanie na rzecz rozszerzenia Sojuszu Północnoatlantyckiego;
- ✦ budowanie strefy wzajemnego zaufania w otoczeniu Polski przez rozwijanie propokojowego współdziałania wojskowego ze wszystkimi sąsiadami i partnerami;
- ✦ wspieranie wysiłków partnerów w bliższym i dalszym otoczeniu na rzecz bezkonfliktowego przeprowadzenia transformacji ustrojowych, zwłaszcza przekształcenia struktur wojskowych (współpraca militarna; tworzenie wspólnych, wielonarodowych formacji wojskowych);
- ✦ neutralizowanie źródeł potencjalnych zagrożeń w rejonach konfliktogennych poprzez udział w międzynarodowych prewencyjnych misjach pokojowych;
- ✦ odstraszenie militarne przez ciągłe utrzymywanie sił zbrojnych na poziomie adekwatnym do potrzeb i możliwości państwa – zarówno wydzielonych do struktur sojuszniczych NATO, jak i pozostających w dyspozycji dowództwa narodowego – oraz szkoleniowe (ćwiczebne) demonstrowanie ich gotowości bojowej i sprawności operacyjnej do użycia w razie kryzysu i wojny.

ZADANIA STRATEGICZNE SIŁ ZBROJNYCH RP W RAMACH DZIAŁAŃ PREWENCYJNO-STABILIZACYJNYCH

W ramach działań prewencyjno-stabilizacyjnych Siły Zbrojne RP powinny być przygotowane do realizacji następujących głównych zadań strategicznych: aktywny udział w kształtowaniu bezpiecznego środowiska międzynarodowego

¹⁹⁵ S. Koziej, *Obronność RP*, „Myśl Wojskowa” 3/1999, s. 11

poprzez wszechstronny wkład w umacnianie siły i sprawności Sojuszu Północnoatlantyckiego, uczestnictwo w działalności ONZ, UE oraz innych organizacji międzynarodowych; budowanie strefy zaufania w otoczeniu Polski – poprzez rozwijanie konstruktywnego, pokojowego współdziałania ze wszystkimi sąsiadami i partnerami, w ramach współpracy przygranicznej i programu „PdP”; wspieranie wysiłków państw w bliższym i dalszym otoczeniu w bezkonfliktowym przeprowadzaniu transformacji ustrojowych, zwłaszcza w przekształcaniu struktur obronnych – poprzez współpracę wojskową, w tym tworzenie wspólnych, wielonarodowych formacji wojskowych; odstraszanie militarne – poprzez ciągle utrzymywanie sił zbrojnych na poziomie adekwatnym do potrzeb i możliwości państwa – zarówno wydzielonych do struktur sojuszniczych NATO, jak i pozostających w wyłącznej dyspozycji dowództwa narodowego – oraz demonstrowanie podczas ćwiczeń i manewrów ich gotowości bojowej i sprawności operacyjnej do użycia w warunkach kryzysu i wojny.¹⁹⁶

¹⁹⁶ *Ewolucja zadań strategicznych systemu obronności*, op.cit., s. 111.

Działania wojenne – zadania strategiczne Polski¹⁹⁷

W ramach działań wojennych Polska - samodzielnie lub w działaniach międzynarodowych - będzie wykonywać dwie grupy zadań strategicznych:

① Grupa - w ramach kolektywnej obrony sojuszniczej w obronie własnego terytorium:

- udział SZ RP w przeprowadzeniu operacji osłonowych i obronnych początkowego okresu wojny mających na celu rozpoznanie, jak najwcześniejsze zatrzymanie i osłabienie zgrupowania inwazyjnego przeciwnika oraz przejęcie inicjatywy strategicznej;
- doprowadzenie do uzyskania przewagi;
- udział w przygotowaniu i przeprowadzeniu przeciwnatarcia strategicznego;
- aktywne pozmilitarne (zwłaszcza dyplomatyczne, informacyjne, ekonomiczne) oddziaływanie na agresora;
- podtrzymywanie i umacnianie własnego potencjału obronnego.

② Grupa - w ramach obrony kolektywnej poza terytorium kraju:

- wszechstronna osłona strategiczna własnego terytorium;
- udział wydzielonymi komponentami wojsk operacyjnych w sojuszniczych kampaniach i operacjach militarnych na teatrze wojny;
- wszechstronne wsparcie i zabezpieczenie własnych wojsk operujących na teatrze wojny;
- ochrona struktur i gospodarki państwa oraz ochrona ludności w warunkach selektywnego oddziaływania zbrojnego przeciwnika na terytorium Polski.

ZADANIA STRATEGICZNE SIŁ ZBROJNYCH RP W RAMACH DZIAŁAŃ WOJENNYCH

W ramach działań wojennych przed agresją Siły Zbrojne RP powinny być gotowe do realizacji dwóch podstawowych grup zadań strategicznych:

¹⁹⁷ *Ewolucja*, cz. 1, op.cit., s.104-105.

❶ **W razie wojny obronnej na terytorium Polski główne zadania SZ RP realizowane w ramach kolektywnej obrony sojuszniczej - obejmują:** udział SZ RP, w ramach wspólnie przygotowanych planów operacyjnych, w przeprowadzeniu operacji osłonowych i obronnych początkowego okresu wojny mających na celu rozpoznanie, jak najwcześniejsze zatrzymanie i osłabienie zgrupowania inwazyjnego przeciwnika oraz przejęcie inicjatywy strategicznej; doprowadzenie do uzyskania przewagi – poprzez strategiczne rozwinięcie pozostałych sił narodowych oraz wszechstronne zabezpieczenie przyjęcia sojuszniczych sił wzmocnienia na terytorium państwa; udział w przygotowaniu i przeprowadzeniu przeciwnatarcia strategicznego mającego na celu rozbięcie zgrupowania inwazyjnego, zniszczenie potencjału ofensywnego przeciwnika i odzyskanie utraconych obszarów terytorium państwa; aktywne oddziaływanie na agresora w celu osłabienia jego potencjału ofensywnego; podtrzymywanie i umacnianie własnego potencjału obronnego poprzez ochronę ludności i struktur państwa oraz zapewnienie funkcjonowania administracji i gospodarki w warunkach wojennych.

❷ **W razie udziału w wojnie obronnej poza terytorium własnego kraju do głównych zadań strategicznych SZ RP będą należały:** osłona strategiczna własnego terytorium; udział wydzielonych zgrupowań wojsk operacyjnych w sojuszniczych kampaniach i operacjach militarnych na teatrze wojny; wszechstronne wsparcie i zabezpieczenie własnych wojsk operujących na teatrze wojny; prowadzenie wzmoczonej ochrony granicy oraz operacyjnej ochrony ważnych obiektów, a także neutralizacja działań dywersyjno-rozpoznawczych; ochrona struktur i gospodarki państwa oraz ochrona ludności w warunkach selektywnego oddziaływania zbrojnego przeciwnika na terytorium Polski.¹⁹⁸

W warunkach konfliktu zbrojnego potencjał militarny naszego kraju powinien pozwalać na podjęcie samodzielnej obrony w ograniczonym okresie czasu. Głównym celem obrony powinno być wówczas stworzenie odpowiednich warunków, zarówno militarnych jak i politycznych, do otrzymania przez Polskę natychmiastowego i skutecznego wsparcia sojuszniczego.

¹⁹⁸ *Ewolucja zadań strategicznych systemu obronności*, op.cit., s. 114-115.

Operacje wojskowe inne niż wojenne (MOOTW) – typologia USA

Kontrola zbrojeń (Arms Control):

Są to działania wymagające wcześniejszego podpisania umowy międzynarodowej, obejmujące m.in. kontrolę ilości głównych systemów uzbrojenia oraz wielkość, organizację i rozmieszczenie sił zbrojnych. Kontrola zbrojeń może również zawierać środki budowy zaufania mające na celu redukcję poczucia niestabilności i zagrożenia w środowisku międzynarodowym. Zadania z nią związane mogą polegać także na weryfikacji podpisanych traktatów, eskortowaniu dostarczania broni i materiałów specjalnego przeznaczenia (np. wzbogaconego uranu), niszczenie różnych rodzajów uzbrojenia w ramach traktatów CFE (Conventional Armed Forces in Europe Treaty) czy wymianie informacji.

Zwalczanie terroryzmu (Combatting Terrorism):

To wszelkiego rodzaju działania mające na celu przeciwdziałanie terroryzmowi. Składają się na nie działania antyterrorystyczne, czyli stosowanie środków, mających na celu zabezpieczenie się przed atakami terrorystycznymi i zwiększenie odporności na ewentualny atak oraz działania polegające na zwalczaniu terroryzmu, czyli bezpośrednich akcji przeciw grupom terrorystycznym. Do akcji zwalczania terroryzmu zalicza się m.in. akcje prewencyjne i ratownicze.

W przypadku Stanów Zjednoczonych organami odpowiedzialnymi za zwalczanie terroryzmu są Departament Stanu (Department of State – operacje poza granicami Stanów Zjednoczonych) i Departament Sprawiedliwości (Department of Justice – operacje na terenie Stanów Zjednoczonych).

Wspieranie zwalczania handlu narkotykami (Counterdrug Operations):

Pomoc udzielana przez Departament Bezpieczeństwa, przy wykorzystaniu środków znajdujących się w jego dyspozycji, innym instytucjom rządowym, zajmującym się walką z handlem narkotykami (ich produkcją, przemytem, handlem). Pomoc ta może przybierać formy kontrolowania przestrzeni powietrznej i morskiej, oraz zapobiegania przemytowi narkotyków tymi drogami, koordynowania dowodzenia operacjami przeciwko przemytnikom oraz gromadzenia i wymiany informacji na ten temat, konsultowaniu i zatwierdzaniu planów użycia przez gubernatora danego stanu Gwardii Narodowej do walki z przemytem, kontrolowania 25 milowego pasa wzdłuż granicy Stanów Zjednoczonych, pomoc rządów innych państw poprzez wymianę informacji oraz wsparcie logistyczne i pomoc w szkoleniu personelu.

Operacje wprowadzania sankcji / blokady morskie (Inforcement of Sanctions):

To operacje mające na celu zablokowanie wwozu i wywozu określonych środków do danego kraju. Operacje te mają charakter wojskowy, służą celom zarówno wojskowym, jak i politycznym. Celem politycznym jest nakłonienie państwa lub państw do przestrzegania określonych reguł, celem wojskowym jest natomiast wprowadzenie skutecznej blokady na wwożone i wywożone rzeczy.

**Ustanawianie stref
wydzielonych-
specjalnych
(Enforcing Exclusion
Zones):**

Strefy takie są wyznaczane w celu ograniczenia określonej działalności na wyznaczonym obszarze: na morzu, w powietrzu lub na lądzie. Strefy te mogą być wyznaczone przez Organizację Narodów Zjednoczonych, inne organizacje międzynarodowe, których członkiem są Stany Zjednoczone lub samodzielnie przez Stany Zjednoczone. Głównymi przyczynami wprowadzenia stref wydzielonych są: łamanie praw człowieka i łamanie przez państwa prawa międzynarodowego. Strefy te mają na celu ochronę ludności przed prześladowaniami ze strony rządu danego państwa, powstrzymanie prób zagarnięcia części terytorium danego państwa przez inne państwo. Przykładami operacji wprowadzania stref wydzielonych są: operacja Southern Watch w Iraku w 1992r. i operacja Denay Flight w Bośni w 1993r.

**Zapewnienie swobody
przeływu i przelotu
(Freedom of
Navigation and
Overflight):**

Swoboda przeływu i przelotu jest prawem gwarantowanym przez prawo międzynarodowe. Państwa posiadające dostęp do morza mają obowiązek zagwarantowania możliwości swobodnego i „nieszkodliwego” przeływu obcych jednostek przez ich morze terytorialne. Termin „nieszkodliwy” oznacza w tym wypadku przeływ, który nie zagraża pokojowi oraz porządkowi i bezpieczeństwu państwa nadbrzeżnego.

W przypadku przelotu przez przestrzeń powietrzną innego państwa, zasady regulujące ten przelot są ustalane przez Międzynarodową Organizację Lotnictwa Cywilnego (International Civil Aviation Organisation). Przykładem obowiązywania prawa swobodnego przelotu może być korytarz powietrzny do Berlina Zachodniego w latach 1948-1990.

**Pomoc humanitarna
(Humanitarian
Assistance):**

Operacje tego typu mają na celu pomoc ludności cywilnej w sytuacjach klęsk żywiołowych oraz w innych sytuacjach kryzysowych.

W przypadku Stanów Zjednoczonych operacje pomocy humanitarnej realizowane przez Departament Obrony są prowadzone jedynie w nadzwyczajnych sytuacjach, kiedy instytucje do tego przeznaczone nie są w stanie samodzielnie takiej pomocy zapewnić. Udział sił amerykańskich może polegać m.in. na zapewnieniu koordynacji w dowodzeniu, łączności i nadzoru nad całą operacją, zagwarantowania wsparcia logistycznego oraz opracowaniu planów całej operacji. Amerykańskie Siły Zbrojne mogą być zaangażowane w operacje humanitarne poza granicami Stanów Zjednoczonych prowadzone i koordynowane przez Organizację Narodów Zjednoczonych, wspólnie z innymi państwami ale w ramach innej organizacji międzynarodowej, której USA jest członkiem lub samodzielnie.

Operacje tego typu mogą obejmować również pomoc państwom, na których terytorium Siły Zbrojne Stanów Zjednoczonych są rozlokowane.

**Wojskowe wsparcie
instytucji cywilnych
(Military Support to
Civil Authorities
MSCA):**

Operacje te mogą być podejmowane jedynie, jeżeli zezwala na to prawo, a możliwości władz cywilnych zostały wyczerpane. Wsparcie udzielane przez siły zbrojne może być różnorodne np. zastępowanie strajkujących kontrolerów ruchu na lotniskach, wprowadzanie porządku po zamieszkach, pomoc w czasie katastrof naturalnych i klęsk żywiołowych.

Użycie wojsk federalnych musi być zatwierdzone przez Kongres Stanów Zjednoczonych i zgodne z Konstytucją.

**Wspieranie
zaprzyjaźnionych
rządów w walce
z opozycją
(Nation
Assistance/Support to
Counterinsurgency):**

Pomoc tego rodzaju może być udzielana, na podstawie umowy z rządem danego kraju, w różnych uwarunkowaniach politycznych: w czasie pokoju, różnego rodzaju sytuacji kryzysowych i wojny.

Celem udzielania tego typu pomocy jest zapewnienie stabilności w regionie. Pomoc ta nie ogranicza się jedynie do pomocy w dziedzinie bezpieczeństwa. W ramach udzielanego wsparcia zaprzyjaźnionym rządów można wyróżnić trzy obszary działania: (1) pomoc w dziedzinie bezpieczeństwa (security assistance) obejmującą programy dotyczące dostaw sprzętu i materiałów wojskowych, szkolenia wojskowego i innych usług z tym związanych, w sytuacjach gdy zaprzyjaźnione państwo znajduje się w obliczu zagrożenia militarnego; (2) program obrony wewnętrznej (Foreign Internal Defense FID) obejmujący pomoc polityczną, ekonomiczną oraz wojskową, której celem jest wspieranie rządu lokalnego w walce z wszelkimi próbami obalenia istniejącego rządu; (3) pomoc humanitarna i cywilna (humanitarian and civic assistance), pomimo nazwy takiej samej jak w przypadku operacji pomocy humanitarnej, cel tej operacji jest inny, chodzi w niej głównie o zapewnienie lokalnym sił zbrojnym odpowiedniego szkolenia, przy okazji którego, ludność cywilna może, sporadycznie, odnosić korzyści.

Program FID może obejmować również walkę z przemytem narkotyków i terroryzmem. Pomoc w ramach tego programu zawiera również wszelkiego rodzaju szkolenia, doradztwo, pomoc materialną oraz bezpośrednie operacje militarne wspierające siły rządowe.

**Pomoc humanitarna
i cywilna
(Humanitarian and
civic assistance
programmes HCA):**

Jest udzielana przeważnie w połączeniu z prowadzeniem operacji wojskowych. W przeciwieństwie do pomocy w ramach operacji pomocy humanitarnej (HA) program pomocy humanitarnej i cywilnej zawiera następujące kategorie:

- pomoc medyczna i weterynaryjna,
- odbudowa systemu transportu lokalnego,
- zapewnienie podstawowych urządzeń sanitarnych,
- oraz odbudowę podstawowych urządzeń użyteczności publicznej.

**Operacje
ewakuacyjne bez
użycia siły
(Noncombatant
Evacuation
Operations NEO):**

Operacje, których celem jest ewakuacja cywilów z obszarów zagrożonych. Kluczowe znaczenie dla operacji ewakuacji ludności cywilnej mają czas, sposób jej przeprowadzenia i uzgodnienia dyplomatyczne przyjęte w związku z tą operacją. W idealnej sytuacji nie powinno być żadnego bezpośredniego zagrożenia podczas przeprowadzania tej operacji, chociaż dowódcy odpowiedzialni za jej przebieg powinni być przygotowani na możliwość użycia siły dla obrony. Pod wieloma względami operacje ewakuacji mogą być podobne do „rajdów”, obejmując takie działania jak: przerzucenie oddziału na teren przeciwnika, czasowa okupacja określonego obszaru oraz zaplanowane wycofanie się.

Operacje tego typu różnią się od „rajdów”, tym że zakładają ograniczone użycie siły, jedynie do ochrony operacji. Charakteryzują się często dużym stopniem ryzyka oraz szybko zmieniającą się sytuacją.

**Operacje pokojowe
(Peace Operations):**

Mające na celu przywrócenie politycznej stabilności na danym obszarze, działające na mocy porozumienia międzynarodowego lub mandatu organizacji międzynarodowej np. ONZ.

Wśród operacji pokojowych rozróżnia się operacje utrzymania pokoju (PKO - peacekeeping operations) oraz operacje wymuszenia pokoju (peaceenforcement operations).

Operacje utrzymania pokoju – to operacje prowadzone za zgodą wszystkich stron konfliktu, a celem ich jest nadzorowanie wprowadzania postanowień przyjętego wcześniej, przez strony, porozumienia.

Operacje wymuszenia pokoju – polegają na użyciu siły lub groźbie jej użycia w celu wyegzekwowania sankcji nałożonych przez instytucje międzynarodowe lub wprowadzaniu na danym obszarze porządku ewentualnie rozdzieleniu zwaśnionych stron, co może obejmować także tworzenie stref specjalnych (wydzielonych). Przy prowadzeniu operacji wymuszania pokoju nie ma konieczności udzielania zgody przez strony konfliktu.

Operacje pokojowe powinny wspierać wysiłki dyplomatów w uzyskaniu możliwego porozumienia i w przywróceniu stabilności i porządku na danym terenie. Bardzo ważnym elementem w tym kontekście jest dyplomacja prewencyjna, czyli wszelkiego rodzaju działania dyplomatyczne mające zapobiec narastaniu i wybuchowi konfliktu. Udział sił zbrojnych na tym etapie może sprowadzać się do rozmieszczenia wojsk w rejonie konfliktu w celu zademonstrowania siły.

Tworzenie pokoju (peace making) - jest działaniem związanym z operacjami pokojowymi, obejmuje proces negocjacji odbudowy instytucji prawnych i normalnego życia na terenie konfliktu. Działalność sił zbrojnych opiera się tu na pomocy wojskowej udzielanej władzom lokalnym.

Budowanie pokoju (peace building) – działania, prowadzone po wygaśnięciu konfliktu, dyplomatyczne i ekonomiczne wspierające i pomagające w odbudowie instytucji samorządowych i publicznych. Pomoc wojskowa w tym przypadku może polegać np. na odbudowie dróg, szkoleniu sił zbrojnych itp.

Ochrona morskich dróg handlowych oraz statków (Protection of Shipping):

W razie konieczności Siły Zbrojne Stanów Zjednoczonych mogą chronić statki znajdujące się pod banderą Stanów Zjednoczonych, obywatele amerykańskich znajdujących się na statkach innych bander oraz ich własność. Ochrona ta może być rozciągnięta, na podstawie porozumienia międzynarodowego na statki innych państw. Ochrona statków obejmuje m.in. patrolowanie wybrzeża, przygotowywanie obrony portów, nadzór nad bezpieczeństwem portów, prowadzenie operacji rozminowywania oraz w uzupełnieniu operacji prowadzonych na otwartym morzu, ochronę przed skażeniami środowiska naturalnego. Obszar operacyjny jest tak wyznaczany, aby uniemożliwić przeciwnikowi uzyskanie taktycznej pozycji, która pozwalałaby mu na atakowanie amerykańskich lub sojusznicznych statków.

Duże znaczenie w tych operacjach mają systemy wczesnego wykrywania, które dostarczają informacji na temat wrogich działań. Do operacji ochrony statków zalicza się również eskortowanie konwojów lub pojedynczych statków.

Operacje ratownicze (Recovery Operations):

Są prowadzone w celu odnalezienia, zidentyfikowania i ewakuacji ludzi i sprzętu oraz rzeczy o szczególnym znaczeniu dla bezpieczeństwa narodowego Stanów Zjednoczonych z obszaru zagrożonego. Ze względu na swój charakter operacje te wymagają szczególnego przygotowania. Mogą one również polegać na pomocy w przeprowadzeniu ewakuacji, rządowi państwa na którego obszarze wojska amerykańskie są rozmieszczone.

**Demonstracja siły
(Show of Force
Operations):**

Operacje demonstracji siły mają za zadanie powstrzymanie przeciwnika od podejmowania nieprzyjaznych działań, poprzez rozmieszczenie sił amerykańskich w rejonie ewentualnego konfliktu. Rozmieszczenie sił poza granicami Stanów Zjednoczonych ma zwiększać przekonanie o gotowości użycia siły przez Stany Zjednoczone i w ten sposób odstraszać przeciwnika. Demonstracja siły służy celom zarówno wojskowym, jak i politycznym i musi być prowadzona z przestrzeganiem prawa międzynarodowego.

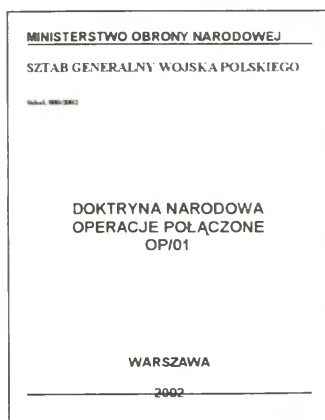
**Uderzenia i wypadki
na terytorium wroga
(Strikes and Raids):**

Są to operacje ofensywne na małą skalę, skierowane na ściśle określony cel, często z zamiarem spowodowania skutków politycznych np. zmuszenia jakiegoś państwa lub grupy państw do przestrzegania prawa międzynarodowego.

**Wspieranie powstań
(Support to
Insurgency):**

Wspieranie zorganizowanych ruchów przeciwko konstytucyjnemu rządowi, który zagraża interesom Stanów Zjednoczonych.. Siły Stanów Zjednoczonych mogą zapewniać wsparcie logistyczne i szkolenie rebeliantów, nie angażując się bezpośrednio w działania zbrojne.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Wojskowe operacje poniżej progu wojny, Generalny Zarząd Planowania Strategicznego. SG WP, Warszawa 2001, s. 5-11*

Operacje reagowania kryzysowego - podejście polskie zawarte w Doktrynie narodowej operacje połączone OP/01

/.../

6006. Wojska lądowe, w określonych uwarunkowaniach operacyjnych, mogą być zaangażowane do prowadzenia działań spoza Art. 5 – działania w ramach reagowania kryzysowego - (*NA5CRO*). W przypadku prowadzenia tego typu działań, wojska lądowe używają tych samych jednostek i na tych samych zasadach, co podczas prowadzenia działań w ramach konfliktu i wojny.

/.../

6054. Przeciwdziałanie i rozwiązywanie sytuacji kryzysowych jest jednym z głównych zadań Sojuszu ujętym w nowej „Koncepcji Strategicznej”, przyjętej podczas szczytu waszyngtońskiego. Przedmiotowy dokument przedstawia całe spektrum operacji reagowania kryzysowego mających na celu zapewnienie bezpieczeństwa państwom członkowskim NATO. Operacje tego typu obejmują różnorodne działania polityczne, cywilne i militarne prowadzone zgodnie z obowiązującym prawem międzynarodowym w celu zapobiegania wszelkiego typu konfliktom i ich przewycięzania.

6055. W przeciwieństwie do operacji prowadzonych zgodnie z Art. 5, udział państw członkowskich NATO w operacjach spoza Art. 5 nie jest obowiązkowy. Decyzja o udziale w tych operacjach jest decyzją suwerenną, podjętą samodzielnie przez każde z państw członkowskich NATO.

6056. Istotą tych operacji jest możliwość ich prowadzenia wspólnie z państwami spoza Sojuszu oraz przy udziale organizacji międzynarodowych i władz cywilnych.

Działania te mogą obejmować pomoc humanitarną, udział w likwidacji klęsk żywiołowych oraz wspieranie demokratycznie wybranych rządów w celu przywrócenia naruszonego porządku publicznego i wzmocnienia osłony ich granic państwowych.

6057. Operacje spoza Art. 5 to całe spektrum operacji wsparcia pokoju począwszy od operacji wymuszania pokoju aż do działań zapobiegających rozwojowi sytuacji kryzysowych oraz innych działań podjętych przez Radę Północnoatlantycką. Operacje tego typu będą prowadzone pod auspicjami Organizacji Narodów Zjednoczonych i Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie zgodnie z wypracowanymi przez NATO procedurami oraz pod polityczną kontrolą Rady Północnoatlantyckiej. Sojusz uzgadnia również z Unią Europejską możliwość wydzielenia własnych sił i środków do realizacji operacji spoza Art. 5 prowadzonych pod jej auspicjami.
6058. Różnice pomiędzy prowadzeniem operacji z Art. 5 i spoza Art. 5 polegają m. in. na złożoności sytuacji, szerokim oddziaływaniu opinii publicznej, trudności identyfikacji przeciwnika, braku jednolitej linii frontu oraz trudności w przewidywaniu rozwoju sytuacji. Podczas prowadzenia operacji spoza Art. 5 wielokrotnie staniemy przed problemem trafnego określenia zagrożeń i sposobu działania przeciwnika. Operacje te różnić będzie również określenie punktu ciężkości. O ile dla operacji z Art. 5 określa się jeden punkt ciężkości na określonym szczeblu dowodzenia, o tyle w operacjach spoza Art. 5 konieczne będzie określenie kilku punktów ciężkości i co więcej – istotą działania nie będzie ich zniszczenie ale ich ochrona. Ponadto udział sił NATO i sił spoza Sojuszu wspólnie z organizacjami międzynarodowymi wymagał będzie ścisłej koordynacji ich działań zarówno na etapie planowania, jak i podczas realizacji zadań.
6059. W operacjach spoza Art. 5 zasadniczą rolę będą odgrywać działania wywiadowcze, ukierunkowane na zdobywanie i dostarczanie informacji na potrzeby władz polityczno - wojskowych i dowódców strategicznych, niezbędnych im w celu oceny skali zagrożenia w rejonie kryzysowym, podjęcia skutecznych i terminowych działań oraz określenia sposobu przeciwdziałania powstałej sytuacji. Duży wpływ będzie odgrywała również szybkość i stanowczość reakcji państw i organizacji na arenie międzynarodowej w stosunku do państwa agresora oraz ich gotowość do podjęcia działań, mających na celu przeciwdziałanie dalszemu rozwojowi sytuacji kryzysowej.
6060. Ważną rolę będzie odgrywała również współpraca cywilno-wojskowa w zakresie koordynacji różnorodnych działań pomiędzy znajdującymi się w rejonie kryzysu

siłami i środkami cywilno-wojskowymi. Wymagało to będzie prowadzenia szerokich konsultacji, utrzymywania łączności oraz opracowania wspólnego planu działania. W początkowej fazie planowania użycia sił problemem może być uzyskanie porozumienia i poparcia państw co do wydzielenia przez nie sił i środków do prowadzenia operacji spoza Art. 5.

6061. Ważnym czynnikiem, który będzie miał wpływ na prowadzenie operacji spoza Art. 5 będzie prowadzenie skoordynowanych działań informacyjnych, które powinny stanowić narzędzie niezbędne do uniknięcia lub w ostateczności zminimalizowania potrzeby użycia sił. Działania takie, prowadzone na szeroką skalę już w początkowym okresie kryzysu, mogą zapobiec jego dalszej eskalacji, a tym samym przyczynić się do pokojowego rozwiązania. Powinny być one planowane na szczeblu strategicznym i operacyjnym, natomiast realizowane na wszystkich szczeblach, do szczebla taktycznego włącznie.
6062. W przygotowaniu i prowadzeniu operacji spoza Art. 5 należy wziąć pod uwagę duże zainteresowanie środków masowego przekazu, co będzie miało duży wpływ na swobodę podejmowanych działań zarówno na szczeblu politycznym, jak i wojskowym.

6.5. Operacje kryzysowe spoza Art. 5 (NA5CRO)

6063. Operacje wsparcia pokoju są wielokierunkowymi działaniami, prowadzonymi wg zasady bezstronności. W normalnych warunkach wspierają one organizacje międzynarodowe takie jak ONZ lub OBWE, poprzez udział sił zbrojnych, organizacji humanitarnych i zastosowanie środków dyplomatycznych. Operacje wsparcia pokoju mają na celu osiągnięcie długotrwałego rozwiązania politycznego konfliktu lub osiągnięcie innych określonych celów. W ich zakres wchodzi operacje typu: wymuszenia pokoju, zapobiegania konfliktom, tworzenia pokoju, budowania pokoju i pomocy humanitarnej.
6064. Społeczność międzynarodowa reaguje na sytuacje zagrażające stabilizacji poprzez szerokie spektrum środków – od pomocy humanitarnej do użycia siły militarnej. Zakłada się zastosowanie w pierwszej kolejności bardziej pokojowych środków, to jest działań pod auspicjami ONZ lub OBWE. W wypadku konieczności użycia bardziej zdecydowanych środków PSZ mogą brać udział w operacjach wspólnie

z sojuszem NATO, a także w koalicji z innymi państwami. Sukces operacji wsparcia pokoju zależy w znacznym stopniu od właściwej kooperacji z międzynarodowymi organizacjami działającymi na obszarze operacji oraz współpracy z ludnością miejscową. Cele i zadania wojskowe operacji ukierunkowane są na stworzenie niezbędnych warunków pracy i wsparcia dla działania tych organizacji, co umożliwia realizację procesu pokojowego.

6065. Parametry operacji wsparcia pokoju powinny być określone w dyrektywie wstępnej NATO, która zawiera jasno określony, polityczny efekt końcowy operacji oraz takie elementy planistyczne jak: prawne podstawy działania, charakterystyka operacji, cele strategiczne, zadania strategiczne, ograniczenia działania, główne zasady użycia broni, prawdopodobny czas trwania operacji, podstawowe zagadnienia z zakresu wsparcia oraz mechanizmy działania współpracy cywilno-wojskowej. Operacje wsparcia pokoju muszą być kierowane z zastosowaniem podstawowych pryncypiów, to jest bezstronnością i uzyskaniem konsensusu w szczególności na szczeblu taktycznym. Siły Zbrojne RP w czasie wykonywania zadań wsparcia pokoju powinny w miarę możliwości powstrzymywać się od użycia siły, a w razie potrzeby ograniczyć się do jej demonstracji lub użyć jej we właściwej relacji do rzeczywistych potrzeb i tylko w celu uzyskania niezbędnego efektu.
6066. Działania SZ w operacjach wsparcia pokoju powinny charakteryzować się dużą elastycznością i samodzielnością w granicach Dyrektyw Rady Północnoatlantyckiej, zamiaru dowódcy oraz ograniczeń związanych z prawem użycia broni.
6067. Prawo do samoobrony jest zasadniczym prawem wszystkich żołnierzy uczestniczących w operacjach wsparcia pokoju. Obowiązkiem dowódców wszystkich szczebli dowodzenia jest zabezpieczenie bezpieczeństwa swojego personelu oraz osób powierzonych ich ochronie oraz zapewnienie wysokiego poziomu wyszkolenia podległych żołnierzy z zakresu bezpieczeństwa oraz wyposażenie ich w niezbędne środki służące temu celowi. Zapewnienie bezpieczeństwa personelu nie może być rozpatrywane jako cel, który może uniemożliwić wykonanie zadań operacji wsparcia pokoju.
6068. Po wejściu do działania SZ powinny wytworzyć tak szybko jak jest to możliwe, pozytywną opinię o swojej efektywności działania w rejonie odpowiedzialności nie pozostawiając stronom konfliktu wątpliwości co do zdecydowania wykonania powierzonych zadań wsparcia operacji pokojowej. Dyscyplina, przestrzeganie

miejscowych praw, zwyczajów, właściwe korzystanie z immunitetów (*Status of Forces Agreement - SOFA*) oraz profesjonalizm działania wszystkich żołnierzy SZ są bezwzględными atrybutami niezbędnymi dla właściwej percepcji sił wykonujących zadania w rejonie odpowiedzialności.

6069. Siły zbrojne powinny w maksymalnym stopniu stosować zasadę jawności działania i zapewnić zrozumienie koncepcji operacji przez strony konfliktu oraz konsekwencji w wypadku nie wywiązywania się ze zobowiązań traktatowych. Niemożność uzyskania zaufania stron do operacji wsparcia pokoju przez siły zbrojne może doprowadzić do niepowodzenia operacji, a w skrajnym wypadku do uczynienia SZ stroną konfliktu.
6070. Swoboda poruszania się jest absolutnie niezbędnym prawem SZ umożliwiającym prowadzenie operacji wsparcia pokoju. Wszelkie ograniczenia narzucane przez strony konfliktu powinny być szybko i zdecydowanie usuwane poprzez negocjacje lub w razie konieczności przez bardziej zdecydowane działania, włączając w to użycie niezbędnej siły.
6071. Ze względu na charakter operacji wsparcia pokoju działania z zakresu współpracy cywilno-wojskowej powinny być jednym z priorytetów SZ. Istotą współpracy powinna być ścisła koordynacja przedsięwzięć wojskowych z działaniem instytucji i agencji humanitarnych, rządowych i pozarządowych, na bazie obustronnego zaufania, zapewnienia bieżących kontaktów i standaryzacji działania celem zapewnienia jedności wysiłku na rzecz realizacji mandatu operacji.

Koncepcja wsparcia działań ratowniczych oraz usuwania skutków katastrof i klęsk żywiołowych przez pododdziały i oddziały Wojsk Inżynieryjnych¹⁹⁹

Ostatnie lata dowiodły, iż znaczącą i wspierającą rolę w realizacji zadań ratowniczych oraz usuwaniu skutków katastrof i klęsk żywiołowych, obok wyspecjalizowanych jednostek i formacji MSWiA, spełniają Wojska Inżynieryjne.

W ramach tych działań główne obszary użycia Wojsk Inżynieryjnych stanowią: powódzie; pożary powierzchniowe; katastrofy przemysłowe oraz budowlane; katastrofalne mrozy i opady śniegu; katastrofy radiacyjne; rozminowanie i oczyszczanie terenu z materiałów niebezpiecznych oraz innych przedmiotów wybuchowych.

Zasadniczą grupę celów związanych z użyciem oraz udziałem Wojsk Inżynieryjnych w **a k c j i p r e c i w p o w o d z i o w e j** stanowią: ochrona mostów i budowli hydrotechnicznych poprzez kruszenie lodu, rozbijanie zatorów lodowych, obciążanie mostów itp.; ochrona wałów przeciwpowodziowych poprzez ich doraźne umacnianie; usuwanie przeszkód piętrzących wodę; odbudowa doraźna i tymczasowa dróg i mostów; ewakuacja ludności i mienia z terenów zagrożonych i zalanych; dowóz żywności, środków medycznych, wody pitnej i paszy do rejonów objętych powodzią; dowóz ludności do pracy i dzieci do szkół z rejonów objętych powodzią.

¹⁹⁹ Poniższe rozważania na temat możliwych koncepcji użycia Winż. w reagowaniu kryzysowym na zagrożenia katastrofami i klęskami żywiołowymi zostały oparte o artykuły: J. Klodkowski, *Działanie pododdziału ratownictwa inżynieryjnego podczas likwidacji skutków katastrof i zniszczeń*, ZN WSO im. Tadeusza Kościuszki; T. Ciszewski, *Wsparcie inżynieryjne działań ratowniczych oraz usuwania skutków katastrof i klęsk żywiołowych*, ZN WSO im. Tadeusza Kościuszki

Wojska Inżynieryjne w czasie akcji powodziowej realizować będą szereg zadań związanych z:

- odtwarzaniem przerwanych wałów i nasypów poprzez narzucanie gruntu od strony naporowej, a w przypadku powstania dużych ubytków zamykanie wyrw workami z piaskiem lub wykonywanie tymczasowych grodzi;
- ochroną zboczy przed podmywaniem;
- ochroną górnych części nasypów przed działaniem fal powodziowych;
- ochroną dróg w strefie powodziowej;
- doraźną odbudową dróg, wykonaniem rowów odwadniających, wałów i nasypów oraz ścianek oporowych;
- torowaniem dróg w rejonach osuwisk powstałych w wyniku działania fal powodziowych.

Główny wysiłek wojsk inżynieryjnych w strefach powodzi skupiać będzie się na realizacji następujących przedsięwzięć: wykonywaniu dojazdów i dojazdów na obszarze zalewisk; budowie i utrzymywaniu lądowisk śmigłowcowych; zabezpieczeniu obiektów infrastruktury technicznej; przygotowaniu punktów ewakuacji poszkodowanych i ich mienia; zabezpieczeniu logistycznym zespołów ratownictwa; pomocy jednostkom ratowniczym w wydobywaniu oraz ewakuacji poszkodowanych.

W drugiej kolejności realizowana jest odbudowa doraźna oraz wzmocnienie obiektów hydrotechnicznych, drogowych i mostowych.

Po zakończeniu działań przeciwpowodziowych o charakterze awaryjno-ratunkowym wojska inżynieryjne biorą udział w usuwaniu skutków powodzi, likwidacji zagrożeń oraz zapewnieniu pomocy poszkodowanym. W ramach narodowego programu odbudowy i modernizacji wydzielonymi siłami realizują następujące zadania:

- budowę i odbudowę mostów (mosty niskowodne; drogowe mosty składane oraz mosty towarzyszące);
- odtwarzanie infrastruktury drogowej (przywracanie przejezdności dróg, zniszczonych wałów przeciwpowodziowych, odtwarzanie koryt rzek);

- wyburzanie pozostałości po zniszczonych obiektach;
- budowę studni rurowych.

Udział Wojsk Inżynieryjnych w akcjach ratowniczych w **strefach pożarów** będzie miał charakter pomocniczy, bowiem głównym realizatorem tej akcji będą jednostki wchodzące w skład Krajowego Systemu Ratowniczo-Gaśniczego.

Wojska inżynieryjne mogą być użyte do zabezpieczenia wejścia do działań jednostek specjalistycznych m.in. poprzez rozpoznanie sytuacji na drogach dojazdowych oraz sieci dróg w rejonie pożaru, rozpoznanie stanu ujęć wodnych w tym rejonie.

Bezpośredni udział wojsk inżynieryjnych w gaszeniu pożarów obejmował będzie przedsięwzięcia:

- tłumienia lub zasypywania gruntem rozprzestrzeniającego się pożaru;
- urządzania pasów zaporowych lub gruntowych oraz kopania rowów;
- stosowania materiałów wybuchowych do tłumienia pożarów;
- pomocy specjalistycznym jednostkom pożarniczym w gaszeniu pożarów.

Jednakże, jedno z zasadniczych (ważniejszych) zadań realizowanych przez te wojska stanowić będzie zadanie torowania dróg przez pogorzeliska leśne do stref pożarów dla specjalistycznych pododdziałów ratowniczo-gaśniczych.

Działanie Wojsk Inżynieryjnych w strefach **katastrof budowlanych** związane będzie z: wykonaniem (torowaniem) dróg wejścia i rozwinięcia sił i środków ratowniczych oraz dróg do ewakuacji poszkodowanych; lokalizowaniem poszkodowanych w zawalonych obiektach; odgruzowaniem dostępu do poszkodowanych (ręczne, mechaniczne lub z zastosowaniem MW); wydobywaniem poszkodowanych; wzmocnieniem uszkodzonych elementów budowli stwarzających największe zagrożenie

Innym ważnym zadaniem, realizowanym w celu zabezpieczenia rejonu akcji ratowniczo-technicznych, będzie doraźne usuwanie awarii w sieciach komunalno – energetycznych. W tym względzie WInż. wykonywać będą: *naprawy doraźne sieci wodociągowych; usuwanie uszkodzeń sieci kanalizacyjnej, ciepłowniczej, gazowej.*

W przypadku wystąpienia **katastrofalnych mrozów** oraz **opadów śniegu** wojska inżynieryjne realizują zadania związane ze wsparciem jednostek gospodarki narodowej odpowiedzialnych za utrzymanie przejezdności dróg oraz obiektów infrastruktury komunikacyjnej. W tym zakresie pomoc wojska obejmuje odśnieżanie najważniejszych z punktu widzenia interesów państwa węzłów i stacji kolejowych, dróg publicznych i lotnisk oraz innych obiektów, które nie mogą być odśnieżone siłami i środkami terenowych organów administracji państwowej.

Duże znaczenie posiadać będzie użycie wojsk inżynieryjnych w rejonach **katastrof technicznych i skażeń TŚP**. W przypadku nadzwyczajnych zagrożeń ludności i środowiska do rozpoznania i likwidacji skutków awarii chemicznych oraz wypadków radiacyjnych użyte będą Chemiczne i Radiacyjne Zespoły Awaryjne (ChRZA). Są to specjalistyczne formacje składające się z pododdziałów wojsk obrony przeciwchemicznej, wojsk inżynieryjnych oraz służby zdrowia. Zadania elementów inżynieryjnych podczas tego typu działań polegać będą na realizacji następujących prac: torowanie dróg do rejonów skażeń i zniszczeń; odgruzowywanie stref zniszczeń oraz wydobywanie uszkodzonych; udział w ewakuacji uszkodzonych oraz mienia i sprzętu technicznego; udział w zabezpieczeniu inżynieryjnym jednostek gaśniczych; wykonywanie prac ziemnych w celu ograniczenia wypływu TŚP; udział w likwidacji wypływu TŚP do środowiska; wykonywanie prac minerskich w rejonach katastrof i skażeń.

